

บัญญัติชาติก

ประชุมนิทานในประเทศไทยตั้งแต่โบราณ ๕๐ เรื่อง

ภาคที่ ๓

พิมพ์ในารปลงศพ

นางนุ้ม อินทราสา วิเศษกุล

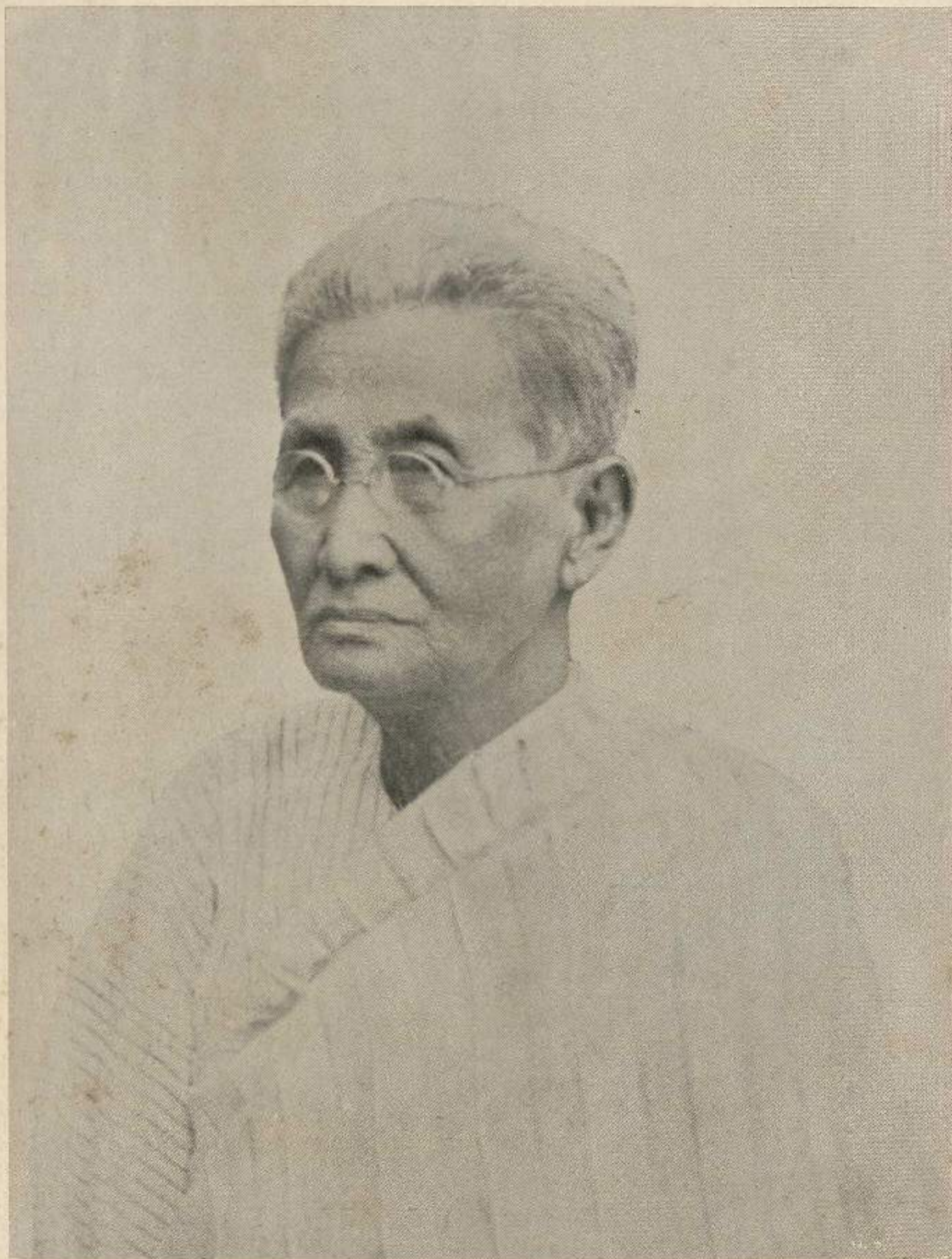
พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗

พิมพ์ที่โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ

TUDC

17/06/2564

นุ้ม อินทราสา (วิเศษกุล) 17/06/2564

เกิดตระกูลทองอิน

พ.ศ. ๒๓๕๑ - พ.ศ. ๒๔๖๗

คำนำ

จางวางโท พระยาศรีสุนทรราชา สยามราชบัณฑิต ปริยพาหะ (นกยูง
วิเศษกุด) ส้มหเทศาศึกษาบัณฑิตกฤต จะทำการปลงศพของคุณ
มารดา มาแจ้งความยังหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ว่ามี
ศรัทธาจะรับพิมพ์หนังสือแจกเนื่องในการกุศลที่บำเพ็ญขึ้นตั้งเรื่อง ๑ ขอ
ให้กรรมการหอพระสมุดฯ ช่วยเลือกเรื่องหนังสือให้ตามประสงค์

มารดาของพระยาศรีสุนทรราชาชื่อชุ่ม เกิดในสกุลทองอิน เป็นเหตุน
ของเจ้าพระยาพลเทพ ทองอิน รัชกาลที่ ๒ ผู้เป็นตาของสมเด็จพระยา
บรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้เป็นภรรยาพระอินทรธาดา (สมเด็จพระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์ศักดิพินิต) มีบุตรธิดาด้วยกัน ๘ คน นางชุ่มได้เอาใจ
ใส่ในการศึกษาของบุตรให้ร่ำเรียนวิชาความรู้ จนดามารับราชการ
ทุกคน บุตรคนใหญ่ชื่อนายเด่นห้ ได้เป็นนายอำเภอ แต่ถึงแก่กรรม
เสีย บุตรคนที่ ๒ คือพระยาศรีสุนทรราชา ได้เป็นส้มหเทศาศึกษาบัณฑิต
กฤต บุตรคนที่ ๓ ชื่อบัว ได้เป็นพระอาจารย์ในโรงเรียนราชกุมาร
เมื่อเด็กโรงเรียนนั้นได้มีตำแหน่งไปรับราชการเป็นผู้ช่วยในสถานทูตสยาม
กรุงเบอร์ลิน ไปถึงแก่กรรมเสียในยุโรป คนที่ ๔ ธิดาชื่อเนติม คนที่ ๕
ธิดาชื่อเดอม ถวายตัวรับราชการในสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมรา
ชนิ พระพันปีหลวงทั้ง ๒ คน บุตรคนที่ ๖ ชื่อนายบุญนาค เป็นข้าหลวง
เดิมในรัชกาลปัจจุบันนี้ แต่รับราชการในกระทรวงต่างประเทศได้

เป็นหลวงวิสูตรสุนทร ไปรับราชการเป็นตำแหน่งเลขานุการอยู่ใน
สถานทูตที่กรุงปารีส แต่ย้ายไปประจำสถานทูตกรุงโรม ไปถึงแก่กรรม
ด้วยไข้ในยุโรปอีกคน ๑ คนที่ ๖ ชื่อชอเลียบ ถวายตัวเป็นข้าหลวงอยู่
ในสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้า ฯ พระบรมราชเทวี คนที่ ๗ ชื่อนายจาง เป็น
มหาดเล็กข้าหลวงเดิมในรัชกาลปัจจุบันนี้ เติบโตเรียนในโรงเรียนนายร้อย
ทหารบก จนสำเร็จการเติบโตเรียน เติบโตเป็นนายร้อยเอก หลวงสร
จักรานุกิจราชองครักษ์ รับราชการอยู่ในกรมทหารมหาดเล็ก

พระอินทรธำ (ดมบุญ วิเศษกุล) ได้เคยรับราชการร่วมกับข้าพเจ้า
ในกระทรวงมหาดไทยด้วยกัน เป็นผู้มีความสามารถ ถ้ายังกงมชวดอยู่
เห็นจะได้เลื่อนยศแต่บัดนี้คงคิดสูงกว่านั้น แต่ถึงแก่กรรมเสียแต่เมื่อ
บุตรยังย่อมนเยาว์อยู่โดยมาก นางนุ้ม อินทรธำได้ปกครองทำนุบำรุงบุตร
ต่อมา จนได้แต่เห็นบุตรมีศักดิ์แต่ตำแหน่งในราชการทุกคนดังกล่าวมา
แล้ว ส่วนตนเองก็ได้เป็นผู้เคยในสมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินี
พระพันหวดวง ได้พระราชทานเงินเดือนประจำเป็นพิเศษมาจนได้ตั้ง
สวรรคต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลปัจจุบันนี้ทรงพระกรุณา
โปรด ฯ พระราชทานต่อมา จนถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๘ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๔๖๗ มีอายุได้ ๗๖ ปี

การเลือกหนังสือให้พระยาสุรินทราชาพิมพ์ครั้งนั้น ข้าพเจ้าได้เลือก
เรื่องบัญญัติศาสตร์ ซึ่งหอพระสมุด ฯ ได้รวบรวมพิมพ์มาแล้วเป็นภาค ๆ
ให้พิมพ์ตามประสงค์ ที่พิมพ์ในสมุดเล่มนั้นนับเป็นภาคที่ ๓

คำอธิบาย

หนังสือบัญญัติชาติกนี้ คือประสมนิทานเก่าแก่ที่เดากันในเมืองไทย
แต่โบราณ ๕๐ เรื่อง พระสังฆชาวเชียงใหม่รวบรวมแต่งเป็นชาติก
ไว้ในภาษามคธ เมื่อพระพุทธศักราชประมาณราวในระหว่าง ๒๐๐๐
จน ๒๒๐๐ ปี อันเป็นสมัยเมื่อพระสังฆชาวประเทศนั้นพากันไปเล่าเรียน
มาแต่ลังกาทวีป มีการรู้ภาษามคธแตกฉาน เอาแบบอย่างของพระภิกษุ
สังฆในลังกาทวีป มาแต่งหนังสือเป็นภาษามคธขึ้นในบ้านเมืองของตน
แต่งเป็นอย่างอรรถกถาธรรมาธิบาย เช่นคัมภีร์มงคลทปนีเป็นต้นบ้าง
แต่งเป็นเรื่องตำนานประวัติ เช่นคัมภีร์ชนกาดมาตนิเป็นต้น ตามอย่าง
เรื่องมหาวงศ์พงศาวดารลังกาบ้าง แต่งเป็นชาติก เช่นเรื่องบัญญัติชาติก
นี้ เอาอย่างนิบาตชาติกบ้าง โดยเจตนาจะบำรุงพระศาสนาให้ถาวร
และให้หนังสือซึ่งแต่งนั้นเป็นหลักฐานมั่นคง ด้วยเป็นภาษาเดียวกับ
พระไตรปิฎก แต่หนังสือบัญญัติชาติกนี้เห็นจะแต่งในตอนที่ปลายสมัย
ที่กล่าวมา เพราะความรู้ภาษามคธดทรามดงไม่ถึงหนังสือแต่งขึ้นก่อน
หนังสือบัญญัติชาติกนี้ฉบับเดิมเป็นคัมภีร์ถาน จำนวนรวม ๕๐
ผูกด้วยกัน เดียวกันเห็นจะมีอยู่แต่ในประเทศสยาม กับที่เมืองหลวง
พระบางแดนกรุงกัมพูชา ที่อินทามโฆ มีเรื่องราวปรากฏว่าเคยได้อัปไป
ถึงเมืองพม่าครั้งหนึ่ง พม่าเรียกว่า "เชียงใหม่บัณฑิต" แต่พระเจ้า
แผ่นดินพม่าองค์ใดองค์หนึ่งดำรัสว่าเป็นหนังสือแต่งปลอมพระพุทธวจนะ
สั่งให้เผาเสีย ในเมืองพม่าจึงมิได้มีหนังสือบัญญัติชาติกเหลืออยู่

คำทศว่าแต่งปลอมพระพุทธรูป เพราะพระเจ้าแผ่นดินพม่าองค์นั้น
หลงเชื่อว่าเป็นสิ่งอันมีค่าหรือที่เรารู้จักในภาษาไทยว่า "เรื่อง
พระเจ้าहारอยหาล์บชาติ" เป็นพระพุทธรูป ซึ่งที่แท้หาเป็นเช่นนั้นไม่
ความจริงเป็นดังพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระ
ราชทานพระราชนิพนธ์ไว้ในพระราชนิพนธ์คำนำหนังสือนิบาตชาติภาค
ต้น ซึ่งโปรดฯ ให้พิมพ์ในรัชกาลที่ ๕ ว่าเรื่องนิบาตชาตินั้นคงเป็น
นิทานที่เล่ากันในพื้นเมือง มีมาแต่ก่อนพุทธกาลช้านาน เมื่อพระพุทธเจ้า
ทรงตั้งสอนไว้ในยถาภูมิกถา ทรงยกเอาเรื่องนิทานมาแต่งเป็นอุปมาใน
พระธรรมเทศนาเนื่อง ๆ ก็ธรรมดาในเรื่องนิทานย่อมต้องมตวัดแต่
ตัวสัตว์ ตัวคนจะเป็นคนก็ตาม จะเป็นสัตว์เดรัจฉานก็ตาม ย่อมเรียกว่า
"มหาดัตว์" มาเกิดล้มตบช่นต่อภายหลังพระพุทธกาลว่า มหาดัตว์
ในเรื่องชาตินั้น คือพระพุทธเจ้าในอดีตชาติ ครั้นเมื่อมาตบแต่งร้อย
กรองพระไตรปิฎกกันในชั้นหลัง ๆ ผู้แต่งประสงค์จะปลุกศรัทธาให้
มั่นคงตามความเชื่อถือของตน จึงแต่งประสมชาติ ประหนึ่งว่าพระ
พุทธองค์ ได้ทรงแต่งไว้ชัดเจน ว่ามหาดัตว์นั้น ๆ มาเกิดเป็นพระพุท
ธองค์ แลบุคคลหรือสัตว์ อื่น ๆ มาเป็นมนุษย์ ในปัจจุบันชาติ รูป
เรื่องชาตินั้นจึงเป็นเช่นปรากฏอยู่ในหนังสือนิบาตชาติ เพราะความเป็น
ดังอธิบายมานี้ ที่พระสังฆราชเจ้าแห่งใหม่เอานิทานในพื้นเมืองแต่งเป็น
ชาติ เป็นแต่แต่งตามแบบอย่างหนังสือเก่า ซึ่งพระคณฤศนาจารย์ ได้
แต่งมาแต่ปางก่อน หากแต่ตั้งใจจะหลอกลวงผู้หนึ่งผู้ใดว่าเป็นพระพุท

วจนะไม้ พระเจ้าแผ่นดินพม่าหากเข้าพระทัยหลงไปเอง
คนฉบับหนังสืออนุญาตชาดกที่มีอยู่ในสยามประเทศนี้ ไม่มีครบ
บริบูรณ์แห่งใด ๆ มาช้านาน แม้นหนังสือฉบับหอหลวงซึ่งได้มาไว้
ในหอพระสมุดสำหรับพระนครก็มิครบบริบูรณ์ กรรมการหอพระ
สมุด ฯ ได้พยายามสืบหาฉบับที่ขาดมาหลายปี ไปได้ฉบับมาแต่วัดระฆัง
บาง ได้มาแต่วัดอรุณบาง เมื่อเร็ว ๆ นี้ได้มาจากวัดประทุมคงคาอีกตอน
หนึ่ง รวบรวมกันเข้าจึงได้ฉบับครบบริบูรณ์เมื่อในพ.ศ. ๒๔๖๖ การ
ที่จะพิมพ์หนังสืออนุญาตชาดก เป็นพระประสงค์ของพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ กรมพระดมมตอมรพันธุ์ เมื่อยังเสด็จดำรงตำแหน่งเสนาบดีหอ
พระสมุดสำหรับพระนคร ได้ทรงพระอุสาหะแปลเรื่องสมุทโฆษ อัน
เป็นนิทานเรื่องอนุญาตชาดกไว้เรื่องหนึ่ง แต่เข้าใจว่าคงจะเป็น
เมื่อทรงแปลแล้ว จึงทราบว่าคนฉบับหนังสืออนุญาตชาดกที่มีอยู่ใน
หอพระสมุด ฯ บกพร้อม ไม่สามารถจะพิมพ์ให้ตลอดเรื่องได้ ในสมัย
นั้น จึงได้ทรงยังอยู่เพียงนั้น ครั้นมาเริ่มพิมพ์อนุญาตชาดก จึงได้
เอาเรื่อง สมุทโฆษ ซึ่งกรมพระดมมตอมรพันธุ์ ได้ทรงแปลไว้ มาพิมพ์เป็น
เรื่องคน ได้แก้ไขบางเล็กน้อย เช่นเพิ่มเติมคาถาสงให้เป็นรูปเดียวกับ
กบนิบาตชาดกซึ่งหอพระสมุด ฯ ได้พิมพ์นั้นเป็นต้น
นิทานในอนุญาตชาดก เป็นนิทานที่ไทยเรารู้อยู่ชั่มทราบหลาย
เรื่อง เช่นเรื่องสมุทโฆษ เรื่องพระสุชนางมโนहरา เรื่องสังข์ทอง
เรื่องพระรถเสน แต่เรื่องคาวเป็นต้น การที่เอาหนังสืออนุญาตชาดกมา

แปลพิมพ์ ในครั้งนั้น จะเปนประโยชน์ต่อบลวงให้รจนาทานเหตานั้นเรื่อง
ที่เขาเล่ากันแต่โบราณเป็นอย่างไร ที่เอามาแต่งเปนโคลงฉันท์แบบ
ตะคอง เอามาแก้ไขได้อย่างใดบ้าง แต่ให้รจนาทานเก่าแก่ของ
ประเทศนั้น ซึ่งมีได้ปรากฏในบทอื่นนอกหลายเรื่อง จึงเชื่อว่าหนังสือ
ปัญญาสาตกจะเป็นของที่พอใจนักเรียนทั้งปวง

กรรมการหอพระสมุด ฯ ขออนุโมทนาคุณคุณูปการที่ทักขิณานุปทาน
ซึ่งจางวางโท พระยาศรีสุนทรราชา พร้อมด้วยญาติสาโลหิตได้บำเพ็ญเป็น
บศกิตทานมัยด้วยความกตัญญูกตเวทิต่อมารดา แต่ที่ได้พิมพ์หนังสือ
เรื่องนี้ให้แพร่หลาย.

๑๖ กรกฎาคม. สภานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑๐ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๗

สารบัญ

รัตนปโชตชาดก	หน้า ๑
สิริวิบุตยคติชาดก	,, ๒๐
วิบุตยราชชาดก	,, ๔๒
สิริจุฬามณีชาดก	,, ๕๔
จันทราชชาดก	,, ๖๓

ปัญญาศาสตร์ชาตก

เรื่องที่ ๔ ถึงเรื่องที่ ๘

หลวงชำระเจดีย์รัฐ (เทศ วิริยรัต) เปรียญ ๔ ประโยควัดจักรวรรดิเรียง

๕ รัตนปัทมาชาตก

อจฺฉริยํ วตฺถิํ ทุกฺขนฺตึ อิทํ สตุฏฺฐา เซตวเน วิหรนฺโต
มาตุโปสกํ ภิกฺขุํ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตฺถา สัมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่ณพระเชตวัน
ทรงพระปรารภภิกษุผู้เดียวมารดาให้เป็นเหตุตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำ
เริ่มว่า อจฺฉริยํ วตฺถิํ ทุกฺขํ ดังนี้เป็นอาทิ

ความเบองตนของเรื่องน ดังแต่ภิกษุผู้นอนปลัดมบทแล้วเที่ยวบิณฑ
บาตเพียงมารดา ตอดอดถึงภิกษุทั้งหลายพากันตเคยนว่า การที่บรรพชิต
เพียงคนเดียวเป็นของไม่ควรนนั้น มีความพิสดารเหมือนกับสุวรรณสาร
ชาตกในคัมภีร์ทศชาตก ในที่นี้ความย่อคงจะกล่าวต่อไปนว่า

สตฺถา สัมเด็จพระบรมศาสดามีพระพุทธานุญาตว่า ดูกภิกษุทั้งหลาย
เรอทั้งหลายอย่าตเคยนภิกษุผู้เดียวมารดานนเถย นักปราชญ์แต่ก่อนก็ได้
เคยบำรุงเพียงมารดาด้วยเพศบรรพชาเหมือนกันอย่างน ทรงตรัสดังนี้แล้ว
ก็นั่งอยู่ ภิกษุทั้งหลายจะใคร่รู้เรื่องราว จึงกราบทูลอาราธนา ขอให้
พระพุทธานุญาตตรัสเทศนาต่อไป สัมเด็จพระบรมศาสดา จึงนำเรื่อง
ราวที่ล่วงแล้วมาอย่างดังต่อไปนี้ว่า

อดีเต ฤกษ์เว เมฆวตินครเม มหารโถ นาม ราชา รัชช กาลเรสี
 ฤกษ์เว ดุกรฤกษ์ทั้งหลาย ในกาลที่ดวงมาแล้วแต่เห็นหลัง ยังมีพระ
 ราชาคองค์หนึ่งทรงพระนามว่ามหารถะ แล้วราชดำมัตถนพระนครนามกร
 ชื่อว่าเมฆวดี พระอรรคมเหษีของพระราชานัน ทรงพระนามว่าสิริรัตน
 อาภา คราวนั้นพระบรมโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดุสิต ลงมาปฏิสนธิ
 ในพระครรภ์แห่งพระอรรคมเหษี ทรงพระครรภ์บริบูรณ์แล้ว บังเอิญให้
 พอพระทัยจะใคร่เสด็จประพาสชมสวนราชอุทยาน จึงกราบทูลแจ้งอาการ
 นั้นให้พระราชดำมัตถนทราบ ดมเด็จพระมหารถราช จึงดำรัสสั่งให้หา
 ตัวผู้รักษาสวนเข้ามาเฝ้า แล้วให้จัดการแผนและคบบแต่งราชอุทยานให้
 สะอาดงดงาม นายอุทยานบาดนนักบริบถจัดสรรพเสด็จตามพระราชดำรัส
 สั่ง ภายหลังถึงวันกำหนดจะเสด็จประพาส พระมหารถราชกับพระราช
 เทวพรหมด้วยเสวกามาตย์ราชบริพารเสด็จไปประพาสยังราชอุทยาน ทอด
 พระเนตรและทรงพระดำราญตามพระราชหฤทัยประสงค์ ตั้งแต่เวลาเช้า
 จนถึงเวลาค่ำ พระราชาทั้งพระราชเทวก็ไม่สามารถจะเสด็จกลับคืนเข้า
 ยังพระนครได้ เสดยประทับแรมอยู่นอุทยานนั้นจนราตรีหนึ่ง

ดี ทิวสั คณวันนั้นพระราชากับพระราชเทวเสด็จบรรทมร่วมได้ยาดัน
 อดเดียวกัน เมื่อเวลาจวนจะใกล้รุ่ง พระราชเทวทรงพระดีบนิมิตรณ
 ดงนว่า ยังมีบุรุษหนึ่งผวกายดำผผแดงนงหม่นผาดแดงมือถือดาบอันคม
 กดาวิ่งมาแต่ทิศปรวเจณ ตรงเข้าไปถึงที่บรรทมพระราชเทว รวบริตมวย
 พระเกศันคกรชากดาภพระเทวให้ถมลง ตรงเข้าควักพระเนตรทั้งสอง

๔ รัตนปโชตชาตก

ชายชวา แลวเอาดาบฟันบนทกชนพาหาให้ชาควิน แลวรองรับโลหิต
ที่ไหลรินออกไว้ มีหน้าชาเชือดณะพระอุระทรงดวงเอาหฤทัยไต่แล้ว ก็
บ้ายหน้าไปยังบัจฉิมทิศ

สา เทวี ส่วนพระราชเทวีนัน มีหฤทัยหวาดหวั่นต่อมรณภยเปน
กำลัง ดัดตนดุคชนนังรู ดักว่าความฉน ทรงรำพึงว่าอนตรรายจกมแก่
เราควยเหตุผลแห่งดับนิน จิงกราบทูลให้พระราชด้ามทรงทราบ พระ
เจ้ามหารถไต่ทรงฟังดงนิน จิงดำรัสสั่งให้ โหรผู้ทำนายดับนินพิจารณา ๆ
แลวจิงกราบทูลว่าชาแต่เทวราช พระดับนินเปนตางหลาก ด้วยพระองค์
กับพระราชเทวจกพลตพรากจากกันเปนมั่นคง ๆ ดกรท่าน เหตุที่จะพึง
ทำให้พลตพรากนนั้นค่ออย่างไร ๆ ชาแต่เทวบพตร เวดาเยนนวนนมหาเมฆ
จะตงชนฝนจะตกใหญ่หน้าจะท่วมชนมา ที่แรกเพียงขอเทอแต่เพียงเข้าแต่
สระเอวเพียงนมเพียงคอเพียงศีรษะแต่ท่วมทวนไปเจ็ดลำคาต ๆ ดกรท่าน
เราจะพึงทำอย่างไรดี ๆ ชาแต่มหาราชสั่งอนนอกจากเรือแล้วไม่เปนที่พึง
ได้ ดมเด็จพระเจ้ามหารถราช จิงให้หาตัวนายช่างไม่มาดำรัสสั่งว่า
ท่านทั้งหลายจงช่วยกันต่อเรือให้แล้วในเวदान ถ้าเสร็จแล้วจงบอกให้รู้
โดยเร็ว นายช่างไม่รับกระแด้รับดั่งแล้วระคมกันต่อเรือสำหรับทรงดำ ๑
เสร็จ จิงกราบทูลให้ทรงทราบตามกระแด้รับดั่ง

ครั้นถึงเวดาเยนวนนิน มหาเมฆใหญ่กตงชนทวทศาภาค ฝนก็ตก
ลงมาไม่ขาดสาย นำฝนท่วมชนมาที่แรกเพียงขอเทอแต่เพียงแขนเพียง
สระเอวคตอดถึงเจ็ดลำคาต มหาชนทั้งหลายเห็นหน้าท่วมชนมาดงนิน

พากันตกใจกลัวต่อมรณภัยแสวงหาที่พึ่งอาครัย ดูกระดอกรักพิศพามหาชน
 ดอยไปทำให้ถึงความพิเนาศ์ ส่วนพระเจ้ามหาราชกับนางนาฏเทวีก
 เสด็จขึ้นเรือได้แล้ว ลูกคลื่นใหญ่ก็พัดพานาวาให้ดอยไปตามกระแสน้ำ
 พระราชเทวีดีทรงพระครรภ์ แก่แต่เป็นหญิงชดาดไม่ อาจจะทำร่างกายอยู่ได้
 ทรงพระกรรแสงน้ำพระเนตรไหล ไทรมพระพักตรา จึงตรัสประณมคาถา
 ดงนว่า

อจุนริย์	วตีที่	ทุกขั	สุขมตฺตี	น	ชายตี
กถิ	ชีวามุหเส	เทว	อปติญฺเจ	ม	หณฺณเว
อโห	อนาธา	กปณา	ล	ภามุหเส	มโหทธิ
สลิเล	อปติญฺรสุมี		กถิ	ทีปี	ลภามุหเส
นาหนตฺตี	เทว	ปสุสามิ	อนาธา	ม	รณฺณจ เมตี ๗

แปลความว่า ข้าแต่เทวบพิตร ความสุขดีกนิตหนึ่งก็ไม่มี ความทุกข์
 ครองนเหลือขนาด เป็นของประหลาดน่าอัศจรรย์ใจ เมื่อมาดอยคว้างอยู่
 กลางห้วงน้ำใหญ่ อันไม่มทพงพิงอาครัย ไนกระหม่อมฉันจะมชวตอย
 ต่อไปได้ ไ้ออกอาตมาซึ่งกำพร้าจะหาใครเป็นที่พึ่งก็ไม่มี มาได้ห้วงน้ำ
 ใหญ่เป็นเรือนอยู่ เมื่อมาเควงคว้างในกลางน้ำอันปราศจากที่พึ่ง ทำ
 ไนจะได้ประสพพบเกาะฝั่งบ้างได้ หม่อมฉันจะไม่ได้เห็นพระองค์ คง
 อนาธาหาชีวิตไม่แล้ว

เอวี่ วุตฺเต เมื่อพระราชเทวีตรัสคาถาอย่างนั้นแล้ว สัมเด็จพระเจ้า
 มหาราชจึง เถา โดมปลอบบราชเทวีว่า   แนะพระนางเชอผู้เจริญอย่างกตว

๔ รัตนปโชตชาตก

เดยอย่าโศกเศร้าไปทำไม เหตุไรจึงกล่าวดังนี้ เพราะว่าฉันบดนมแล้วก็
ยอมวิบตเป็นที่สุด มีความเจริญวัยในเบื้องตนยอมมีความแก่เป็นที่สุด
ความไม่มีโรคมในเบื้องตนด้วยยอมมีความเจ็บไขเป็นที่สุด ความเป็น
อยุ่ด้วยยอมมีความตายเป็นที่สุด ทรงให้ โอภาตดังนี้แล้ว จึงตรัสพระ
คาถาดังนี้ว่า

มา พาพหุ ปรีเทเวสี	เอสา โลกสุส ฐมมตา
อนิจจา วต สัฆารา	สพพพุทเธหิ เทสีตา
ยักิญจิ กุสลั กตตี	มยฺหณฺเจว ตยา กตตี
สพพหิตณฺจ กุสลั	จินฺเตตพฺเพหิ โสภณเ

แปลความว่า พระนางเธออย่าคร่ำครวญไปนักเดย ความเป็นไปของ
โลกยอมเป็นธรรมดาอย่างนี้ ดั่งซารทั้งหลายไม่เที่ยงแท้ พระพุทธเจ้า
ทั้งปวงได้ทรงตรัสแสดงแล้วอย่างนี้ กุศลอันใดอันหนึ่งซึ่งนางเธอได้ทำ
ไว้แล้วก็ดี ประโยชน์อันเกิดกุดทั้งปวงซึ่งนางเธอได้ทำไว้แก่พกต จงตั้งใจ
คิดในดีวนคุณอันดงามเทอญ ฯ

เมื่อพระเจ้ามหาราช ให้ โอภาตปดอบพระราชเทวียอดงน ทนน
ถูกคณใหญ่พดกระหน่ำชอนเข้ามา นาวาพระที่นั่งก็แตกแยกออกเป็น
ตองภาค พระราชเทวี่ความกลัวต่อมรณะเป็นอันมาก ไม่เห็นอุบาย
อันใดอันหนึ่งซึ่งจะเอาตัวรอดได้ ทรงพระกรรแดงรำไร ร้องให้พระราช
ดำมช่วย แล้วตรัสคาถาดังนี้ว่า

เอहि คณหาหิ มํ เทว จิปปิ โมเจหิ ทุกขโต
 ตยา วินา น ชีวามิ มา มํ สชฺเชถ รเถสภ ๑

ความว่า ข้าแต่สมมุติเทวา เสิญฺญพระองค์จึงมาช่วยหม่อมฉันด้วย ช่วย
 ปลดเปลื้องให้พ้นทุกข์ หม่อมฉันเว้นจากพระองค์แล้ว จะไม่รอดอยู่ได้
 พระองค์อย่าละทิ้งหม่อมฉันเลยพระเจ้าข้า

ราชา ส้มเค็ญพระมหาราช ใต้ทรงฟังดำเนินพิลาปแห่งพระราช
 เทวี เพราะความกลัวจะพลัดจากกันไป มีพระหฤทัยสลดยิ่งนัก จึงทรง
 เปลื้องพระภษาเคียงพระองค์ ออกผูกองค์พระราชเทวีใหม่กับพระองค์
 คราวนั้นพระภษาก็ดูดออกจากกัน เป็นประหนึ่งแฉ่งให้เห็นซึ่งกรรม
 ก่อนของพระองค์ที่ใดทำไว้ พระราชากับพระราชเทวีทั้งสองต่างก็พลัด
 ดอยไปตามคิดนแต่ถ้าฟังพระองค์เดียว

มีคำถามว่าพระราชากับพระราชเทวีได้ทำกรรมอะไรไว้ จึงต้องพลัด
 พรากกนดงน มีคำแก้วว่า ในชาติก่อนพระราชากับพระราชเทวีนั้นด้วย
 ราชส้มบัตในเมืองพาราณสี วันหนึ่งพระราชากับพระราชเทวีได้เจดจรัส
 ษาอยู่ณฝั่งคองคาแห่งหนึ่ง มีด้ามเนรองค์หนึ่งอายุได้เจดสิบ พายเรือมา
 จะจอดชนฝั่งตรงนั้น พระราชากับพระราชเทวีก็พยอก โคนงเรือด้าม
 เนรเด่น ด้ามเนรมีความกลัวเรือจะล่ม กรองชนด้วยเสียงอนดง ด้วย
 ผลกรรมซึ่งพระราชากับพระราชเทวีทรงทำแกด้ามเนรเท่านั้น คิดตามมา
 ให้พระราชากับพระราชเทวีต้องพลัดพรากจากกัน

เตนาค ภาควา เพราะเหตุการณนั้น ดมเด็จพระมมพระภาคย์จึงทรง
 ตรีดีเทศนาไว้ว่า บุคคลอย่าประมาทว่ากรรมเล็กน้อยท่านจะไม่มาถึงตน
 ผลกรรมที่ชั่วทำดจะพมมาแต่ไหน อย่าได้ประมาทเช่นนเคย การทำ
 ชั่วทำดถึงว่าเล็กน้อยก็ยอมดงผลตามกำลัง เหมือนดงพระราชากับพระ
 ราชเทวีหยอกด้ามเนรเดนนคหนึ่งท่าน ยังอำนาจผลให้พรากจากกันได้

สา เทวี ใจความว่าพระราชเทวีพลตจากราชด้าม คณชดดอยไป
 ถึงเชิงภูเขาคันทบรรพต พระนางเชอกได้จชนจากนาได้ ทรงทอด
 พระเนตรไม่เห็นมมดู โคในทนั้น จึงทรงชยายพระภษาทรงออกตากควง
 หนึ่ง ทรงคดมพระองค์ ไวกวงหนึ่ง เมื่อแห่งหมดแตวกทรงตามปรกติ
 แดประทบนั่งอยโตคนไม่แห่งหนึ่ง พระราชเทวีได้จอยแต่องค์เดียว
 เปดียวพระหฤทัยอย่างน่ากรรณา หาเพื่อนแตทพมได้ ทรงกรรแแต่ง
 ำให้หน้าพระเนตรโหดโทรมพระพักตรา พระนางเชอมได้วนี้ตรีดีพระ
 คากาดงนว่า

วิโยโค	เม	กโต	บุพเพ	นรสุส	มิกปกุชโน
เตน	กมม	วิปา	เกน	วิโยโค	ปตินา สห
กถ	ปสฺส	สิ	ม	เอก	มหाराช มหิปปติ
อนาถิทานิ	เม	อชฺช		เอกิกาว	พุรหาวเน

ความว่า ในกาลปางก่อน เราได้เคยพรากทารกแตะดุกเนอดกนงไปจาก
 อกครูกชองเขา มาชาตุนเราจึงตองพรากจากราชด้ามเปนทริก ด้วยผล
 กรวมอนหนกนคตามด้นอง ข้าแต่พระมหाराชทรงพระอำนาจปกครอง

ปลื้ม ทำไฉนพระองค์จะได^๒มาเห็นหน้า^{๒๒}ชาบาท^{๒๒}น้อย^{๒๒}ผู้เดียว^{๒๒}เด^{๒๒} บ^{๒๒}ค^{๒๒}น^{๒๒}ชา^{๒๒}
 พระองค์^๒อนา^๒ถา^๒อยู่^๒ใน^๒ป่า^๒ใหญ่^๒หา^๒ที่^๒พ^๒ง^๒มิ^๒ได้^๒ คง^๒จัก^๒ว^๒อ^๒ต^๒ว^๒าย^๒ต^๒าย^๒ใน^๒ว^๒น^๒นี้^๒แ^๒ล^๒ว^๒
 พระ^{๒๒}เจ^{๒๒}า^{๒๒}ชา^{๒๒}

มหา^๒ส^๒ต^๒ต^๒ส^๒ส^๒ ป^๒ุ^๒ณ^๒ว^๒เต^๒เช^๒น^๒ ค^๒ั^๒ว^๒ย^๒อ^๒ำ^๒น^๒า^๒จ^๒บ^๒ุ^๒ญ^๒ญ^๒า^๒ริ^๒ก^๒า^๒ร^๒ข^๒อง^๒พ^๒ระ^๒ม^๒ห^๒า^๒
 ส^๒ั^๒ว^๒เจ^๒า^๒ ซึ่ง^๒เส^๒ด^๒์^๒จ^๒อยู่^๒ใน^๒พ^๒ระ^๒ค^๒ร^๒ร^๒ก^๒์^๒ข^๒อง^๒พ^๒ระ^๒ร^๒า^๒ช^๒เท^๒ว^๒ บ^๒ั^๒น^๒ค^๒า^๒ล^๒ให้^๒พิ^๒ภ^๒พ^๒ท^๒ำ^๒ว^๒
 โก^๒ส^๒ย^๒เร^๒า^๒ร^๒อ^๒น^๒ช^๒น^๒ท^๒น^๒ใด^๒ ท^๒ำ^๒ว^๒ด^๒์^๒ห^๒ั^๒ด^๒น^๒ย^๒น^๒ ไ^๒ค^๒ร^๒ไ^๒ค^๒ร^๒ว^๒ญ^๒ไ^๒ป^๒ก^๒ั^๒ท^๒ร^๒า^๒บ^๒เห^๒ต^๒ุ^๒น^๒ทุก^๒
 ป^๒ระ^๒ก^๒า^๒ร^๒ มี^๒เท^๒ว^๒โ^๒ง^๒ก^๒า^๒ร^๒ต^๒ริ^๒ส^๒ห^๒า^๒ค^๒ว^๒ิ^๒ด^๒์^๒ส^๒ก^๒ร^๒ร^๒ม^๒า^๒ด^๒ัง^๒ว^๒า^๒ เจ^๒า^๒จ^๒ง^๒ไ^๒ป^๒ที่^๒ภ^๒ู^๒เช^๒า^๒จ^๒ัน^๒ท^๒
 บ^๒ร^๒ร^๒พ^๒ค^๒จ^๒ง^๒น^๒ถ^๒ม^๒ิ^๒ต^๒ร^๒ส^๒ระ^๒น^๒ำ^๒ท^๒ำ^๒ห^๒ี^๒ม^๒บ^๒ว^๒พ^๒ร^๒อ^๒ม^๒ท^๒ง^๒ห^๒ำ^๒ ก^๒ับ^๒น^๒ถ^๒ม^๒ิ^๒ต^๒ร^๒บ^๒ร^๒ร^๒ณ^๒ค^๒ำ^๒ด^๒า^๒
 ห^๒น^๒ึ่ง^๒ห^๒ด^๒ง^๒พ^๒ร^๒อ^๒ม^๒ท^๒ง^๒ค^๒ร^๒อง^๒บ^๒ริ^๒ชา^๒ร^๒ก^๒ณ^๒ท^๒บ^๒ร^๒พ^๒ช^๒ิต^๒ ค^๒บ^๒ด^๒่^๒ง^๒ส^๒ถ^๒า^๒น^๒ที่^๒ให้^๒ว^๒ิ^๒จ^๒ิ^๒ต^๒ร^๒
 ค^๒ว^๒ร^๒เป^๒น^๒ที่^๒ร^๒น^๒ร^๒ม^๒ย^๒ย^๒น^๒ค^๒ิ^๒ วิ^๒ด^๒์^๒ส^๒ก^๒ร^๒ร^๒ม^๒เท^๒พ^๒บ^๒ุ^๒ต^๒ร^๒วิ^๒บ^๒เท^๒พ^๒ย^๒บ^๒ั^๒ญ^๒ชา^๒แ^๒ล^๒ว^๒ จ^๒ึง^๒ต^๒ง^๒มา^๒
 น^๒ถ^๒ม^๒ิ^๒ต^๒ร^๒ส^๒ระ^๒น^๒ำ^๒ก^๒ับ^๒บ^๒ร^๒ร^๒ณ^๒ค^๒ำ^๒ด^๒า^๒ แ^๒ด^๒เจ^๒า^๒ร^๒ิ^๒ก^๒อ^๒ก^๒ษ^๒ร^๒ไ^๒ว^๒ที่^๒บ^๒า^๒น^๒ป^๒ระ^๒ค^๒ุ^๒บ^๒ร^๒ร^๒ณ^๒ค^๒ำ^๒ด^๒า^๒
 ว^๒า^๒ ผู้^๒ใด^๒ค^๒อ^๒ง^๒ก^๒า^๒ร^๒บ^๒ว^๒ช^๒จ^๒ง^๒ถ^๒ือ^๒เ^๒า^๒ค^๒ร^๒อง^๒บ^๒ร^๒พ^๒ช^๒ิต^๒บ^๒ริ^๒ชา^๒ร^๒ จ^๒ง^๒อยู่^๒ให้^๒ส^๒ำ^๒ร^๒า^๒ญ^๒
 ใน^๒ค^๒ำ^๒ด^๒า^๒น^๒เ^๒ท^๒อ^๒ญ^๒ แ^๒ล^๒ว^๒วิ^๒ด^๒์^๒ส^๒ก^๒ร^๒ร^๒ม^๒ก^๒ก็^๒ด^๒ับ^๒ไ^๒ย^๒ง^๒ที่^๒อยู่^๒ข^๒อง^๒ค^๒น^๒ แ^๒จ^๒ึง^๒ย^๒ุ^๒บ^๒ด^๒ให้^๒
 ท^๒ำ^๒ว^๒ โ^๒ก^๒ส^๒ย^๒ท^๒ร^๒า^๒บ^๒ทุก^๒ป^๒ระ^๒ก^๒า^๒ร^๒

จะ^๒ก^๒ด^๒ำ^๒ว^๒ถึง^๒พ^๒ระ^๒เจ^๒ำ^๒ม^๒ห^๒า^๒ร^๒ท^๒ร^๒า^๒ช^๒ค^๒่อ^๒ไ^๒ป^๒ ร^๒า^๒ชา^๒ พ^๒ระ^๒เจ^๒ำ^๒ม^๒ห^๒า^๒ร^๒ท^๒ร^๒า^๒ช^๒
 เม^๒ือ^๒ค^๒ณ^๒ด^๒ม^๒ระ^๒ค^๒ม^๒พ^๒ด^๒ให้^๒ล^๒อ^๒ย^๒ไ^๒ป^๒ ไ^๒ค^๒ไ^๒ส^๒ว^๒ย^๒ทุก^๒ช^๒ด^๒ำ^๒บ^๒าก^๒อ^๒น^๒ย^๒ิ่ง^๒ใ^๒ห^๒ญ^๒ ล^๒อ^๒ย^๒ไ^๒ป^๒
 ป^๒ระ^๒ม^๒า^๒ณ^๒เจ^๒็ด^๒ว^๒น^๒จ^๒ึง^๒ก^๒ด^๒ับ^๒ค^๒น^๒มา^๒ย^๒ง^๒พ^๒ระ^๒น^๒ค^๒ร^๒ข^๒อง^๒พ^๒ระ^๒อง^๒ค^๒ไ^๒ด^๒ง^๒เก^๒ำ^๒ ฝ^๒ำ^๒ย^๒พ^๒ระ^๒
 ร^๒า^๒ช^๒เท^๒ว^๒น^๒น^๒เ^๒า^๒ค^๒อ^๒ง^๒ท^๒น^๒ทุก^๒ข^๒อ^๒ย^๒ุ^๒ณ^๒จ^๒ัน^๒ท^๒บ^๒ร^๒พ^๒ค^๒ พ^๒ระ^๒น^๒าง^๒ท^๒ร^๒ง^๒ก^๒ำ^๒ด^๒ร^๒ด^๒ไ^๒ค^๒ก็^๒ถึง^๒
 พ^๒ระ^๒ร^๒า^๒ชา^๒เป^๒น^๒ก^๒ำ^๒ด^๒ัง^๒ เ^๒อ^๒ก^๒ท^๒ิว^๒ส^๒ วั^๒น^๒ห^๒น^๒ึ่ง^๒จ^๒ึง^๒พ^๒ระ^๒เท^๒ว^๒เ^๒็ด^๒จ^๒จ^๒ร^๒ด^๒ไ^๒ป^๒ตาม^๒ม^๒ร^๒ร^๒ค^๒า^๒
 ท^๒อ^๒ค^๒พ^๒ระ^๒เน^๒ต^๒ร^๒เ^๒เห็น^๒บ^๒ร^๒ร^๒ณ^๒ค^๒ำ^๒ด^๒า^๒ท^๒ร^๒ง^๒อ^๒ำ^๒น^๒พ^๒ระ^๒อ^๒ก^๒ษ^๒ร^๒แ^๒ล^๒ว^๒ ท^๒ร^๒า^๒บ^๒ว^๒า^๒ท^๒ำ^๒ว^๒โ^๒ก^๒ส^๒ย^๒

๔ รัตนปัทมาชาติ

๑๗

ทรงสร้างให้ จึงเสด็จเข้าอารักขบวรณศาตาทรงบรรพชาเป็นคาสี
อยู่ณที่นั้น

วันหนึ่งเป็นเวลาย่ำเย็น พระราชเทวีทรงประสูติพระโอรสงาม
ปรากฏเหมือนทองคำ ครั้นรุ่งเช้าพระนางเจ้าดำรงน้ำชำระองค์พระมหา
สัตว์แล้วให้ด้วยกษัตริย์ เมื่อจะชานพระนามพระบรมโพธิสัตว์เจ้า
จึงถือเอานมตรคนวันประสูติตั้งแต่นั้นไปในปีนั้นวันใด ถือเอา
เหตุเป็นพระนามว่ารัตนปัทมา ครั้นถึงเวลาเช้าพระราชเทวีเจ้าให้พระ
บรมโพธิสัตว์อยู่ในบวรณศาตาดังนี้แล้วห้ามตามดัดไม่ได้อีก
กักตบมา แต่ทรงประพฤตอยู่ด้วยอาการอย่างนี้ จนพระโพธิสัตว์มี
ชนมายุได้ ๕ ปี

วันหนึ่งพระบรมโพธิสัตว์ตรัสถามพระชนนีว่า ข้าแต่มารดา บิดา
ของลูกคือใคร อยู่ที่ไหน เหตุใดพระมารดาจึงอยู่ที่นี้คนเดียว ๆ ดูก
ดูกรักของมารดา บิดาของพ่อเป็นพระราช มารดาเป็นราชเทวี พระ
ราชเทวีจึงเฝ้าความเบื้องหลังให้พระมหาสัตว์ฟัง พระมหาสัตว์ไม่อาจ
กลนอยู่ได้ด้วยความกตัญญู จึงทูลพระมารดาว่า ตั้งแต่ฉันเกิด
ไปขอให้พระมารดาอยู่เฝ้าศาตา ลูกจะรับอาสาไปหาผลไม้มารับ
มารดาเอง ๆ ดูกูกรักของมารดา พ่ออย่าไปป่าเถย เมื่อพ่อมชวด
อยู่ก็ขอว่ามารดาได้มชวดอยู่เหมือนกัน เพราะเหตุใดเล่า เพราะเจ้ายัง

เด็กเด็กนุกพ้ออย่าไปป่าเลย พระบรมโพธิสัตว์เมื่อไม่ได้ โอกาศ์กัหนึ่ง ๆ
อยู่ต่อไป

เวทนาเจ้าพระราชเทวีเจ้าเคยเสด็จไปเพื่อหาผดตามผลไม้ทุกวัน ๆ พระ
มหาสัตว์เจ้านนออกจากบรรณศาตาค่อยดำเนินตามรอยบาทพระมารดาไป
จนจำรรคาแด่ทิศที่พระมารดาเสด็จไปได้แม่นยำ วันหนึ่งพระราชเทวี
เสด็จไปป่าแต่เช้า เก็บผลไม้ได้เต็มกระเช้าแล้วคิดจะกลับยังบรรณศาตา
จึงทรงหยุดประทับร่างบกายาอยู่ใต้ต้นไทรแห่งหนึ่ง พอหายเหนื่อยแล้ว
ปรารภจะดำเนินต่อไป ขณะนั้นมยุกษคนหนึ่งขอพลาหกะ ตั้งอยู่ณ
ต้นไทรนั้น ทรงเข้าจบขอพระหัตถ์พระราชเทวีไว้ พระราชเทวีทอด
พระเนตรเห็นรูปยักษ กตกพระทัยกตวดวงค์นึกถึงมรณะภัย แด่คิดถึงพระ
มหาสัตว์ ชนมากทรงพระโศการ่ำไร แล้วตรัสคาถาดังนี้ว่า

อนาโถทานิ	เม	ปุตโต	วสนุโต	เอโก	อสุสเม	
ผลาผลิ	อลทุชาน		มม	ทิสวา	อนายตี	
อสุสมา	นิกุขมิตวาน		วิจรตี	พุรทาวเน		
มม	ปุตตี	อทิสวาน	มณูญเ	เหสุสามิ	จีวตี	
โส	นูน	กปโณ	ปุตโต	จีริ	รตตาย	รุจจตี
อชุตมรตเต	จ	รตเต	วา	นทิว	อวสุสุสตี	

ความว่าบัณฑิตกเราอยู่ในอาศรมแต่ผู้เดียวหาใครเป็นที่พึ่งมิได้ ไม่ได้บริ
โภคผลไม้แล้ว ก็จะต้องออกจากอาศรมเที่ยวค้นหาเราต่อไปในป่าใหญ่ เรา
ไม่ได้เห็นลูกของเราแล้ว คงต้องค้นหาพบประดัยเป็นเพียงแท้ ลูกรักของแม่

จะร้องไห้เที่ยวไปจนตักตนเที่ยงคืน จนสุดเสียงแฉวงสุดดัง เหมือนตงน้ำ
ในนทอนแห่งไปณนั้น

ตทา โพธิสตโต คราวนั้นพระบรมโพธิสัตว์เจ้านางคยททำพระมารดา
อยู่ในบรรณศาลา แต่เวลาเช้าจนถึงเวลาเย็นไม่เห็นพระมารดากลับมา
จึงรำพึงว่า เวลานักจวนจะค่ำอยู่แล้ว ไฉนพระมารดาเจ้าของเราจึงดำช้ำ
กว่าทุกวันผิดดังเกศ คงจะมีเหตุอะไรเป็นแน่ คิดแล้วกรีบออกจากบรรณ
ศาลาเคียวเรียกหาพระชนนีไปตามแถวแนวไศล เทียววกเวียนวนไปในพนม
วันแถบบรรพต ทรงพระกำสรดไค้กาถึงพระชนนีหน้าเวทนา อุปมาเหมือน
ลูกสุวรรณหงส์อันหลงแม่ เหต้อบแต่ไม่เห็นแฉวงก็ใจหาย เด็กร้อง
ให้ ไปจนบรรดถึงตนไทรทักษจับพระมารดาไว้

สา เทวี ล้วนพระราชเทวีลี้รัตนอาภา ทรงทราบว่พระมหา
สัตว์ตามมาหา จึงตั้งพระดำเนียงออกบอกไปว่ามารดาอยู่นี้แล้ว ๆ พระ
มหาสัตว์จึงแฉงเขาไปเห็นพระมารดานั่งอยู่ใกล้มหายกษ ดพระทัยยังนึก
ราวกระว่าพระองค์จะไค้ตรัดเป็นพระพุทธรเจ้าในวันรุ่งเช้า พระมหาสัตว์
เจ้าแอบเขาไปนั่งใกล้มหายกษแล้วอ้อนวอนว่า ข้าแต่ท่านมหายกษ ขอ
เชิญท่านกินเลือดเนื้อแฉงหัวใจของข้าพเจ้าเถิด ขอไค้โปรดปล่อยมารดา
ของข้าพเจ้าให้ ไปโดยเร็วพดณ แฉงก็กล่าวประพนธ์คาถาดังนว่า

ขาท เม มหายกษ อานุกาว มาตุ อตุถาย ชหามิ ชีวิตัง
รุธิริ เม หทยัมมิตัง ขาท ขาทาหิ มํ ปติมุญจ มาตริ
ความว่า ข้าแต่มหายกษมมอานุกาพอนยังใหญ่ ข้าพเจ้าขอสละชีวิต

ตายแทนพระมารดาข้าพเจ้า ขอเชิญท่านกินเด็ดแด่หัวใจแด่เนื้อของ
 ข้าพเจ้าเถิด ขอเชิญท่านกินข้าพเจ้าคนเดียวทั้งหมด ขอท่านปลด
 ปลปล่อยพระมารดาของข้าพเจ้าไป ขอให้ชีวิตมารดาของข้าพเจ้ารอด
 คดออกไปเทอญ

มหาฤษีจึงตอบพระมหาสัตว์ว่า แน่ะท่านมหาบุรุษ ถ้าว่าท่านพูด
 จริงกระนั้น ท่านจงฆ่าทรวงดวงหัวใจมาให้เรากินเดี๋ยวนี้ พระมหา
 สัตว์จึงดำริว่าเราจักได้ มคที่ใหม่เถา คัดแฉะกตงสัตว์ระตักถึงบารมี
 แห่งหน้าชนเผ่งดอกาศ์ จึงตรัสเป็นบาทคาถาดังนี้ว่า

กตณฺฑุตตาย เตเชน พุทฺโธ โหมิ อนาคเต
 เอเตน สจฺจวชฺเชน สตุถิํ ปตฺตํ เม มุขาคี

ความว่า ข้าพเจ้าปรารถนาเป็นพระพุทธรเจ้าในอนาคตกาลภายหน้า ด้วย
 อำนาจความกตัญญู เศษอำนาจความสัตย์จริงของข้าพเจ้านี้ ขอให้สัตว์ตรา
 วุชอันคมกล้า จงบินคาตคกลงมาตรงหน้าข้าพเจ้าบัดนี้

ทันใดนั้นยังมีทันชาติคำสัตย์วาจา ศัสตราอันคมกล้าลอยมาแต่อากาศ
 ตกลงเบื้องหน้าพระมหาบุรุษราช ๆ จึงตรัสว่า ถ้าเราจะได้เป็นพระพุทธร
 เจ้าในกาลเบื้องหน้า เราขอกราบไหว้พระมารดาไปกว่าจะสิ้นชีพ ท่าน
 จงให้ชีวิตแก่มารดาเราด้วย แด่พระโพธิสัตว์ก็ฆ่าอกของพระองค์ด้วย
 ศัสตราควักหัวใจออกมาวางไว้ณหัตถ์เบื้องซ้าย ยกหัตถ์ทั้งสองประคอง
 เนื้อเศียรเกล้าแฉะกตาวพระคาถาดังนี้ว่า

กตัญญูตาย เตเชน

พุทฺโธ โหมิ อนาคเต

หทัย ขาทตุ มยฺหิ

มา เม ยกฺข น จียตุตี

ความว่า ด้วยอำนาจความกตัญญูของข้าพเจ้า ขอให้ข้าพเจ้าได้ตรัสเป็น
 พระพุทธเจ้าในกาลภายหน้า คุกรมหายกษ เชิญท่านกินหัวใจของเรา
 แด่ขอชีวิตของข้าพเจ้าอย่าเพอดับสูญสิ้นไปก่อนเลย ครัดคาถานี้แล้ว
 พระองค์ประสงค์จะให้หัวใจแก่ยกษ โดยเคารพ จึงยกหัตถ์ ชนจบแล้ว
 วางไว้บนฝ่ามือยกษประกาศให้แจ้งประจักษ์ว่า แน่ะท่านมหายกษณ
 เจริญ เราให้เนื้อหัวใจแก่ท่านนี้ ไซ้จะปราถนาสมบัติบรมจักรหรือ
 สมบัติอนทรพรหมแด่พระบิเญกพทชกัห้ามได้ ด้วยผลทให้เนื้อหัวใจนี้
 ขอให้ ได้ตรัสเป็นพระดมม้ามุพทชเจ้าในกาลภายหน้า เราจะรื้อชนนิก
 ชนให้เต็มนาวาคือสัตว์ธรรม นำออกจากดงดำรภาพให้ ถึงฝั่งค้อพระนฤ
 พานอนเกษมนิราลัย พระมหาสัตว์ตรัสดังนั้นแล้ว ก็บอกให้มหายกษกิน
 เนื้อหัวใจตามแต่จะประสงค์ มหายกษกยนตจึงนำพระชนนีมารัง ให้แก่
 พระมหาสัตว์

โส มาตริ ลภิตวา ดมเด็จพระบรมโพธิสัตว์ได้พระมารดาแล้วพา
 ไปให้ประทับอยู่โตรมไม้ต้นหนึ่ง จึงถวายบังคมพระมารดากราบทูลว่า
 ข้าแต่พระชนนเจ้า จำเดิมแต่ข้าพเจ้าปฏิสนธิมาจนถึงวันนี้ ความผดผดง
 อันเป็นไปในกายวาจาใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งมอยแก่ข้าพเจ้าน ขอพระชนนเจ้า
 จงกรุณาโปรดประทานโทษแต่ข้าพเจ้าด้วยเถิด พุทฺโธ โหมิ อนาคเต
 โยษฐุสฺตบตงตรงที่ประทับพระชนน

สา เทวี ส่วนพระราชเทวีทอดพระเนตรเห็นพระมหาสัตว์ลบไป
 ตกพระทัยตกชนประคองพระหัตถ์พระมหาสัตว์เข้าไว้ กับพระอรุระ ทรง
 พระโศการ่ำไห้ บิรมประหนึ่งดวงพระอาทิตย์จะแตกออกเป็นดวงภาค พระ
 หัตถ์ทั้งสองประคองอุ้มองค์พระมหาสัตว์พาดทางกัศรัดพระคาถาดังนี้ว่า

ปติโต นุน เม ปุตโต

สุริโย วย มหิตเล

ปติโตทานิ เม ปุตโต

จนุโทว ปติโต ฉมา

อุฏฺเจหิ ปุตฺต มา สเย

ทยฺหนฺเต หทยํ มม

ตยิ มเต มริสฺสามิ

กถิ ชีวามิ เอกิกา

อนาถาทานิหิ ปุตฺต

ปุตฺตนญฺจา ยถา มิคิ

อรณฺเณ วิจริสฺสามิ

วเน หิ จ มริสฺสามิ

ปพฺพตานิ วนานิ จ

รุกฺขวิมานกฺมฺมญฺจา

อากาสญฺจเทวตา จ

ชลถลา จ เย เทวา

อินฺทเทวา สพฺรหฺมกา

อลฺยชฺลี เต นมสฺสามิ

จิปฺปิ ปุตฺตํ ปมฺลฺยจถ

จิปฺปิ ปุตฺตํ ปมฺลฺยจถ

ความว่า ตกเรามาด้วยดับดับไปโดยจริงแล้ว เหมือนพระอาทิตย์แดงพระ
 จันทรอันเด่นแดงตกเห็นอุปถัมภ์ ตกรักของแม่ลูกขึ้นเกิดจะมานอนหนึ่งอยู่
 ไย ดวงอาทิตย์ของแม่นั้นหม่นไหม้อยู่ร้อแร้ เมื่อตกรักของแม่ตายไปแล้ว
 แม่ก็จกตายตามเจ้าไป แม่จะมีชีวิตอยู่คนเดียวทำไม คุกรบตรัดที่รัก
 ของมารดา บัดนี้แม่อนาถาไม่มทพง เหมือนหนึ่งแม่เอนอนพดตลกอ่อน
 แม่ก็จกเที่ยวจรไปในกตางบ้าน ก็จกถึงแก่ภรรยาอยู่ในไพร่สนท

อนึ่งเจ้าเทพยเจ้าทั้งหลายใด ซึ่งตั้งอยู่ตามภูเขาดำเนาไพร อีก
 พฤษวิมานนางไม้แถมมิ เทวาอากาศกับทั้งเทพย อันทรงอำนาจรักษาสถ
 แดษถาวร แดท้าวเมฆวานตอดถึงท้าวมหาพรหม ข้าพเจ้าขอนมัสการ
 ประนมไหว้เทพยเจ้าเหล่านั้น ขอเชิญมาช่วยกันเปิดองปดกให้เด็กข้าพเจ้า
 รอดพ้นจากความตายณกาลบัดนี้ พระราชเทวีผู้มกอดพระโอรสทรง
 พระกำสรดได้ก็โดยนัยดังนี้

อถสูส กตญญตาย เตเชน คราวนั้นพภพแห่งท้าวโกศลยกแแต่คง
 อากรรอนนิตปดาด ด้วยอำนาจความกตัญญูของพระมหาบุรุษเจ้า ท้าว
 ดัสด์นัยน์ ไคร่ครวญตกรเหตุ จึงรีบเสด็จจากพิภพวิมาน มาประดิษฐาน
 อยู่บนอากาศที่ตรงมหาโยกษอยทรงชู้ตว่าว่า แน่ววธาหกยกษเจ้าทำ
 กรรมหยาบหนักหนา ถ้าหากว่าพระมหาบุรุษจักไม่เป็นชนใดณบัดนี้ เรา
 จกตศัระษะเจ้า ให้แตกออกเป็นเจ็ดภาคด้วยวชิราวุธ วธาหกยกษได้ฟัง
 ดงนั้น กตกใจกลัวตวตงั้น จึงประคองพระมหาต้วแแต่วชะ โดมด้วยพิภพ
 โอดถ บัดเดียวใจพระมหาต้วกพนชนทนต์

ตั้งมเด็จพระราชเทวีดำริหา เราจะตั้งความตักขณณบดิน จึงมีเสาว
 นตรัตพระคาถาดังนี้ว่า

กตญญตาย ยุตโต โส พุทฺโธ โหติ อนาคเต
 มม สจฺจานุภาเวน จิบบิ จิวตุ โอรโส

ความว่า พระโอรสของข้าพเจ้านั้น ตั้งมั่นอยู่ในความกตัญญู จะได้ตรัส

เป็นพระพุทธรเจ้าในกาดภายในหน้าจริง ๆ ด้วยอานภาพความจริงของ
ข้าพเจ้า ขอให้ โอรรถได้ชีวิตกลับคืนมาโดยพลันณกาดบัดนี้

เมื่อจบคำลัจจาริชฐานของราชเทวครังทหนึ่ง พระมหาบุรุษกมผว
พรณมองไล่คล้ายกับดั่งทอง ครั้นจบคำลัจจาริชฐานคำรบสอง พระ
มหาบุรุษก็หายใจเข้าออกได้คดอง พดิกพระองค์กลับไปตามนเบองซ้าย
ขวา ครั้นจบคำลัจจาริชฐานคำรบสาม พระมหาตวกได้ตลุกชนนง
แล้วกราบไหว้พระชนนีในกาดครังนั้น

ตมตถ์ ปกาเสนโต สตุถา อาห ความอันโดยยังมีได้ปรากฏ
ตมเต็จพระลคตค้ำดดา เมื่อจะประกาศความนั้นให้แจ้ง ทรงแต่ดง
พระคาถาดงนว่า

นิโรโค อุมฺจหิตฺวาน	วนฺทิตฺวา สกมาตริ
เอกมนฺเต นิสิตฺวา	อวชฺช กุณฺเมตฺตโน
เอวํ อวชฺชมาโน โส	อกมฺปิ ธรณี ตทา
สาคโร ปิ สํขุพฺภติ	สิเนรุ ตตฺถ โอนมิ
จาตุมฺมหาราชิกา เทวา	ดาวตีสํ จ ยามิกา
ตฺสิตา เจว เย เทวา	นิมฺมานรติเยว จ
ปรนิมฺมิตฺวสวตฺตํ	เย พุรฺหฺมา ปิ จ เทวตา
อานนฺทิตา ปมฺทิตา	ทิสาทิสํ อกัสมฺ เเต
ทิวพฺพมณฺฑารวปฺบุณฺ	ปทุมํ ปาริณตฺตกํ
ทิสาทิสํ โอกิริสฺสุ	นภคเต นรา มรฺ

จมฺปกั สรณํปี

นาคปุนาคเต ตลั

ทิสาทิสั โอกีรัส

ภุมมา ภุมมภูจเทเวตา

สพฺเพ เทวา สมากตา

ปุษยัสสุ นรุตตม

ปุษยนฺตา จ เย เทวา

อิทํ วจนมพฺรวิ

สาธุ สาธุ มหาวิ

กตเวทึ นรุตตม

อจิเรเนว กาเลน

พฺทโร โลเก ภวิสุสตี

ความว่า พระมหาบรุษเจ้าผู้ปราศจากโรคแล้ว ถูกชนใดกราบไหว้พระ
 ชนนี้ หนึ่งถึงคุณความดีของตนที่ควรดั่งหนึ่ง เมื่อทรงพระรำพึงอยู่
 อย่างนี้ ทนพระชนกกมปนาท เขาดีเนรราชกเอนอ่อน สมุทสาครก
 ตีฟองเป็นลูกคณอยู่ณะชาติ เทพยดาแต่ชั้นจาคุมหาราชแลดาวดั่งสำ
 ยามาดีดีนิมมานรดีแต่ปรนิมิตวดีดัดตลอดถึงเทพยดาชั้นพรหม พวกนี้
 ชั้นสมยนต์ไปรยปรายดอกทิพยมณฑาปาริฉคกปทุมชาติ ให้ตกตงเกิดอน
 กถาดทวิทศน้อยและใหญ่ ผ่งชนทั่วไปก็ไปรยปรายเมล็ดชขายแลดอกไม้
 ต่าง ๆ มีดอกจำปาเป็นต้น ให้เกิดอนกถนตตลอดไปในอากาศแลทศานุทศ
 เทพยเจ้าทงหลายมีภุมเทเวตาเป็นต้น ประชุมชวงกนับุชาพระมหาบรุษ
 นรุตตมพงค์ แลวดั่งดำเนียงธรรม์ริณชนพรอมกนัว่า นรุตตม ข้าแต่
 มหาบรุษนรุตตมพงค์ พระผู้ทรงคุณกล้าหาญยิ่งใหญ่ พระองค์ได้สั่งอง
 คุณพระชนนี้ ความปราถนาของพระองค์จงดั่งดวงดั่งพระประดงค์ อีกไม่
 นานเท่าใดก็จักได้ตรัสเป็นองค์สัมมาสัมพุทธเจ้าใน โลกนี้เพียงแท้

อธิ ครองหน ^{๕๕} ฤๅหทยกษัตริย์จิงกราบไหว้ขอขมาโทษพระบรมโพธิ ^{๕๖}
 ด้ศวได้รัจแล้ว ^{๕๗} เทพยดาทั้งหลายมด้มเดจท้าวด้กเทวราชเป็นประธาน ^{๕๘} จิง ^{๕๙}
 นฤมิตรคานห้ามทองอัญเชิญพระราชเทวกับพระมหาบรุษ ^{๖๐} ให้ประทับ ^{๖๑}
 นั่งณคานห้ามทองนำไปตั้งถึงเมืองเมฆวัตในราตรีเที่ยงคืน ^{๖๒} ให้ประทับ ^{๖๓}
 อัญรัตนมัญจอาดันบนปราสาทเจดชน ^{๖๔} เทพยเจ้าเหต่านนกกถวาย ^{๖๕}
 อภวหนทนฉากลบไปยงที่อยู่ของตน ๆ ^{๖๖} ด้วยประการดังนี้ ^{๖๗}

ราชา ^{๖๘} ดม้เดจพระเจ้ามหาราช ^{๖๙} เด็ดจมาได้ทอดพระเนตรทรงจำแต ^{๗๐}
 รำด้กได้แนถนิต ^{๗๑} ทรงพระโด้มนัดอภิเชกพระมหาด้ศว ^{๗๒} ให้ครองราชดม้บัต ^{๗๓}
 ด้อไป ^{๗๔} พระมหาด้ศวครันไคราชอภิเชกด้วยเบญจกามคุณตามด้มควร ^{๗๕}
 แลว ^{๗๖} ทรงบำเพญทานด้นเดอนหนึ่ง ^{๗๗} จิงถวายคันราชดม้บัตนินแกด้มเดจ ^{๗๘}
 พระราชบิดา ^{๗๙} แลได้ ^{๘๐} ให้ด้มเดจพระบิดามารดาด้รงแลทรงด้วยให้ด้ำราญ ^{๘๑}
 พระทัย ^{๘๒} จิงถวายบังคมขอขมาโทษ ^{๘๓} แลขออนุญาตลาออกทรงพระผนวช ^{๘๔}
 เมอมหาชนชาวนครทงหลายพากันร้องให้ตามไปด้ง ^{๘๕} พระองค์ด้ด้จไป ^{๘๖}
 แดผู้เดยว ^{๘๗} บำยพระพกครคอบำหิมพานต์ ^{๘๘} เป็รียบปานด้งตูกหงด้อนจร ^{๘๙}
 จากยอดแห่งภูเขาดนิน ^{๙๐}

คมตถ์ ^{๙๑} ปกาเสนุโต ^{๙๒} สตุถา ^{๙๓} อาห ^{๙๔} เนื้อความใดอนยังมีได้ปรากฏ ^{๙๕}
 ด้มเดจพระด้ศคค้ำด้ดา ^{๙๖} เมอจะทรงประกาศเนื้อความให้แจ้งชัด ^{๙๗} จิงตรด้ ^{๙๘}
 พระคาถานว ^{๙๙}

ยโค ^{๑๐๐}	รชช ^{๑๐๑}	ถภิตวาน ^{๑๐๒}	มาส์ ^{๑๐๓}	ทาน ^{๑๐๔}	อทาสี ^{๑๐๕}	โส ^{๑๐๖}
ปีตุ ^{๑๐๗}	รชช ^{๑๐๘}	นียาเทตวา ^{๑๐๙}	หิมวนต์ ^{๑๑๐}	นิวัตตย ^{๑๑๑}		

ความว่า กาดโต พระมหาสัตว์โตครองราชสมบัติแล้วกาดนั้น พระองค์
ทรงบำเพ็ญทานประมาณเดือนหนึ่ง จึงมอบราชสมบัติถวายแก่สมเด็จพระ
พระราชบิดา บังคมทูลลาเสด็จไปยังบำเพ็ญพระหิมพานต์ พระมหาสัตว์
ทรงบรรพชาเป็นฤๅษีแล้ว ทำอภิญญาหาแต่ดีมาบดแปดให้เกิดบริบูรณ์
มีมานอนไม่เลื่อมลุ่ม ดันอายุแล้วโต ไปเกิดในพรหมโลก

ราชา ดมเด็จพระเจ้า महारथ ราช กับ นางนาฏ ดี รัตนอาภา แด
มหาชนชาวภาราเมชวด โตตั้งอยู่ใน โอวาทแห่งหน่อพระชินศรี พากัน
บำเพ็ญบุญมทานเป็นต้น เมื่อสิ้นพระชนมายุภาคแล้ว ก็ได้ ไปเกิด
โลกสวรรค์

สตถา อิมิ ธมมเทสนิ อหริตวา ดมเด็จพระบรมศาสดาทรง
นำธรรมเทศนาเรื่องนมาแล้ว จึงประกาศพระอริยสังฆธรรมทั้งสี่กวาร
หนึ่ง เมื่อจบพระอริยสังฆตง มาดูไปสักภิกษุก็ได้บรรลุดพระโสดาปัตติผล
เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทศศาสดา พระบรมศาสดาจึงประมวณซึ่ง
ชาตกว่า พระชนนีของพระบรมโพธิสัตว์ ในครั้งนั้น ครนกลบชาติมาคือ
พระมหามายา ดมเด็จพระราชบิดาของพระบรมโพธิสัตว์ ในครั้งนั้นกลบ
ชาติมาคือสุทโชนมหาราชา ท้าวสักกะเทวราช ในครั้งนั้นกลบชาติมาคือ
พระอนุรุธเถระ วดาหยกษ ในครั้งนั้นกลบชาติมาคือพระองค์ูติมาด
เถระ พระมหาสัตว์รัตนปโชต ในครั้งนั้นครนกลบชาติมาคือสมเด็จพระ
โตภนาถน ท่านทั้งหลายจงจำทรงไว้ ซึ่งชาตกด้วยประการนั้น ๆ

๕ สิริวิบุลยภิกษิตชาตก

อิม เสนา คมิสฺสนุตฺตี อิทฺ สตุถา เขตฺวเน วิหรนฺโต
มาตุโปสกํ ภิกฺขุ อารพฺภ กเถสิ ฯ

สตุถา สฺมเด็จพระบรมครุ เมื่อเล็ดจ้อยณะพระเชตวัน ทรงพระ
ปรารภภิกษุณเฒียงมารดาให้เป็นมุตเหตุ ครัดธรรมเทศนานั้น มีคำเริ่มว่า
อิม เสนา คมิสฺสนุตฺตี ดงนเปตน อนุสนธิในเรองน มเนอความ
เหมือนกับสุวรรณสามชาตก ในทนมความปรากฏดังต่อไปนี้

สตุถา สฺมเด็จพระบรมศาสดา ครัดถามภิกษุณเฒียงมารดานั้นว่า ดู
ภิกษุ ไตยนเขาว่าเธอเพียงคฤหัสถ์จริงหรือ ฯ ข้าแต่พระผู้มีพระ
ภาคผู้เจริญจริงพระเจ้าข้า ฯ คฤหัสถ์นั้นเป็นอะไรกับเธอ ฯ ข้าแต่พระผู้
มีพระภาคผู้เจริญ คฤหัสถ์นั้นคือมารดาของข้าพระองค์พระเจ้าข้า ฯ สฺมเด็จพระ
บรมศาสดา ทรงให้ดำชุกการถามครั้งว่าสาชฺชตแถวตงน จึงทรงตรัดต่อ
ไปอีกว่า เธอตั้งอยู่ในทางที่ตถาคตเคยเตริมาแล้ว ภิกษุบารุงเฒียงมารดา
บิดาน ย่อมเปประเพณีนวศ์ของนักปราชญ์แต่ก่อน ฯ ย่อมลัดละชีวิตเพื่อ
ประโยชน์แก่มารดาบิดา ครัดเท่านั้นทรงดูษณภาพหนึ่งอยู่ ภิกษุนั้นจะ
ใครรู้ จึงกราบทูลอาราธนา สฺมเด็จพระบรมศาสดา จึงทรงนำอดีต
นิทานมาตรัดเทศนาดังต่อไปนี้

อดีตเต จมฺปกนฺนคเร ยสภิกษุติราชา นาม รชฺช กิเรสิ ในกาลอนัน
ต้วงแถวแต่ปางหลัง ยงมพระราชาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า ยศภิกษิต

ได้ดำรงราชสมบัติณะจัมปากนคร พระองค์มีพระอรรคมเหษีมีนามกร
ว่าสรีมตี เป็นใหญ่ยิ่งกว่าฉนมหารัหมนหกพัน พระเจ้ายศกตตราชนัน
ห้ามพระราชโอรสแต่ธิดาไม่ คราวนั้นชาวพระนครทั้งหลายทราบชัดแล้ว
ว่าพระมหากษัตริย์ไม่มีราชโอรสแต่ราชธิดา จึงพากันไปประชุมณะหน้า
พระสถานหลวงพากันรบเร้าทูลว่า ข้าแต่เทวบพิตร รัฐมณฑลของพระองค์
จักพินาศเสียเป็นมั่นคงพระเจ้าชา ๆ ตุกรชาวเจ้าทั้งหลาย รัฐมณฑล
ของเราจักพินาศด้วยเหตุไร ๆ ข้าแต่เทวบพิตร พระราชโอรสของพระองค์
ซึ่งจักดำรงรักษาวงศ์ตระกูลห้ามไม่ รัฐมณฑลจักพินาศไปด้วยเหตุนี้
พระเจ้าชา ๆ แน่ะท่านทั้งหลาย ๆ อย่าคิดวิตกไปเลย จงพากันกลับไป
ก่อนเถิด

พระเจ้ายศกตตราชนัน ราพึงถึงอุปการะของชาวนครนั้นแล้ว จึงตรัส
กับพวกฉนมหารัหมนหกพันว่า ให้ช่วยกันปราธนาหาบุตรจงทุกคน ๆ ฉนม
หารัหมนหกพันก็พากันทำบวงสร่วงแกดั่งทนต์บถอมพระจันทร์เป็นต้น ตั้ง
ใจปราธนาหาบุตรด้วยกันทุกคน ก็หาเป็นผลสำเร็จไม่ พระเจ้ายศกต
ตราชนันจึงตรัสกับราชเทวีว่า แน่ะพระนางสรีมตี จงตั้งใจปราธนาหาบุตร
สักคนหนึ่งเถิด พระราชเทวีสรีมตีรับพระราชดำรัสว่า ข้าแต่เทวบพิตร
คิดแล้ว หม่อมฉันจะตั้งใจปราธนา แต่นั้นมาพระราชเทวี จึงเสด็จมาตาม
อุโบสถศักดิ์ตั้งพระหฤทัยปราธนาซึ่งบุตร พระนางเชอพิจารณาตักศิลาของ
พระองค์แล้วทรงทำความสัจว่า ถ้าตักศิลาของข้าพเจ้าไม่ขาดไซ้ ขอให้
ข้าพเจ้าได้บุตรฉนมปราธนาณะกาตบคน.

ด้วยอำนาจศฤงคารของพระราชเทวี พิกษของท้าวโกสัยก็แสดงอาการอัน
 รอนขนทนต์ ท้าวโกสัยใคร่ควรวญตุกรเหตว่า พระนางสร้อยศรีสมุทร
 บุตรี เราจักให้บุตรแก่พระนางสร้อยศรีสมุทร จึ่งทรงพิจารณาบุตรที่จะควรแก่
 พระราชเทวี ก็ได้เห็นพระโพธิสัตว์จวนจะสิ้นอายุแต่คองการจะเกิดใน
 เทวโลกชั้นบนต่อไป ท้าวสหัสนัยจึงเสด็จไปยังสำนักพระโพธิสัตว์ตรัสว่า
 มาริด้ แน่ท่านผู้นรทุกข บัดนี้ควรท่านจะไปเกิดในมนุษย์โลก ๆ ข้า
 แต่ท้าวสหัสนัยเทวราช เมื่อข้าพเจ้าไปเกิดในมนุษย์โลกแล้ว จะมีคุณอัน
 ดั่งดังเป็นอย่างไรบ้าง ๆ แน่ท่านผู้นรทุกข เมื่อท่านไปเกิดในมนุษย์
 โลกแล้ว บารมีของท่านจักบริบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป แลความสุขเจริญจัก
 มีแกมหาชน ๆ ถ้าเช่นนั้นข้าพเจ้าจกรบนิมนต์ให้สำเร็จดังประสงค์ พระ
 โพธิสัตว์เจารบนิมนต์ท้าวสหัสนัยแล้วจึงจุติจากเทวโลก มาถือปฏิสนธิใน
 พระครรภ์ของพระสร้อยศรีสมุทรราชเทวี

ครั้น คราวนั้น พระนางสร้อยศรีสมุทรราชเทวี บรรทมหลับในราตรี
 ทรงพระสุบินตงนว่า มีพระคาบสองคหนึ่ง มาแต่วิบุตบรรพตโดยทาง
 อากาศ หยิบเอาแก้วมณีนมัสแด่ลักษณะงามดีอาดวางไว้ณะเฝ้าพระหัตถ์
 พระราชเทวี ๆ คนบรรทมแล้ว จึ่งกราบทูลให้พระราชดำม็ทรงทราบ
 พระเจ้ายศกตตจิงรบสั่ง ให้หาพวกพราหมณผู้ทนายพระสุบินเข้ามาเฝ้า ทรง
 ตรัสเฝ้าพระสุบินแล้วรบสั่งถามว่า สิบนั้นจะเป็นเหตุให้ผดรายดประการใด
 สิบนั้นปากกพราหมณทั้งหลาย จึ่งถวายพยากรณ์ว่า พระนางสร้อยศรีสมุทร
 เทวจากโตพระราช โอรสก็อบด้วยบุญลักษณะ พระเจ้าข้า ครั้นต่อมา

พระนางธรรมิมาลาเทวีทรงทราบวาพระองค์ทรงครรภ์ จึงกราบทูลให้พระ
ราชสำนักทรงทราบทุกประการ พระเจ้ายศกิตติพระราชทานคัพภบริหาร
แก่พระราชเทวีโดยกวดขัน

ในระหว่างแห่งกาดนั้น มีพระราชาองค์หนึ่งอยู่ต่างรัฐประเทศของ
พระเจ้ายศกิตติ พวกอำมาตย์ของพระราชาพาเหียรนุกราบทูลว่า ข้า
แต่เทวบพิตร พระเจ้ายศกิตติเป็นพระเจ้าทรงธรรม ควรพระองค์จะรบ
เอาเมืองจัมปากได้แล้วพระเจ้าข้า ฯ เออถ้าเมื่อเป็นเช่นนั้น พวกท่านจะ
คิดทำอย่างไรเล่า ฯ ข้าแต่เทวบพิตร พระเจ้ายศกิตติทรงดำทธานต์มั่น
เป็นนิตย์ แม้จะมีเหตุถึงแก่ชีวิตพระองค์หาได้ คิดทำลายดวงองค์ก็คิดไม่
ซึ่งจะรบเอาเมืองจัมปากนั้นคงไต่งายตาย อุปมาเหมือนรังผึ้งอันรังไม่
มีตัวปกครองฉนั้น พระเจ้าพาหิรราชทรงเห็นชอบด้วยอำมาตย์แล้ว จึง
ยกพลเสนาไปตั้งอยู่ใกล้เมืองจัมปากะ แล้วส่งทูตให้ ไปทูลพระเจ้ายศกิตติ
ว่า ถ้าพระเจ้ายศกิตติจะใคร่รบกับเรา ก็ให้ออกมารบกันนอกเมือง ถ้า
ไม่คิดจะรบก็จงมอบเศวตฉัตรให้แก่เราเสีย โดยดี

ตथा คราวนั้น พวกอำมาตย์ของพระเจ้ายศกิตติราชพหนึ่ง ถ้วน
เป็นนุแกถวกถาดำมารถทุกคน เมื่อได้ฟังคำราชทูตตั้งนั้น มีความโกรธ
เป็นกำลัง จึงตระเตรียมอาวุธเครื่องรบเสร็จแล้ว เข้าไปเฝ้าพระเจ้ายศ
กิตติราช จึงกราบทูลรับอาสาด้วยพระศานันว่า

อิเม เสนา คมิสุสนุติ   ปริจาค์ ตยา กตัง
ชีวิตัง โน ชหิสุสามิ   ตวตุถาย รเถสภาทิ⁶⁴

ความว่า ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ พวกเด๋นาเหล่านี้เขาเต็มใจรับอาดา
ออกไปรบศึก ถึงพวกข้าพระบาทจะเสียชีวิตก็มีไต่ທးທးพระองค์เคยเป็น
อินชาด.

พระเจ้ายัคกิตติราช ทรงฟังพวกอำมาตย์กราบทูลรับอาดาตั้งนั้น เมื่อ
จะทรงให้ โอวาทจึงตรัสคาถาองคาถาตั้งนั้นว่า

ตุเมห สามตุถเสนาย	มา ยุชฌิตุถ วิโลปนั
สเจ ยุชฌิตุกามตุถ	โทมนสุเสน โภชสา
อนธกาเรน โภเปน	อเนกทุกุขราสโย
อุปบุชชนติ อธิ โลเก	มา โภเชน ชเชถ โว

ความว่า ถ้าท่านทั้งหลายอยากจะรบกับเขา ก็อย่าใช้รบกันด้วยทแถม
เด๋นาเคย กองทุกขทั้งหลายจะเกิดขึ้นในโลกลนี้ ก็เพราะความน้อยใจ แต่
ความโกรธแค้นความขุ่นเคือง อันทำให้มืดมด ท่านทั้งหลายอย่าชนะเขา
ด้วยความโกรธเคย ทรงให้ โอวาทพวกอำมาตย์แต่โยธาบุรุษตั้งนั้นแล้ว
ก็สั่งให้กลับไป.

เมื่ออำมาตย์กับโยธาบุรุษกลับไปแล้ว พระราชาจึงเสด็จไปยังที่อยู่
แห่งพระราชเทวี ประทับเห็นอพระแท่นที่สรีได้ยาดนั้น เมื่อจะพระราชทาน
โอวาทแก่พระนางสิริมตี จึงตรัสพระคาถาตั้งนั้นว่า

อาปุจฉามิ อหิ ภาทุเท	อรญญเณ คนตุ อิจฉามิ
ปพุพชิสสามิหิ ตตุถ	มา ภาทุเท จินตยิ มมิ
กุกุณิมหิ ตว สตุโตปิ	สมมา ปาเลหิ เต คพุกั

อิทธิปริสาภาว ว น ชานามิ สรีมตตี

ความว่า แน่พระนางผู้เจริญ พึงจะขอตาพระนางน้องเดี่ยวอนัน พื่อยาก
จะไปบวชอยู่ในบ่า พระนางน้องอย่าใดคิดถึงพี่เลย อนึ่ง ดั่งตัวที่อยู่ใน
กรรมของพระนางนาง ๆ จงประทับประคองเตียงให้ดี พ้นไม่รู้ว่า
เป็นหญิงหรือชายประการใด

ตี สุตวา พระนางสรีมตราชเทวี ได้ทรงฟังพระราชดำรัสตั้งนั้น มี
พระหฤทัยประหนึ่งว่าต้องสายอดนี้บาด แลถูกศรรอยเต็มเขาเดียบไว้ ยก
พระหัตถ์ทั้งสองค่อนพระทรวง แล้วทรงกรรแสงรำไห้ มิได้เงยพักครดู
พระราชดำมี มีพระเสาวนตรีร์ดีพระคาถานว่า

เนส ฌมโม มหาราช	ยิ ตูมิ คจฺจนสี เอกโก
อหํปี เตน คจฺจนามิ	อรณฺเณ วาสมิจฺจนามิ
วนํ เทว ตยิ คเต	กถิ อหิ จีเวขฺยิ
จากวากวิรหิตา	จากวากิว ฌายิสฺสํ
ตยิ คเต อหิ ตยา	สทฺธิ คมิจฺจนามิ เทว
ยถา นฺน มาตงฺโคปิ	กฺุณฺชโร อรณฺเณ จโร
วิสมคิริทฺกฺุเคสุ	กเรณฺูกา ปทาปทํ
ตี อนฺุคจฺจนนฺตี ฐูมิ	เอวมาหิ สามิเกน
อรณฺเณ จรณฺุเตนปี	อนฺุคจฺจนิสฺสามิ สห
เยน มกฺุเคน คจฺจน ตูมิ	ตมฺุหิ มยฺุหเมว คติ

๔

ตยิ ทุกขิเต จ กถิ สุขิ วเสยฺยิ นครเ

ตยิ คเต อหิ ปจฺจนโต อนุพนฺธิสฺสามิ ปตี

ความว่า ข้าแต่พระมหाराช พระโองการซึ่งตรัสประกาศมานี้ ยังหา
 ชอบธรรมไม่ พระองค์จะเสด็จไปเส้าแต่พระองค์เดียวด้วยอาการใดใด
 หม่อมฉันจะไปอยู่เส้าในเส้า ด้วยอาการนั้นนั้น ข้าแต่เทวบริพราเจ้า
 เมื่อพระองค์เสด็จไปเส้าแล้ว หม่อมฉันจะดำรงชีพอยู่คนเดียวอย่างไรได้
 นับวันแต่จะชบสมอมตรอมใจตาย อุปมัยดังนางนกจากพราภอินพตตฉว
 ฉนั้น เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงไหน หม่อมฉันก็จะตามเสด็จไปถึงนั้นกับ
 พระองค์ด้วย

ธรรมตากุญชรชาติมาตังคตระกฺขุ ย่อมตั้งญจรชอกซอนไปตามถิ่นที่
 ต่าง ๆ นางช่างกเรณุกาก็ได้ตามรอยเท้าไปทุกย่างก้าวฉนั้นใด เมื่อพระองค์
 จะเสด็จจรตไปเส้า หม่อมฉันผู้บาทบริจาริกา จะไปตามเสด็จกับพระองค์
 ด้วยเหมือนฉนั้นนั้น พระองค์จะเสด็จโดยทางใด หม่อมฉันก็จะตามเสด็จ
 ไปในทางนั้น เมื่อพระองค์ตกไรใดทุกช้อยู่กลางไพร หม่อมฉันจะมาอยู่
 แต่ในเมื่องให้เบญธุช้อย่างไรเล่า เมื่อพระองค์เจ้าเสด็จไปตำบลใด หม่อม
 ฉนั้นก็จะติดตามพระองค์ ไปณะเบื้องหลัง

พระเจ้ายศกิตติราช ได้ทรงฟังพระเล้าวนรราชเทวีทูลตอบ กอบด้วย
 กตัญญูตงนุนจตริสฺวา ถ้ากระนั้นก็ตามใจ เธอจงไปกับพณะกาตบตน
 พระราชากับพระราชาเทวี จึงปลดอมเพศไม่ไหคนอนรุจก แล้วเสด็จออก
 จากเมืองจัมปากไป จนบรรตถึงไพร่สณทตำบลหนึ่งไคตฎุเขาเวปุลลบรรพต

ในประเทศนั้น มีบรรณศาตาณฤๅษของคกอนทงรางไว พระองค์จึงพา
พระราชเทวีเข้าไปอาศรัยอยู่ในบรรณศาตานั้น ครั้นภายหลังพระองค์จัด
แจงซ่อมศาตาที่รวรา ทำให้ดีแล้วจึงพร้อมกัพระราชเทวีทรงผนวชถือ
เพศเป็นฤๅษี

พระนางตาปัดนั้ดรมคณ ทูลขออนุญาตกับพระราชดำมัว หม่อม
ฉันจะไปเที่ยวเก็บมุตตามตมาปรนนิบัติพระองค์เด้มือไป ครั้นได้รับ
อนุญาตแล้วพระนางก็จัดทำวัตรปฏิบัติตามที่ขออนุญาตไว้ นนทุกประการ
พระราชฤๅษทรงยินดีเด้มได้ ได้เบ้ดงพระอทานวาจาว่า วันนเราได้ผลดี
แล้วหนอ กิจที่เรามาอยู่บำ้ด้าเร้จปราถนาเราแล้ว เราเด้ราชดัมบคณ
กอบด้วยกังวลใหญ่เด้ยไคมาอยู่ทนนแล้ว กัเมอเราทงราชดัมบคใหญ่ เป็น
ประหนึ่งว่าเรอนเป็นท้อยของหม้ใจไรได้แล้ว มาทำคปะชรรมอยู่ใบบ้า
เราหาไปนรกไม้แล้วดงน

ตทา คราวเมอพระราชพาเหียรวิตุปราชยกกองทพมาคคเมืองจัมปาก
นั้น ครนเขาเมืองไคทำราชดัมบคใหญ่ใพระหัดถของพระองค์แล้ว จึง
เที่ยวคนจับพระเจ้ายศกคคิ ทราบว่าพระเจ้ายศกคคิหนีไปเด้ยแล้ว จึง
ประกาศให้ทราบทวกันว่า ถ้าผู้ไคนำศรัษะพระเจ้ายศกคคคมาให้เราไค
เราจะให้รางวัลแก่ณนพนคาคัง

คราวนนั้น มีพรานบ้ายหมง ไค พงค้ำประกาศนนั้นแล้วกักำหนดนึ่งไว้
ใใจ วันนหนึ่งจึงไปแส้ดงหาเนื้อใบบ้า เด้รับ้าไปโกดหงทางไปประมาณ
เด้ควัน พรานบ้ายนุกถวความตายเด้รร้องให้วนเว้ยนอยู่ใบบ้า ไปพบที่

อยของพระราชฤษยศกตตเขากจำได เขาไปขออาศรัยอยู่ณที่นั้นประมาณ
 เจ็ดวัน เมื่อจะกลับไปเมืองจึงขอให้พระราชฤษยเป็นทพงช่วยชหนทางให้
 พระราชฤษยศกตคนน กรบรองจะบอกหนทางให้ จึงนำพรานบ้าน
 ไปด่งที่คณทางแล้วตรัสว่า เจ้าจงจำระยะทางไว้จงเดิรไปตามทางนี้ อนึ่ง
 เจ้ากลับไปถึงบ้านเมืองแล้ว อย่าบอกให้ ใคร ๆ รัเป็นอันขาดว่าเราอยู่ที่
 นายพรานบ้านนรบถอยคำบัญญัติว่าดารตงนแล้ว ก็ถวายบังคมดาไป

นายพรานไพรณน เมื่อพระราชฤษยทรงตอนรับให้อาศรัยอยู่ถึงเจ็ดวัน
 เมื่อจะกลับไปนั้นก็กลับไปโดยสวัสดิหาอุปสคมิได้ มีอุปมาดังนำอนตก
 เห็นอไบบัวไม่ของขงณน แต่นายพรานด้นคานมากด้วยอกตัญญู แด
 อกตเวทิมแต่คตจะทำดาเป็นเบองหน้า เพราะณน เมื่อนายพรานเดิรมา
 ได้กำหนดมรรคาแดแนวภูเขาเงาไม้ไว้ไนใจ เดิรไปตามลำดับจนถึงจิม
 ปากนคร ความอกตัญญูหากเคื้อนใจ จึงเข้าไปเฝ้าพระยาพาเหียรวิดอุป
 ราชกราบทูลว่า ข้าแต่เทวมพิตร ข้าพระบาทไปรู้จักท้อยพระเจ้ายศ
 กตตแล้ว พระเจ้าชา ๆ ตกรนายพรานจรงกระนนหรือ ๆ พระเจ้าชา จรง
 ดงกราบทูลน ๆ พระยาพาเหียรวิดอุปราชจึงประทานทรัพย์พนทหาปณะให้
 นายพราน พระองค์พรอมด้วยเดณาทวยหาญแล้ว ให้นายพรานนำมรรคา
 เด็ดจไปตามลำดับ จนบรรดถึงท้อยแห่งพระราชฤษยศกตต

คราวนั้น พระราชฤษยศกตตได้ทรงสดับเดียง โทถาหล แดทอดพระ
 เนตรพดเดณามามากมาย จึงบอกแก่ตาปลันสรรมคว่า แน่พระนางผู้
 เจริญ ทรอยเจ้าบุษอรรมคนน จะไปบอกท้อยของเราแล้ว วนน

พกบน้องจะตองพลตพรากจากกัน ดัดวซงอยู่ในครรรภของพระนาง ๆ จง
รักษาไวอย่าได้ประมาท ๆ ก็พระองค์จะเด็จไปทางไหนเล่า ๆ พันไม่หนี
ไปไหน จะให้เสนาเขาจับไปโดยดี ตรัดตั้งนแถวจึงตรัดพระคาถานว่า

อาปุจนามิ อหิ ภาทุเท รณฺโณ สนฺติกิ อุปาคมิ
ปาเลหิ คพุกคตํ เต เทมิ กมฺพลํ มุทุธิกิ

ความว่า แน่พระนางผู้เจริญ พึ่งจะขอตาไปด้ลำนักพระราชา พระนาง
เธออยู่ข้างหลัง จงระวังเดียงลูกซงอยู่ในครรรภไว้ให้ดี พึ่งจะให้ผากมพล
กับธัมระรงค์ดองตั้งนแถวเธอไว้ เปนเครของระดักตอไปภายหน้า

ดี สุตฺวา พระนางตาปสันต์รมติ ไต่ด้ดับฟังพระดำรัสราชด้ามตงนน
ประหนึ่งพระฤททยจะแตกทำตายไปเจ็ดภาค น้าพระเนตรไหลตงทรงพระ
โศกา ยกพระหัตถชวยชวาเข้าทุมพระอรุระประเทศ ด้ยายพระเกศที่มุ่นชฎา
แถวตรัดพระคาถานว่า

วนฺทามิ เทว เต ปาเท กิ มํ ชหามิ เอกิกิ
สํสโย จีวิตํ มยฺหิ ชเสสุสามิ พุรหาวเน
อนุกมฺปตุ มํ เทว อปราชิ กตํ มยา
วนฺทามิ สิริสา ปาเท ปจฺฉิมิ วนฺทนํ มม

ความว่า ข้าแต่เทวบพิตร หม่อมฉันขอถวายเป็นคมพระบาทของพระองค์
พระองค์ทำไม่จึงจะละทิ้งหม่อมฉันไว้แต่ผู้เดียวเล่า หม่อมฉันจกทงชพไว้
ในป่าใหญ่เที่ยงแท้ ข้าแต่เทวบพิตร พระองค์เคยทรงพระกรุณาหม่อมฉัน
มาแต่ก่อน โทษกรรมตั้งใดหม่อมฉันทำไว้แล้ว ขอพระองค์จงโปรด

ประทานโทษแต่หม่อมฉันเดี๋ยวนี้ ๆ เป็นที่สุดที่หม่อมฉันจะได้ถวายบังคม
 พระบาทด้วยเศียรเกล้าเพียงเท่านั้น พระราชเทวีทรงขอขมาโทษพระราช
 ดำมี้แล้ว ตามไปตั้งเสด็จ ทอดพระเนตรพระราชดำมี้กำลังทรงดำเนินไป
 กอดหน้าพระเนตรไว้มิได้แล้วก็เสด็จกลับ

พระราชฤษยศักดิ์ ทอดพระเนตรราชเสนาอันตรกัณมา ก็มีได้ครั้น
 ครามชามชยาด องอาจจรัสรัศมี รบลงจากภูเขาดรงเขาไปต้อนรับพวก
 อำมาตย์ราชเสนา ๆ พวกนั้นอดจับพระยาศักดิ์ บางคนก็ใจบาปหยาบช้า
 ตรงเข้ามาถมัดใหม่ บางคนก็ด้วยสันตบาบับตงพัน พระฉนวนนักชาดวน
 เป็นชั้น ๆ ไป พระโลหิตก็ไหลจากพระกรรณแด่นาลึก मुखประเทศน้ำดังเวษ
 ยิงนกหนา แลวมหน้าชาจด้วยเครื่องจำห้าประการ นำไปขังไว้ใน
 เรือนจำณะจัมปากนคร

เมื่อพระราชฤษยศักดิ์ถูกเขาจับไปแล้ว ฝ่ายพระนางตาปัดนี้ดีรมดี
 ทรงพระครรภ์แก่พอครบกำหนด พระนางเธอจึงประสูติพระราชโอรส
 งามเพียงดังสุวรรณ ในเวลาเที่ยงคืนวันนั้นเอง พระนางทอดพระเนตร
 รูปสิริวิลาสพระโพธิสัตว์ ทรงอัมแอบไว้กับอระแฉ่วก็ทรงไค้กว่า มารดา
 พังมาได้ถูกน้ำพังชมเป็นประณมน์ บิดาของพ่อก็ไม่มี พ่อขึ้นมาคลอดเสีย
 ในป่าใหญ่ บุญของพ่อฉันน้อยไป เมื่ออยู่ในพระนครแต่ก่อนโยพ่อจึงไม่
 มาเกิดได้ เวลานี้กมดคามารดาผู้เคยวมรู้ ทว่าจะทำประการใดได้ ถ้าหาก
 ว่าเมื่อยังพรอมอยู่กับหม่อมฉัน พ่อมาเกิดแล้วคงจะได้รับความอิมใจมิใช่
 น้อย เวลานับตาของพ่อไม่ม แม่ที่สุดคอกคกไม้มงทอง พระนางเธอ

ร่ำร้องอยู่ด้วยประการฉะนี้ ต่อรุ่งราตรีแล้วจึงส่งองค์พระโพธิสัตว์แด่ให้
บรรทมเหนือเพดาน เมื่อวันจะให้นามพระลูกเจ้า พระนางถือเอาพระนาม
มารดา แต่พระนามบิดาประสมกันเข้า จึงให้พระนามพระลูกเจ้าว่า
สรวบถกคดีชาตก

พระบรมโพธิสัตว์ เมื่อเจริญวัยใหญ่ขึ้นโดยลำดับ พระองค์ทรงทำ
อุปการแก่พระมารดาโดยเต็มกำลัง กิจ ดังได้สดับมาว่าคราวหนึ่ง พระนาง
คาปสันสรัดมตทรงพระสุบินอนันนา พระนางเชอทรงพระสรวดสำรวดเล่น
กับพระเจ้ายศกิตติราชสามี ครั้นตนบรรทมแล้วก็ทราบว่าฝัน จึงอุฎฐาการ
จากสยนาสนะแล้วก่อนพระอรุณ มีพระเด้าวันตรัสว่า ชะรอยแต่ปางก่อน
เราคงทำกรรมไว้ เราจึงได้มาด้วยทุกข์ยากลำบากอยู่ในกลางป่า แด
กลับมาฝันว่าได้เห็นพระราชสามี ครั้นตนแล้วกมได้เห็นดังความฝัน กลับ
พูดเพิ่มความโศกศัลยแด่โทมนัสให้มากจนถึงปานนี้ เรามิได้เห็นพระบาท
ราชสามีก็เพราะเราหมกมุ่นน้อย ชะรอยว่ากรรมเราทำไว้แต่ปางก่อน
จึงมาพลัดพรากจากที่เคยนั่งนอนแลผัว รักเห็นประจักษ์ โดยสภาวะดังนี้

ดี สุตวา พระมหาสัตว์เจ้า ได้ฟังพระมารดาพรรณนาถ้อยคำต่าง ๆ
ดังนี้ จึงเข้าไปใกล้กราบไหว้แล้วถามว่า พระมารดาองค์ให้ทำไม โทษ
ทัณฑ์สิ่งใดมีแก่ข้าพเจ้า หรือพระมารดาเจ้าร้องให้ด้วยเหตุอย่างอื่น
ประการใด ๆ ดูกรพ่อ บิดาของพ่อเป็นพระราชาทรงพระนามว่ายศกิตติ
ดำรงราชสมบัติอยู่ในเมืองจัมปาละ ถูกพระราชาโกงยกทัพมารบชิงเอา
เมืองจัมปาละได้ พระราชบิดากับมารดาพากันหนีมาบวชอยู่ที่นั่น ครั้นต่อ

มาอำมาตย์ราชเสนาของพระราชโอรสนั้น พากันติดตามมาจับเอาพระราช
 บิดาของพ่อไปอีก เดียวนมารดาไม่รู้ว่าบิดาของพ่อดำรงชีพอยู่ หรือสิ้น
 พระชนม์แล้วประการใด แต่มารดาได้ฝันเห็นบิดาของพ่อว่ายังอยู่ เพราะ
 เหตุนี้มารดาจึงร้องไห้ว่าพรรณถึงบิดาของพ่อดังนี้

พระมหาดัศวส์ดบเรื่องราวพระมารดาเล่าให้ ฟังดังนี้ จึงดำริว่า
 เมื่อเรายังดำรงชีพอยู่ ขอพระบิดาเราอย่าพินาศเลยเถย ก็ทำไฉนเราจะ
 ทราบข่าวบิดาบ้างเล่า ถ้าเราจะอยู่บ่าอย่างนี้ ก็ขอว่าเป็นคนอกตัญญู
 ที่ไหนจะรู้ข่าวบิดาได้ คิดจะใคร่ไปแก้ไขบิดาให้พ้นทุกข์ จึงบอกกับ
 พระมารดาว่า ข้าแต่พระมารดา ถ้ากระนั้นข้าพเจ้าจักไปตามหาพระบิดา
 เมื่อจะอำตามารดาจึงกล่าวพระคาถานี้ว่า

อาบุจฺฉามิ อหิ อมฺม

ปีตรี ปริเยสีสุสั

มยิปิ ธรรมานเ จ

ปีตา มม น วินสุสตี

ความว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้า ข้าพเจ้าขอตาไปตามหาพระบิดา แม่เมื่อ
 ข้าพเจ้ายังดำรงชีพอยู่ เชื้อแน่่วาบิดาของข้าพเจ้าจักยังไม่ถึงความพินาศ
 เป็นอันขาด

พระนางด้รมติ เมื่อจะห้ามพระมหาดัศว์จึงตรัสว่าพรรณว่า ดกรพ่อ
 เวदानพ่ออย่าเพื่อไปเลย มารดาผู้เดียวอยู่ในบ่าหาที่ฟังบมิได้ มารดาไม่
 อาจทนความวิโยคได้ เมื่อครั้งก่อนมารดากจากบิดาเจ้าคราวหนึ่งแล้ว
 พระลูกแก้วจะมาจากมารดาไปอีกเล่า ชีวิตของมารดาคงจะดับสูญเป็น
 เทียงแท้ มารดาก็ไม่เห็นหน้าพระบิดาของพ่ออีกต่อไป พ่อจงเอนดูอยู่เป็น

เพื่อนมารดาในบ้านเกิด พ่ออย่าไปจากมารดาเลย มารดาจะเสวยทุกข์
ลำบากเหมือนลูกนกจากพรากร อ้นปราศจากแม่ไปฉนั้น

พระมหาสัตว์ตรัสสอนวอนพระมารดาอย่าไปว่า กิริยาที่ปราศจาก
บิดาแล้วมชวดเป็นอยู่ ก็ไม่เต็มประโยชน์เท่าไรนัก ควรที่จะตองรื้อชาว
คราวพระบิดาจึงจะดี พระนางสรีรมตเห็นว่าไม่อาจห้ามได้ จึงให้มากมพต
กับพระขำมรงค์ผิงเพชรแก่พระบรมโพธิสัตว์ ๆ รับเอาสิ่งของตองอย่างแล้ว
จึงกราบลาพระมารดาออกจากบ้านหิมพานต์ ทรงดำเนินไปโดยลำดับ ไป
ถึงประเทศโกถเมืองจัมปากะ จึงแวะเข้าไปอาศัยนอนนอย่นศาลา ที่
ริมประตูนอกเมืองคั้นหนึ่ง

ในคั้นวันนั้น พระราชาซึ่งชิงเอาเมืองจัมปากะได้นั้น บรรทมอยู่ณะ
สัตว์ได้ยาสันทรงรำพึงว่า ราชสมบัติคนเป็นของของใครหนอ อ้อราช
สมบัติคนเป็นของพระเจ้ายศกิตตเจ้าเมืองนเอง ก็ถาหากว่าพระเจ้ายศกิตต
ไปคบคิดกับพระราชาฝ่ายอื่นแล้ว อาจะรบเอาเมืองนคั้นได้ รุ่งเช้าเรา
จักให้ฆ่าพระราชายศกิตตเสียเถิด พอเวดารุ่งสว่างแล้ว จึงรับสั่งให้หา
พวกโจรฆาฏเข้ามาเฝ้ารับสั่งว่า พวกเจ้าจงเบกตัวพระราชายศกิตตออก
จากเรือนจำ จงเขียนเสียพันหนึ่งแฉ ศคศรัษะให้ตกตายไปในวันนั้น พวก
โจรฆาฏทั้งหลายถวายค้ำับแล้ว ก็พากันจตแฉทำตามหน้าที่ของตน
แต่ยังหาถึงเวลาที่จะฆ่าไม่

คราวนั้นเป็นเวลาเช้า พระมหาบรุษเจ้าผู้กาบด ทำดีไว้กิจเสร็จแล้ว
 เทียวภิกขาจารไป แลประสงค์จะตามหาพระราชบิดาของพระองค์ เติร
 ตรงเข้าไปยังนคร เห็นพระราชบิดาอันต้องอริกรรม โทษดังนั้น จึงกระซิบ
 ถามมหาชนว่า คนที่ตองโทษทัณฑ์นั้นคือใคร มหาชนเขาบอกว่า ข้า
 แต่ นาย ท่านผู้ใดเป็นเจ้าของปกครองเมืองนี้ บัดนี้มาถึงความฉิบ
 ด้ยแล้ว

พระมหาบรุษเจ้า ได้ฟังมหาชนบอกเล่าดังนั้น ก็มั่นใจว่าเป็นบิดา
 ของเราแน่ แท้จริงพระมหาบรุษทรงพระกำลังมากเท่ากำลังเจ็ดข้างดาว
 แต่ทรงพระจินตนาการว่า ถ้าเราจะเข้ากำจัดซึ่งเอาซึ่งด่มบดเมืองนี้กับทง
 พระราชา ก็ดำมารถจะทำได้ไม่ชองชก แต่กำลังของเราจักพยับไป เรา
 ไม่ควรจะดวงคิดเพราะเหตุแก่ชวิตมุตแทน ถ้าเราทำลายสัตว์เดียว ก็
 ไม่ถึงพระดีพัพัญญุตญาณ ซึ่งเราปรารถนามานานแล้วนั้น ทรงว่าฟังตง
 มีพระเหตุยราวกะว่าจะแตกไปด้วยดกศรคือความโศก พระองค์ก็ดล
 ด้มตงกับปลพ เมื่อพระองค์ทรงได้ศษณมา เอาพระขรรค์ทองคือพระ
 บัญญาประหารหักความโศกเสียได้ ตรงเข้าไปใกล้ถวายบังคมพระราช
 บิดา

ณกาลครั้งนั้น มหาชนจึงพากันพูดกันว่า พระดาบสไปทำอะไรรอ
 กับพระราชา จะว่าเป็นราชบุตรก็ไม่ใช่ ราชบุตรแต่ราชบิดาของพระ
 ราชานันไม่มีมาแต่ไหน ๆ พระมหาบรุษเจ้าเมื่อจะแสดงให้แจ้งว่าพระ
 องค์เป็นราชโอรสของพระเจ้ายศกิตติราช จึงตรัสพระคาถานว่า

อหิ เทว ปเวเทมิ   อากโตหิ ตวตฺรโซ
อิหิ วชิรมุทฺธิกั   ปสฺสถ ตว กมฺพลั
อากโต ฉทฺทยิสฺสามิ   อตฺตํ ตว ชีวิตเหตุ

ความว่า ข้าแต่เทวปพิตร ข้าพระบาทชอกกราบทูลว่า ข้าพระบาทเป็น
โอรสของพระองค์ตามมาถึงแล้ว นี้พระร้ามรงค์ผงเพชร น้ผากมพลเป็น
ของพระองค์ ๆ จงทอดพระเนตรเกิด พระเจาชา ข้าพระบาทมาครงน
จักถ้ดระร้างกายถวายตายแทนพระองค์ พระเจาชา

พระเจายศกคตทรวงพงตงนน ยังทรวงจำไม่ได้ เมื่อจะตร้ดถามให้แจง
ช้ด จังตร้ดพระคาถานว่า

ตาทาหิ อปฺตตโก จ   อรณฺเณ วาสเมกโต
กุโต นุ ตฺวึ อากโตสิ   กุโต ภเวยฺย อตฺรโซ

ความว่า ดกรพ้อ เราผู้เดียวอยู่ในป่าหาบตรบมิได้ ท่านมาแต่ไหน ถูก
เต้าของเรามาแต่ครงไร (หรือเดาพดไปกรมัง)

พระมหาบรุษเจา เมื่อจะกราบทุดย่นย่นจิงถ้ดาวคาถาประพนชตงนว่า

สเจ อสทฺทเห วาจิ   อากโตมุหิ ตวตฺรโซ
อิหิ วชิรมุทฺธิกั   ปสฺสถ ตว กมฺพลั

ความว่า ข้าพระบาทผู้มาแถวณคอรราช โอรสของพระองค์จรง ถ้าพระ
องค์ไม่ทรวงเชอ จงทอดพระเนตรพระร้ามรงค์แถผากมพลของพระองค์ น
เกิดพระเจาชา

พระเจ้ายศกิตติ ทรงทราบข่าวว่าพระมหาสัตว์เป็นราชโอรสของพระ
องค์แน่นอน เมื่อจะทรงสอนแต่ห้ามปรามพระมหาสัตว์ จึงตรัสพระ
คาถานว่า

ชินฺโนหฺมสมฺมิ อพฺโล ชีวิตฺถิ กิ ปโยชนํ

ตุวญฺจ วโย วุตฺติสมฺปนฺโน ชีวิตฺถิ มา ขหิสฺสสฺสี

ความว่า บิดานี้แก่แล้วไม่กำลัง ถึงมีชีวิตอยู่ก็ไม่สมควรทำอะไร
พอยังกำลังเจริญวัย อย่าได้ละชีวิตทีเดียว จึงเชื่อกำหนดห้ามเถิด

พระมหาสัตว์ได้ฟังพระราชบิดาห้ามดังนั้น เมื่อจะห้ามดำรัสพระราช
บิดาจึงกราบทูลว่า เนส ธมฺโม มหาราช ข้าแต่พระมหาราช เมื่อข้า
พระบาทยังดำรงชีพอยู่ทั้งคน จะปล่อยให้พระองค์สิ้นพระชนม์ไปนั้น
ขอขมาหาขอบด้วยยุติธรรมไม่ ขอให้พระองค์ดำรงพระชนม์เถิดพระ
เจอา

พระเจ้ายศกิตติจึงตรัสตอบว่า ไฉนพ่อละทิ้งพระมารดาไว้ให้อยู่
ในป่าแต่ผู้เดียวเล่า เจ้าจงกลับไปหาพระมารดาดีกว่า พ่อจึงทำตามคำ
บิดาเถิด ฯ ข้าแต่พระมหาราช ความทุกข์ของพระบิดานี้เห็นขนาด
ความทุกข์ของพระมารดาหรือพี่น้องหญิงแต่ความทุกข์ของข้าพระบาท ก็
ไม่เท่าทุกข์ของพระองค์ ซึ่งข้าพระบาทมาเห็นแล้ว พระชนม์ชีพของ
พระองค์คงจะปลดปลงไปเสียแน่แล้ว ก็เมื่อข้าพระบาทยังดำรงชีพอยู่น
จะมีประโยชน์อะไร ข้าพระบาทจะขอถวายชีวิตแก่พระองค์ เพื่อเหตุให้
พระองค์ทรงชีพสืบต่อไป อนันใด ขอว่ากุศลกตัญญู เทพยดาทั้งหลาย

ย่อมสรรเสริญผู้มกตญญุนั้นมากนัก แม่มกตญญูจะดับชนธไปแล้ว จัก
ไปบังเหิงใจใน โลกสวรรค์ พระเจ้ายศกิตติไม่สามารภจะห้ามได้ ก็ทรง
พระกรรแสงว่าไรด้วยประการต่าง ๆ.

พระมหาบรุษเจ้าจึงรบเซาไปเฝ้าพระราชโองสนั้น เมื่อจะทอดขอ
เป็ดยนชวตของคนกับพระราชบิดาจึงกราบทูลว่า ข้าแต่เทวบพิตร ข้าพระ
บาทจะขอสังชะชีวิตตายแทนบิดา ขอได้ทรงพระกรุณาเถิดพระเจ้าข้า ๆ
ถ้าเจ้าต้องการจะ ให้ ชีวิตของเจ้าแก้มบิดา เจ้าจงให้เขาปล่อยบิดาเจ้าไป ๆ
พระมหาบรุษดีใจรบว่าสำเร็จดังนแล้ว จึงกตบมายังสำนักพระราชบิดา
เมื่อจะให้ปล่อยพระราชบิดา จึงกล่าวพระคาถาประกาศเทวดาว่า

สุนนตุ โภณโต วจัน   เทวสัมา สมากตา
จขามิ ชีวัติ มยหิ   ปิตริ เม ปโมจามิ
สัสสิ จกขุหทยญจ   ชิวหา มิสลจ โลหิตัง
ททามิ น วิกรมปามิ   โพธิยาเยว การณา

ความว่า ข้าแต่เทพยดาทั้งหลายผู้เจริญ ขอเชิญฝูงเทพยดาเจ้า ที่มา
พร้อมกันณะทณ จึงฟังถ้อยคำของข้าพเจ้า บदनข้าพเจ้าจะสังชะชีวิตของ
ข้าพเจ้า จะเปิดองเอาพระบิดาให้พ้นจากมรณะ แม่มจะมตองการศีรัษะ
จักษุแถหฤททย หรือชิวหาเนื้อแถเด็ด ข้าพเจ้าจะณะเช็ดออกให้มิได้
ทอลอย ด้วยเหตุที่จะ ให้เป็นบัจจยแกโพธิญาณ พระบรมโพธิสัตว์
ประกาศแก่มเทพยดาตงนแล้ว จึงแกปล่อยพระราชบิดาดังกลับไป จึง
ให้นายเพชฌฆาตจำพระองค์ด้วยเครื่องจำหาประการ

นายเพ็ชฌฆาฏทั้งหลายจึงนำพระโพธิสัตว์ไปเพื่อจะประหารเสียที่ป่า
 ชาติสำหรับฆ่าคน ด้วยอำนาจความเมตตาแลความกตัญญูของพระโพธิสัตว์
 นั้น คาบที่เพ็ชฌฆาฏจะตดศีรษะก็หักเป็นจุนวิจุนไปทันที พวกเพ็ชฌ
 ฆาฏก็ปลาดใจ ไปกราบทูลให้พระราชาทรงทราบ พระราชาทรงพระ
 พิโรธเป็นกำลัง อุปมาดังอนันตคตชนดหางด้วยไม้นั้น จึงรบดั่งวาท
 ภาชนะนั้นเจ้าจงปล่อยช่างชบมันให้เหยียบบดขยี้มัน พวกเพ็ชฌฆาฏก็พากัน
 ไปทำตามรบดั่งอย่างนั้น ช่างชบมันทำเสียงโกญจนาทแล้วหนีไป พระ
 ราชาทรงทราบแล้วจึงรบดั่งว่า ถ้ากระนั้นพวกเจ้าจงเอามันโยนลงไปใน
 หลุมถ่านเพลิง พวกเพ็ชฌฆาฏทั้งหลายก็พากันไปจัดการตามรบดั่งอย่าง
 นั้น น้ำอัศจรรย์ใจดอกปทุมทองอันใหญ่ประมาณเท่ากงเกวียน แหวก
 แผ่นดินผุดขึ้นมารับพระมหาสัตว์ไว้ ไฟก็มีได้ไหม้ พระมหาสัตว์งาม
 มิ่งได้ตจเทพยดาอันสถิตในท่ามกลางกัมพลคีตาอาสน์

พระเจ้ากุงุราชทรงทราบแล้ว ทรงพระพิโรธเป็นกำลังรบดั่งว่า ถ้า
 กระนั้นพวกเจ้าจงเอามันทิ้งในเขตที่ฆ่าโจร พวกเพ็ชฌฆาฏก็เอาพระมหา
 สัตว์ไปทิ้งในเขตตามรบดั่ง ครั้นนั้นนาคราชขึ้นมาแต่นาคพิภพ เอาดอก
 ปทุมทองอันบานประมาณเท่ากงเกวียน มารองรับพระมหาสัตว์ไว้แล้ว
 นำไปยังนาคพิภพ ในขณะนั้น แผ่นดินใหญ่ก็แยกออกไปให้ช่องแก่พระ
 เจ้ากุงุราช ๆ ผู้มุ่งมาดรายต่อพระมหาสัตว์อันหาโทษผิดมิได้ ก็จมลงไป
 เกิดในนรกใหญ่

ในลำดับนั้น นาคราชพร้อมด้วยนาคบริวารแถมเห็นศัสถ์การ นำพระ
มหาสัตว์ ชนจากนาคพิภพ จึงอภิเษกพระมหาสัตว์ให้ดำรงราชสมบัติใน
เมืองจัมปากระเด็จแล้ว ก็กลับไปยังนาคพิภพของตน

เมื่อพระมหาสัตว์ ผ่านราชสมบัติแล้ว จึงพร้อมด้วยพระราชบิดา
แวดล้อมไปด้วยเสนาพดณิกาย เด็ดใจออกไปยังที่ประทับของพระราช
มารดา คราวนั้น พระราชมารดาพระมหาสัตว์ด้วยทุกข์โทมนัส เพราะ
พลัดพรากจากพระราชสามี แลทรงมิได้เห็นบิยราชโอรส ทรงพระวิหัต
จนพระสรีระชุ่มฉอมครอมพระหฤทัย ถึงสิ้นชีพิตักษัยอยู่ในบรรณศาลา
นั้น

พระมหาสัตว์เจ้าเสด็จไปเบื่องหน้า ทอดพระเนตรเห็นบรรณศาลา
อันเจียบดังด พระหฤทัยให้ประหวัดหวนว่า โอ โฉนโยบรรณศาลาจึงดัง
เจียบเยือกเย็นตงนเดา พระองค์ทรงตรงเข้าไปในบรรณศาลา ทอดพระ
เนตรเห็นกาตกริยาของพระมารดาน่าอนาถ ทรงร้องชนด้วยลำเนียงอัน
ดังว่า โอพระมารดาสิ้นพระชนม์เสียแล้ว พระองค์ทรงพระกรรแดงรำ
ไห้บนเพื่อไปว่า ข้าแต่พระมารดาเจ้าข้า จะบรรทมไปถึงไหนเชิญลูกชน
เกิด ลูกน้อยอันเกิดแต่อกพระมารดามาถึงแล้ว คราวนั้น พระเจ้ายศ
กตติแดหมเสนามาตยทงหลาย ไต่ยนเสียงพระมหาสัตว์ทรงรำพรรณตง
นั้น อดถนความโศกมิได้ ทรงกรรแดงแตรองให้ระงมไป

พระบรมโพธิสัตว์เจ้า จึงให้พนักงานยกพระศัพพะราชมารดาลงใน
หีบทอง เชิญพระศัพพนตงบนพระวอทอง แห่กลับคณยงพระนคร จึง

ทรงพระอนุสรณ์ไปว่า ราชดนมบคนมาถึงแล้วแก่เรา ก็เพราะอาศัยร้าย
 กายมีใจครองเป็นประธาน กายตั้งขารนี้หาแก่นดำรมิได้ มีความพิบัติไป
 เป็นเบื้องหน้า เพราะเหตุนี้ เราจะบริจาชีวิตของเราเผาศวสันของคุณ
 พระมารดาเสียเถิด เราจะทำเหตุให้เกิดพระดีพัพัญญุตญาณณะกาตมต
 ดำริห์แล้วจึงไปเฝ้าพระราชบิดา แล้วตรัสพระคาถานว่า

อาปุจฺฉามิ อหิ เทว มาตุยา หิตการณา

มณฺฑุเส มรณตุลา ย จิตฺตคพฺพนุตเร สยิ

ความว่า ข้าแต่เทวบุตร ข้าพระบาทขอตาเข้าไปนอนในระหว่างจิตตกร
 ประสงค์จะให้ตายอยู่ใต้ หีบพระศพ เพื่อจะสนองคุณพระมารดา พระ
 เจาชา

พระเจ้ายศกิตตม บดาจึงตรัสห้ามว่า ดูกรพ่อ ๆ อย่าตายไปตามพระ
 มารดาเลย พระมหาสัตว์เจ้าเมื่อพระราชบิดาห้ามสักเท่าใดกัมพ ด้วย
 กำตั้งพระกตัญญูหากเตือนพระทัย จึงเข้าไปนอนหงายอยู่ภายในจิตตกร
 ให้เขายกหีบพระศพพระมารดาขึ้นวางที่บนพระอุระ แล้วให้เขาประชุม
 เพลิดเพลินกัน คราวนั้น ด้วยอานุภาพความกตัญญูกตเวทิตาคุณพระ
 มหาสัตว์ เป็นบุพพนิมิตรประหนึ่งสื่อให้เห็นชัดว่า พระองค์จะได้ตรัสรู้
 พระดีพัพัญญุตญาณแน่ในภายหน้า ความร้อนหน้อยหนึ่งจะตองกายาก
 หาไม่ พระสรระกายงามเ่องได้จุพระสุวรรณปฏิมา อันปรากฏณะ
 ท่ามกลางพระองค์การ มหาชนได้เห็นดังนั้นก็พากัน โบกธงทำบูชาบังคับ

พิน พระบรมโพธิสัตว์ จึงพร้อมกันถวายพระเพลิงพระศพพระมารดา
ด้วยเครื่องสักการอันยิ่งใหญ่ ด้วยประการฉะนี้

คราวนั้น มหาปถพื่อนหนาไต่ดองแด้นดีหมื่น โยชน กบหนดอดัน
ครวญครางอย่างประหนึ่งช่างซบมนอนร้อง โกลนจนาท ชนเขาดีเนรราช
กนิมยอดทำบูชา อุปมาดังยอดหวายอันถูกไฟดุนจนนั้น มหาสมุทรก็บวณ
ขึ้นเป็นฝอยฟอง ใช้เท้ากาดฟารองฟากคองแถบไปมาในอากาศ เตี้ยง
เนียรนาทเป็นโกลาหล แต่ปถพืดถึงพรหมโลกเป็นที่สุด

เมื่อพระมหาบุรุษทำมาปณิกจเสร็จแล้ว ได้ตั้งไปสร้างบ้านหมุ่หนึ่ง
ไว้ โกลดบรรณศาตณะเชิงภูเขาวะเปตบรรพต กำหนดเป็นที่อนุสาวรีย์
แต่ทรงให้มีการมโหรีศพเต็มอทุกปีๆ บ้านคำบถนั้นครั้นนานมาจึงปรากฏ
ว่า ชัมมนิคม พระโพธิสัตว์ดำรงราชสมบัติครบอายุชย ก็ได้ตั้งไปยัง
โลกสวรรค์

สตุถา อิมิ ชมฺมเทสนิ อหริตฺวา สมนเด็จพระบรมศาสดา
ทรงนำพระธรรมเทศนานามาแล้ว จึงประกาศพระอริยสังคคา เมื่อจบ
อริยสังคเทศนาดง พระภิกษุทั้งหลายมารดานั้น ได้บสถพระโสดาปัตติผล
เป็นพระอริยมัคคตในพระพุทธศาสนา แล้วพระพุทธองค์ทรงประชุมชาดก
ว่า นางสิริมัตราษมารดาในกาลครั้งนั้น กตบชาติมากคือพระมหาเมธา
พระเจ้ายศกิตติราชาบิดาในครั้งนั้น ครั้นกตบชาติมากคือพระเจ้าสุทโชน

๖

มหाराช พระเจ้ากกุฎราชในครั้งนั้น กลับชาติมาคือพระเทวทัต นายโจร
 ฆาฏในกาลครั้งนั้น กลับชาติมาคืออสูรนักชกฤษี บริษัททั้งหลายในกาล
 ครั้งนั้น กลับชาติมาคือพุทธบริษัท พระเจ้าสิริวิบุตยกิตติในกาลครั้งนั้น
 กลับชาติมาคือสมเด็จพระโลกนาถผู้ตถาคต มีพระพุทธพจน์ให้จบลงด้วย
 ประการนั้น.

จบสิริวิบุตยกิตติชาตกที่ ๕

๖ วิบุตราชชาตก

หริตสรีโรตี อิท สตุลา เขตวเน วหรนโต อตุตโน
 ทานปารมี อารพภ กเถสี ฯ

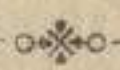
สตุลา องค์สมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อเสด็จประทับอยู่ณพระเชต
 วัน ทรงพระปรารภทานบารมีของพระองค์ให้เป็นเหตุ ครั้นพระธรรม
 เทศนานั้น มีคำเริ่มว่า หริตสรีโร ตังนเป็นต้น

อนุสนธิ์จับจับนทานมพัสตารว่า วันหนึ่งภิกษุทั้งหลายประชุมกัน
 ณโรงธรรมสถานหนากันว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย พระตถาคตของ
 เรามันบุญมากมับัญญา มาก บริบูรณ์ด้วยพระบารมี

ครั้งนั้นสมเด็จพระสุคตมุนีบรมศาสดา ได้ทรงสดับวรรณกถาด้วย
 ทิพโลตธาคู จึงเสด็จออกจากคณชกฤษีมาประทับเหนือบวรธรรมาดัน
 แล้วตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอประชุมกันกล่าวด้วยเรื่อง

ราวเป็นอย่างไร พระภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลความตามนัยที่ต้นทนาดมเด็จพระบรมศาสดาจึงมีพุทธดำรัสว่า ดกรภิกษุทั้งหลาย ความที่ตถาคตมีบุญมีบุญญาแลบริบูรณ์ด้วยมหาบารมีในชาตนั้นไม่ต่อศักรรย์นักในกาลปางก่อนเมื่อตถาคตยังอุบรบทานบารมีอยู่นั้น ตถาคตมีเดื่อเพอเยอโย ได้ตั้งระบตรภรรยาอดรักให้เป็นทาสของผอน อนนควรเป็นที่นำศักรรย์ ทรงตรัดเท้านั้นแล้วกคฺษณภาพนึ่งอยู่ พระภิกษุทั้งหลายจะใคร่รู้เรื่องราว จึงกราบทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงตรัดเทศนา ดมเด็จพระบรมศาสดาจึงทรงนำเรื่องราวที่ล่วงแล้วมาแต่ตั้งตั้งต่อไปว่า

อดีเต สจิวตตีนามนกลเร ในกาลที่ล่วงมาแล้วแต่ปางหลัง ยังมีพระราชอาองค์หนึ่งทรงพระนามว่าวิบถราช ได้ด้วยดมบัตนพระนครผู้จิวตตี พระราชเทวีของพระเจ้าวุดนน ทรงพระนามว่าสุนทร พระราชบุตรของพระราชเทวีนั้น ทรงพระนามว่าสุจกุมาร พระเจ้าวุดบถราชพระองค์นั้นด้วยราชดมบัตโดยยุติธรรม ทรงสร้างศาลาโรงทานถึง ๕ แห่ง บริจาคทรัพย์ให้เป็นทานวันละห้าแสนทุก ๆ วัน มนุษย์ชาวชมพูทวีปทั้งหลายนั้น ประหนึ่งจะไม่ต้องทำวนิชกรรมแลเวชกรรมเลย แล่นละบายรรมมยอดมไปด้วย โภคชนนหรือทรูรตน ด้วยสุขดมบัตเพदनไป ด้วยกามารมณ

อถกทิวสั ภายหลังณวันหนึ่ง พระเจ้าวุดบถราชได้ตั้งประทับอยู่ ณวรบราดาท รมตั้งให้เบตพระแกตออกแล้ว ทอดพระเนตรอศักรรย์ดมบัตแล้วทรงรำพึงว่า เราทำทานภายนอกบริบูรณ์เต็มทีแล้ว บคนเรา

ประสงค์จะให้ท่านภายในบ้าง หากว่าจะมีใครมาขอศีรชะหรือดวงตา
 แดหัวใจแด่มังสะ เราจะตะเข้ขอออกให้ทุกอย่าง อนึ่งหากว่าจะมีผู้เอ๋ย
 อ้างออกปากขอตัวเราเอาไปเปนนทาส เราอาจยอมตัวเราไปเปนนทาสให้
 เขาไซ้ตามประสงค์ เมื่อทรงตำริหอยอย่างนี้ ทนนมหาปถพอนหนาแน่น
 ไตต้องแค้นดีหมื่นโยชน์ ก็ครวญครางหวนไห้ขอปมัยเหมือนช้างชบมัน
 อรอกองไปฉนั้น พระยามุขชาติเนรกกเอนอน น้ำในดุมทลาคกรก้าเวป
 เปนดุกคณแดฝอยฟอง มหาเมฆกัการนรอกอยเบองบน ยังฝนดุกเห็บ
 ให้ตกลงมาเกิดอนกณ ด้ายพากแดบอยเบองบนอากาศเวหา เหล่า
 เทพยดาตงแดเบองตาดตอดชนไปจนถึงพรหมโลก ก็พรอมกันชองดำชการ
 เปนโกดาหต อิศจรรยกับนตาดตดเห็นปลาดหลากต่าง ๆ ด้วยประการฉนั้น
 เตน วุตติ เพราะเหตุฉนั้น พระคณกรจนารยจึงประพันธพระคาถา
 ไว้ว่า

ตทา อารุห ปาสาเท	โอโลเกตฺวา มหาสิริ
สุทฺธจิตฺติ อุปฺปาเทตฺวา	ทานํ ทาตุ อจินฺตยิ
สีสํ สเจปิ จกฺขุญฺจ	หทยญฺจาปี มิสกํ
ทเทยฺยํ กายํ สาเวตฺวา	ยที โก ยาเจยฺย มม
สกาวิ จินฺตยนฺตสฺส	อกมฺปิทมสณฺจิตํ
อกมฺปิตตฺถ ปถวี	สีเนรวนฺวภูตฺสกา

พระคาถานเอนความเหมือนกนตงทกถาวมาแดวในเบองหลัง ครงฉนั้น
 ด้วยอำนาจพระบารมชองพระมหาสัตว์เจ้า พิกพทาวโกสัยแดตงอากาศ

๖ วิบุตราชชาตก

รอนชนทนใด ท้าวด้หัดสนยพิจารณาตกรเหตุทกประการ จึงทรงจินตนา
การว่า อ้อพระเจ้าวิบุตราชหน่อพุทธเจ้าแต่ตั้งอยู่ในมนุษย์โลก ทรง
อาภอกที่จะทำทานภายใน เราจักลงไปเพิ่มบารมีให้สมประสงค์ พระองค์
จึงแปลงเพศเป็นพราหมณ์หนุ่มไปนั่งอยู่ณ โรงทาน

คราวนั้นเป็นเวลาเช้า พระเจ้าวิบุตราชทรงตรงแสดด้วยแสดทรง
เครื่องเสด็จ เสด็จทรงช้างพระที่นั่งพร้อมด้วยหมู่อำมาตย์ ครั้นถึงโรง
ทานแสดเสด็จลงทรงตรวจตราจัดแจงแบ่งทานวัตรให้ปฎิคาหก อินทร
พราหมณ์จึงยกมือบังคมไหว ยืนถวายพระพรชัยว่า ข้าแต่พระมหाराช
ขอฝ่าพระบาทจงชนะ ขอฝ่าพระบาทจงชนะเถิด พระเจ้าชา ราชา พระ
เจ้าวิบุตราชได้ทรงฟังดังนั้นทรงพระดำริหา พราหมณ์ผู้จะมาเพื่อตอง
การอะไร เราจักถามดูให้รู้แน่ เมื่อจะถามเหตุนั้นให้แจ้งชัด จึงตรัส
พระคาถานว

หริตสรโร ทวณฺจ ทสฺสนิโย สฺรุปีโย
ปคฺคยฺห อณฺชลิณฺเจว ก็ มึ ยาจสี พฺราหมณ

ความว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านมีศีรกายคล้ายทองคำขรรษาดีรูปร่าง
สะอาดน่าใคร่ชม เจ้ามาประนมมือไหว้จะขออะไรกับเราหรือ อินทร
พราหมณ์ ได้ ฟังราชดำริถามมีความยินดี เมื่อจะทูลขอพระราชเทว
จึงกราบทูลทศยคาถาดังนว่า

ขลา วาริวโห ปุโร สพุพกาลัน น ขียติ
เอวนุตฺ ขาจิตาคณฺฐี เทวี เม เทหิ ขาจิตโต

ความว่า หวังแม่น้ำใหญ่อันเต็มเปี่ยมไปด้วยวาร มีได้มีเวลาดอชยถ
หมดไปฉันใด น้ำพระฤทัยของพระองค์กษมชุนด้วยทานเหมือนฉันนี้
ข้าพระบาทนับมากมาครองน เพอจะขอรับพระราชทานพระเทวีของพระ
องค์ จงพระราชทานให้แก่ข้าพระบาทเถด พระเจ้าข้า

ตี สุตฺวา สมนเดจพระเจ้าวบรมราชไตทรงฟังดังนั้น มีพระฤทัยเกษม
ส่านตเปรียบปานดังคนยากไต่รับพระราชทานทองคำหนักพันตำดั่งแต่สำนัก
พระราชา พระองค์จึงตรัสตศยคาถาดังนว่า

ททามิ น วิกรมฺปามิ ยิ มํ ขาสี พุราหฺมณ
สนุตฺ น ปตฺติคฺยฺหามิ ทาเน เม รมติ มโน

ความว่า ดกรพราหมณ เราจะให้มิได้ยอท้อ ท่านออกปากขอตั้งใดกับ
เรา ตั้งนั้นมอยแล้วเราจะไต่ชอนเรนเป็นอันไม่มี ใจของเรานัยนคใน
ทานการให้อยเป็นนิตย ทรงภาษิตคาถานแล้ว จึงให้เชญพระราชเทวี
เข้ามาแล้วตรัสว่า แนะพระนางสุนทรณฺเจเรญ พราหมณณฺ นมาขอตัว
พระน้องนาง เราตั้งใจปราถนาพระดีพัพญฺญตฺญาณ เรายังไม่ถึงดีพ
ัพญฺญตฺญาณตราบไต ขอพระน้องช่วยเพิ่มพลบารมีของเราให้เต็มตราบ
นนเทอญ พระราชเทวีทรงฟังพระราชดำมตรัสดังนั้น มีพระฤทัยเกษม
สนต จึงตรัสประพนธ์คาถาดังนว่า

ทาสี คุยหิ อหิ เทว สามิโก มม อีสุสโร

ยสุสิจเฉ ตสุส มั ทชชา วิกีเณยฺย หเนยฺย วา

ความว่า ข้าแต่เทวบพิตร หม่อมฉันคิดว่าเป็นชาตบุตรบาท พระองค์ทรง
 ราชอำนาจเป็นเจ้านายของหม่อมฉัน พระองค์ทรงพอพระหฤทัยจะประ
 ทานหม่อมฉันใหญ่ ไต่ไป ฟังประทานให้ฉันตามพระประสงค์ หรือพระ
 องค์จะไม่ทรงพระกรุณาปราณี จะชอขายแต่เช่นฆ่า หม่อมฉันฉันตรี
 ยอมส่ารภาพทุกสิ่งอัน

พระเจ้าวิบุลราชได้ทรงฟังเด้าวन्दงนน จึงทรงจับพระเศาทองด้วย
 พระหัตถ์เบื้องขวา จับจงหัตถ์พระราชเทวดด้วยพระหัตถ์เบื้องซ้าย แล้ว
 หัตถ์นำทกษโณทกให้ตกลงเห็นมือพราหมณ์แล้วประกาศว่า แน่ะท่าน
 พราหมณ์ ภรรยาฉันเป็นยอดรักของเรา ก็แต่ว่าพระดีพพิญญุตญาณ
 เป็นทรกอย่างยิ่ง ๆ กว่าภรรยาของเรา นับได้ รอยเท้าพันเท้าแสนเท้า
 เราให้ภรรยาแก่ท่านนี้ ไซ้เราจะปราณาดมบัตในมนุษย์แต่สุวรรณคชน
 อินทรพรหม หรือสาวกภูมิบังเจกภูมิก็หาไม่ เราตั้งใจปราณาพระ
 ดีพพิญญุตญาณอย่างเดียวกับท่านนี้ ทรงตรัสดงนแล้วกมอบพระราชเทวี
 ให้ อินทรพราหมณ์ไป

ตมตถึ ปกาเสนุโต สตถา อาห เนอความอนโดยงมิได้ปราณ
 สัมเคจพระดีคตคาคาคา เมื่อพระองค์จะทรงประกาศเนอความนั้นให้แจ้ง
 ชตจิงตรดีพระคาถานว่า

เทวี หตุเถ คเหตุวาน	อุทกกมณฺหฺลํ คณฺหิ
ปสนฺนมนสงฺกปโป	ตสฺส เทวี อทาสี โส
เทวียา ททมานาย	ปียจิตฺตณ ปโมทิตา
ตสฺมา ปถวี กมฺปติ	สีเนรวนฺวภูตฺสกา ฯ

ความว่า พระเจ้าวิษณุราชพระองค์นั้น จับจงพระราชเทวีไว้ในพระหัตถ์
 ข้างหนึ่ง จึงจับพระเต้านาคด้วยพระหัตถ์ข้างหนึ่ง มีพระหฤทัยฝังฝัง
 หมายดีพิพัญญุคณาณ แล้วประทานพระราชเทวีแก่อินทร์พราหมณ์ไป
 เมื่อทรงประทานราชเทวีไปแล้ว นำพระหฤทัยฝังฝังแล้วปราโมทย์ยินดี
 เหตุตั้งนินนปถพทหวนไหว ภูเขาแดนเนาไพรกน้อมยอศทอศกิงกวดโกว
 ประหนึ่งให้สาธุการ

อินทร์พราหมณ์นำพระราชเทวีไปหน่อยหนึ่งจึงอินทร์ธานหายไป บัด
 เดียวใจก็แปลงเพศเป็นพราหมณ์คนอื่นอีกใหม่ กลับเข้ามาถวายพระพร
 ชัยแล้วกราบทูลด้วยพระคาถาดังนี้ว่า

ยถา วาริวโห ปุโร	สพฺพกาลํ น จียติ
เอวนุตฺตํ ยาจิตาคณฺฐิ	ปุตฺตํ เม เทหิ ยาจิตอ

ความว่า หวังแม่น้ำใหญ่อันเต็มไปด้วยวาร มีเต็มมีเวลาถอยถดหมดสิ้น
 ไปขอฉันใด นำพระหฤทัยของพระองค์ทรงชุ่มชื้นด้วยทานเห็นปาน
 ดั่งนั้น ข้าพระบาทบากบั่นมาปราถนาจะขอรับพระราชทานราชธิดาของ
 พระองค์ จงพระราชทานให้ข้าพระบาทเถิด พระเจ้าข้า ตี สุตฺวา

ดมเด็จพระเจ้าวัชรราชไตรภพทรงฟังดังนั้น
พระคาถานว

ททามิ น วิกรมปามิ   อีสฺสโร นย พุราหุมน
สนฺตํ น ปตฺติคฺยฺหามิ   ทาเน เม รมตี มโน

ความว่า เราขอมยกให้มิได้ยอต่อ คุณท่านพราหมณ์ เจ้าจึงเป็นอิศฺรภาพ
นำราชบุตรของเราไปตามความประสงค์ สิ่งอื่น ๆ ที่มีอยู่เจ้าต้องการ เรา
จะให้มิได้ บัดบังไว้ ใจของเรายินดีในทานการให้ฝ่ายเดียว ครั้น
แล้วจึงให้เชษฐพระราชธิดาเข้ามา ให้พระราชธิดาสร้างแต่ให้ด้วยแต่ทรง
เครื่องแล้วจุมพต เมื่อจะประทานให้เป็นสิทธิ์แก่พราหมณ์ไป จึงประกาศ
ให้เทพยดาเป็นพยานด้วยพระคาถาดังนี้ว่า

โกนุโต เทวสํมาโย   สพฺเพ เทวา สมากตา
ทานํ เม อนุโมทนตุ   ปุณฺณํ คณฺหนตุ อีทิสํ
ตสฺส ปุตฺตฺติญฺจ ทสฺสามิ   ปิยํ จิตฺเตน เทมิหํ
ปุตฺตมฺหสฺสุภชาติ   โพธิยาเยว การณา ฯ

ความว่า ข้าแต่ฝูงเทพยดาทั้งหลายผู้เจริญ ขอเชิญเทพยดาจงมาประชุมกัน
อนุโมทนาทานของข้าพเจ้า จงถือเอาถวญบุญด้วยเทอญ บัดนี้ข้าพเจ้าจัก
ให้ราชบุตรเป็นที่รักทรงลักษณะอันดีแก่พราหมณ์ไป เพื่อเหตุเป็นปัจจัย
แก่พระโพธิญาณ ในอนาคตกาลภายหน้า ทรงประกาศดังนี้แล้วก็มอบ
ราชบุตรให้อินทร์พราหมณ์ไป

คราวนั้น อัจฉรียกบนตาตบงเกิดมิตด้วยอำนาจทานบารมีของพระมหา
เจ้าเจ้านั้น เพราะเหตุนั้นพระกนิษฐนาถจารย์จึงประพันธ์คาถาว่า

ตทาสี ยัม ภิสันกั   ตทาสี โลมหัสนั
ราชปุตฺติมฺหิ ปทินฺนมฺหิ   เมทนี สมกมฺปถ
อจฺฉริยญฺจ อาสี โส   โฆโส วิปฺโล มหา
ปุตฺตกริเย ปทินฺนมฺหิ   สกลสคฺคั กมฺปถ

ความว่า ในคราวเมื่อพระเจ้าวชิรราช ทรงประทานพระราชบุตรครั้งนั้น
บนตาตบงเกิดชนพองด้อยองเง้าแก่เหตตามหาชน เมทนีดลกัไหวหวั่น
อัจฉรียกตดตาตเห็นหุดากปตาต เมื่อพระเจ้ามหาวิบุลราชทรงประทาน
พระราชบุตรกับพระราชเทวีไป เดี๋ยบบนตอดนด้นนหวั่นไหวอยู่ไปมา ทวิ
ธรรวดรรคชนพากัดยด้อยของบวณบนอยเนียรนาท พระเจ้าวชิรราชทรง
บำเพ็ญทานบารมีแล้ว นำพระหฤทัยของแผวียงพระบศยนค ให้เกิดชนดวย
ประการดังนี้

อด สกฺโก ถ้ำตบนั้นท้าวตกกเทวราชพาพระสัจราชบุตรไปหน้อย
หนึ่ง จึงอินทรชานหายไปด้วยอำนาจของพระองค์ แล้วทรงแปลง
เพศเป็นพราหมณแก่คนอื่นใหม่ พราหมณแก่นนมอดอไม่เทาณมหงอก
ขาว มีหนวดยาวเขาไปนั่งอยู่ริมประตูพระราชวัง พระเจ้าวชิรราชทอด
พระเนตรแล้ว เมื่อจะถามเหตุชนให้แจ้งชัด จึงตรัสพระคาถาดังนี้ว่า

อด ตฺวึ เกณ วณฺเณน   เกณ วา ปน เหตุนา
อนุปฺตโตสิ นครี   ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิโต

ความว่า เราขอถามท่าน ท่านมาถึงเมืองนทวยเรื่องอะไร หรือด้วย

เหตุการณ์อย่างไร เราถามท่าน ๆ จึงบอกความนั้นแก่เรา ให้แจ้งณบัดนี้

ท้าวโกธยพราหมณ์แปลงได้สดับพระราชดำรัสถามดังนั้นจึงกราบทูล

ว่า ข้าพระบาทเป็นคนแก่ชราเดิรมาแต่ทางไกล ทราบว่าพระองค์ทรง

ดำรงอยู่ในสุจริตธรรมบำเพ็ญทานมิได้ย่อท้อ ข้าพระบาทอด้าหะมายัง

สำนักของพระองค์ เจะจงจะขอรับพระราชทานพระนครตั้งจิตดี ขอ

พระองค์ทรงพระปรานียกพระนครนี้ให้ข้าพระบาทเถิด พระเจ้าข้า

ดี สุตว่า พระเจ้าวิบดราชบรมโพธิสัตว์ได้ทรงฟังดังนั้น มีพระ

หฤทัยเกษมสันต์เต็มไปด้วยพระบิต เมื่อจะพระราชทานรัชส์ร์แก่นิทร

พราหมณ์นั้น จึงตรัสประพนธ์คาถาดังนี้ว่า

คุณหาหิ ตว อิจฺฉมฺหิ อีสฺสโร นย พฺราหฺมณ
มโนรณฺเต ปุเรสุสามิ ทานเน เม รมตี มโน

ความว่า ดูกุรพราหมณ์ ท่านต้องการพระนครเราจงถือเอาเถิด ท่านจง

เป็นอิศรภาพปกครองต่อไป เราจักยังความปราถนาของท่านให้สำเร็จ

บริบูรณ์เต็มที ใจของเราแนยแนคอยู่ในท่านอย่างเดียวเท่านั้น ตรัสดังนั้น

พลางทางก็ทรงจับพระเศียรของอนันต์เต็มด้วยวารี ทรงหลังทกษโณทกให้

ตกลงเห็นอ้อมอนิทรพราหมณ์ เมื่อจะยกนครให้สัตถิชาติจึงตรัสเป็นบาท

พระคาถาดังนี้ว่า

อิหิ หิ นคริ มยฺหิ สพฺพโลกสมิทฺถนํ
ทตฺวาน นคริ อิทฺธิ เชนปีณฺทํ วิย ชาตี-

สํสารตรณตุถาย

กามราคมหลนเว

สพเพ สตฺตา ปวตฺตาว ปาปฺณิสฺสามิ นิพฺพุตฺตี

ความว่า แท้จริง เมืองของเราอันล้นมบูรณ์กว่าเมืองบรรตัมใน โลกนี้ เรา
ยกเมืองอันล้นมบูรณ์ให้ อุปมัยเหมือนถ่มก้อนเขตรออกจากชีวหากี่ว่าได้
หวังเพื่อจะให้ข้ามพ้นจากสังสารคือความเกิด บรรตาดัดตัวทงหลายอันเวียน
เกิดตายอยู่ในห้วงใหญ่คือกามรานั้นมากนัก เราจักช่วยให้ถึงซึ่งพระ
นฤพานอันปราศจากกองทุกข์ ทรงตรัสตั้งนงน้อมมอบพระนครให้แก่
อินทรพราหมณ์ด้วยความยินดี

ท้าวโกถึยเห็นมหัศจรรย์ดังนั้นจึงกราบทูลว่า พระองค์เป็นพุทธจักร
วงศ์ พระองค์จักได้ตรัสเป็นพระบรมโลกนาถเที่ยงแท้ ข้าแต่พระมหाराช
ข้าพระบาทหาใช่เป็นพราหมณ์โดยชาติไม่ ข้าพระบาทคือท้าวด้หัดสันย
เห็นคุณความดีของพระองค์ จึงลงมาเพิ่มพระดีพัพัญญุตญาณของพระองค์
ให้เต็มบริบูรณ์ ขอพระองค์จงรับราชบุตรแดพระมเหสีใจเทอญ พระ
เจ้าข้า กราบทูลดงนงแล้ว ก็ถวายพระราชบุตรแดพระมเหสีคนแก่พระ
ราชากัมศิระชะถวายค่านับแล้วเหาะขึ้นไปประดิษฐานณกดาวอากาศ ตมตถึ
ปกาสเนโต สตฺถา อาห เนื้อความอันโดยยังมีได้ปรากฏ ล้มแต่ใจพระตฤค
คําสดาเมื่อจะประกาศเนื้อความนั้น ให้แจ้งชัดจงตรัสคาถานว่า

ตสฺส สงฺกปฺปมณฺฑาย มขฺวา เทวกฺุณฺชโร
อากาสคคฺคณฺเ รุตฺตวา อิทํ วจนมพฺรวิ
นินฺนาทิตา เต ปถวี สทฺโท เต ตีทิวคโต

สมนุตา วิชุตตา อากุ คีรีนณฺจ ปตีสสุตา
 ตสฺส เต อนฺโมทนฺติ อุโก นารทปฺพตฺตา
 อินฺโท พุรฺหฺมา ปชาปติ โสโม ยโม เวสฺสวณฺโณ
 สพฺเพ เทวา อนฺโมทนฺติ ทุกฺกริ หิ กโรติ โส
 ทุทฺทํ ททมานานํ ทุกฺกริ กมฺมกฺุพฺพตํ
 อสนฺโต นานุกฺุพฺพนฺติ สตํ ฌมฺโม ทฺรณวโย
 ตสฺมา สตณฺจ อสตณฺจ นานา โหติ อิตฺถ คติ
 อสนฺโต นิริยํ ยนฺติ สนฺโต สกฺคปฺราชนา

ความว่า ท้าวมชฺวานเจ้าฟ้า ทรงทราบวโรนาจิตตพระมหาสัตว์ผู้ทรง
 ศรัทธาบริจาตอชฌตกทาน ท้าวมชฺวานจึงได้มนต์ตรัสสรรเสริญทานบารมี
 มหาปถพกกกกองหวนไหว ได้ยงชองสาธุการนन्दนนทวพิภพเมือง
 สวรรคตทกชนพา เทพยดาอินทรพรหมยมราชท้าวเวสสวณตบพระหัตถ์
 ให้ซึ่งอนฺโมทนาทานบารมีของพระมหาสัตว์ แล้วชวนกันสรรเสริญว่า
 พระเจ้าวิมุตตราชเจ้าเอ๋ย ใครทำอะไรได้ ใครให้ไม่ได้ พระองค์ทำแต่ให้
 ได้ง่าย ๆ ถ้ามีใช้หน่อแฉวงพระชินสีห์แล้วทำอะไรไม่ได้เลยเป็นอันขาด ท้าวสัก
 เทวราชทำอนฺโมทนาทานแดชมเชยพระมหาสัตว์แล้ว ก็เสด็จกลับยังทพย
 พิมานของพระองค์ ตมตถํ ปกาเสนฺโต สตฺถา อาห เนื้อความ
 อันโดยยังมีได้ปรากฏ สัมเด็จพระสัคคศาสดา เมื่อจะประกาศเนื้อความนั้น
 ให้แจ้งชัดจึงตรัสคาถานี้ว่า

อิทํ วตฺวาน มชฺวา เทวราชา สุขมฺปติ

โพธิสัตตํ ภูติ กตฺวา สกฺคกายํ อปฺกมฺมิ

ความว่า ท้าวมหามานเทวราชผู้ซ่มบตี ครีดีคาถานแล้วทำความดีบรรเลงวิญ
พระโพธิสัตตเจ้าเสร็จ ก็ตั้งจิตไปยังโลกสวรรค์ สัมเด็จพระเจ้าวิบุต
ราชนั้น ทรงบำเพ็ญทศพิธราชธรรมให้บริบูรณ์แล้วบำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น
เมื่อสิ้นพระชนม์แล้วก็เสด็จไปยังเทวโลก

สตฺถา อิมิ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา สัมเด็จพระบรมศาสดาทรง
นำธรรมเทศนานามาแล้ว จึงประกาศอริยสี่ข้างในที่ตัดจบชาตกเทศนา
เมื่อจบอริยสี่กถาดัง พระองค์จึงประมวลซึ่งชาตกว่า ท้าวสักเทว
ราชในครั้งนั้น ครนฺกถบชาตมาคือพระอนุรทเถระ พระนางสุนทรราช
มเหษีในกาลครั้งนั้น ครนฺกถบชาตมาคือพระพิมพายโสธรา พระผู้
ราชบุตรในกาลครั้งนั้น ครนฺกถบชาตมาคือกณฺฑนเถรี ราชบริษท
ทั้งหลายในกาลครั้งนั้น ครนฺกถบชาตมาคือพุทธบริษท พระเจ้าวิบุต
ราชในกาลครั้งนั้น ครนฺกถบชาตมาคือพระศกาคตนเทยวเถ
จบวิบุตราชชาตกที่ ๖.

๗ สิริจุฑามณีชาตก

ททามิ น วิกฺมปามิตฺติ อิทํ สตฺถา เขตวเน วิหรนฺโต
อดุตโน ทานปารมฺมิ อารพฺก กเถสิ

สถภา ดมเด็จพระบรมคร เมื่อเดด็จอยู่ณะพระเชตวัน ทรงพระ
 ปวารณาทนบารมีของพระองค์ ให้เป็นมตเหตุ ครัดพระธรรมเทศนานั้น มีคำ
 เริ่มว่า ททามิ น วิกรมปามิ ดงนเปนต์น อนุสนธิในปัจจุบันนิทาน
 มีปรากฏต่อไปว่า

วันหนึ่ง พระภิกษุทั้งหลาย ประชุมพูดกันอยู่ณะโรงธรรมสภาดงนี้ว่า
 ดุกรทณมมอายุทงหลาย พระบรมครของเราไม่ฮิมไปด้วยทานเคย เมื่อ
 ครึงยังเป้นพระโพธิสัตว์อยนุน พระองค์บำเพญชวคทานอย่างอกฤษฐู ครัน
 ไตครัดเป้นพระพุทชเจ้าแล้ว ทรงประทานอริยมรรคอริยผดแก้เวไนยชน
 ทวไปด้วยพระกรุณา ดมเด็จพระบรมค้ำดดาเล็ดจมาแล้วทรงครัดถามว่า
 ดุกรภิกษุทงหลาย พวกเธอประชุมพูดกันด้วยเรื่องอะไร ภิกษุทงหลาย
 จังกราบทลถวายให้ทรงทราบแล้วทุกประการ จึงมีพระพุทชบริหารว่า
 ดุกรภิกษุทงหลาย ตถาคคไซ้จะยหนดด้วยทานในชาตินหามมิได้ ในกาต
 ปางก่อนตถาคคยังเป้นพระโพธิสัตว์อยนุน ให้พนกายครึงหนึ่งให้เป้นทาน
 แก่ยาจกผู้มาขอ แล้วพระองค์ทรงนำอดคณทานมาอย่างดงปรากฏต่อไปว่า

อดีเต พาราณสีมุหิ สิริจุฑามณี นาม ราชา รชช กิเรสิ
 ในกาตที่ถวงมาแล้วแต่หนหลัง ยังมีพระราชาพระนามว่า สิริจุฑามณี
 ดำรงราชสมบัติณะเมืองพาราณสี พระอรรคมเหษีของพระราชานัน ทรง
 พระนามว่า ปทุมาวดี นางปทุมาวดีมีพระราชโอรสพระนามปรากฏว่า จันท
 กุมาร พระเจ้าจุฑามณีทรงเสวยราชสมบัติโดยชอบธรรม โปรดให้สร้าง

โรงทานชนบทแห่ง ทรงบริจาคทรัพย์บำเพ็ญทานวันละหกแฉ่นทุก ๆ วัน
 ครั้นถึงเวลาย่ำ พระเจ้าศรีจุฑาภรณ์ทรงให้ โอรสทักแห่มหาชนมโอรมาตย์
 เปนคน ให้ทำกุศลคือทานแลศีล ด้วยพระองค์ทรงแล้วทรงเครื่องเสด็จ
 เสด็จขึ้นหลังมงคตหัตถชอบนศรึก มีหม่อมาตย์แวดวงเปนบริวาร
 เสด็จไปปล้ำทานศาดาทรงแจกทานแก่ยากด้วยพระหัตถ์ตามสมควร ด้วย
 ทานที่เหลืออยู่ ทรงมอบให้หม่อมาตย์แจกต่อไปโดยนัยดังนี้เสมอมา
 วันหนึ่ง พระเจ้าจุฑาภรณ์ราช คิณบรรทมแต่เวลาย่ำ ทรงประทับ
 นิ่งรำพึงไปว่า เราอยากจะให้ อชฌิตตักทานภายใน ถ้าหากจะมียาก
 คนใด มาขอจากษุศรัษะแต่หัวใจกดี หรือจะขอเนื้อแต่เนื้อหรือสัตว์ระ
 ครึ่งหนึ่งแต่ขอทั้งหมด เราจักเชือดแต่ปลัดปลัดออกให้แก่ยากผู้นั้นไป
 ทำให้เป็นปัจจัยแก้ทุกข์พญญุตญาณ

คราวนั้นออกศักรยบนดาตบงเกิดมี มหาปลกพอนหนาไต่ตองแฉ่นดัดหมัน
 โยชน กอไชษนักรวญครางอย่างเดียงข้างร้องฉนั้น ชุนเขาดีเนรูกนอม
 ยอดทอดมาข้างเมืองพาราณสี มีอุปมาดังยอดหวายอันถูกไฟถนฉนั้น
 ดาครดมทุกบ้วนบั้นเปนลกคตฉน เทพยดาอินทรพรหมกระตมกนให้ดาชุกการ
 เดียงฉนั้น โภคาหดแต่ปลัดปลัดถึงพรหมโลกเปนนัตุต เตน วุตต เพราะเหตุ
 นั้น พระคณกรจนาจารย์ ท่านจึงประพันธ์พระคาถานว่า

ศรีจุฑาภรณ์ นาม

โสฬ รชชมการย

ตทาท นิสชช ปาสาท

ทาน ทาตุ วิจันตย

หทย ทเทยย จกขุ

มัสปี รุธิรปี จ

ทเทษย์	กาย์	สาเวตฺวา	ยที	โกจิ	ยาเจยฺย
สกตฺตภาวํ	จินฺตยสฺส		อกมฺปิ	ตมสณฺจิตํ	
อกมฺปิ	ตตฺถ	ปถวี	สีเน	รฺวณฺณํ	สกา

ความในพระคาถานี้ มีเนื้อความเหมือนที่กล่าวมาแล้ว

คราวนั้น พิกพของท้าวสักกเทวราช แด่ตั้งใหม่อาการรอนรอนชนทนท
 ท้าวโกสัยจึงใคร่ครวญคิดว่า ใครหนอจะเป็นเทวดาหรือมนุษย์ ผู้ปฏิบัติ
 ชอบในบิดามารดาหรือประพฤตินั้น ในพรหมจรรย์ มาทำให้เราให้ไหวหวั่น
 จากที่นั่งคองนี้ ท้าวโกสัยทรงทราบแล้ว มีพระหฤทัยผ่องแผ้วว่า พระเจ้า
 สิริจุฑามณีหน่อแนวพระพุทธรเจ้า ประสงค์บำเพ็ญอชฌิตตกทาน จะให้
 ได้ตรัสเป็นพระพุทธรเจ้าในภายหน้า เราควรจะไปเพิ่มทานบารมีให้พระองค์
 ได้ตรัสโดยเร็วคองนี้ ท้าวโกสัยจึงเสด็จยงเมืองพาราณสี ทรงละเดี่ยซึ่งรูป
 เป็นพระอินทร์ นฤมิตรให้เป็นรูปพราหมณ์มกายครึ่งหนึ่ง จึงสถิตอยู่
 ณหน้าพระสถาน ยกมือประดานแล้วร้องถวายชยมงคลว่า ข้าแต่พระ
 มหาราช ขอฝ่าพระบาทจงชนะเถิด พระเจ้าข้า

พระเจ้าจุฑามณี ทรงฟังอนทรพราหมณ์ถวายชยมงคลคองนี้ จึง
 เสด็จออกประทับข้างหน้าปราสาท ทอดพระเนตรอินทรพราหมณ์อนมกาย
 ครึ่งหนึ่ง จึงเสด็จลงตรงเข้าโถก ถัดหน้าพระเนตรโวมได้ เมื่อจะตรัส
 ถามอินทรพราหมณ์ให้ ได้ความชัดจึงตรัสพระคาถานี้ว่า

อถ ตวั เกน วณฺเณน   เกน วา ปน เหตุนา
อนุปฺปตฺโตสึ เม รณฺฐึ   ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิโต

ความว่า เราขอถามท่าน ท่านมาถึงบ้านเมืองเรา ด้วยเรื่องราวแต่เหตุ
ผลเป็นอย่างไร เราถามท่าน ๆ จึงบอกเรื่องราวนี้ให้เราทราบณะกาลบัดนี้
ท้าวโกศยผพราหมณ์แปลง แกล้งทำกายให้สิ้นงกน ยกมือชน
อภิวันทนํกราบทุตคทาประพนฺชตงนฺวา

ยถา วาริวโห ปุโร   สพฺพกาลํ น จียติ
เอวนํ ตํ ยาจิตาณฺญึ   อทฺธมฺสรวีริ เม เทหิ ยาจิต

ความว่า หวังมหานทอนเบียมด้วยวารีมีไตรชาคนใด น้ำพระฤทัย
ของพระองค์เคยอยู่ด้วยบริจาทนามอาการนั้นน ข้าพระบาทมุ่งมาดมา
ครองน จะขอรับพระราชทานพระกายของพระองค์สักซีกหนึ่ง ขอพระองค์
ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานให้เถิด พระเจ้าข้า

พระเจ้าสุริยจามณี มีพระฤทัยยินดียิ่งนัก ราวกระว่าจักได้พระ

ดีพพิณฺณคณฺยานในวรุ้งเช้า หรือราวกระว่ายาจกคนจนแบมือออกขอทรัพย์
แถมยูนบเงนพนหนึ่งตั้งให้ทนทกตใจคนนั้น เมื่อพระองค์จะยงชนชาว
นครให้บนล่อตน จึงตรัสคทาประพนฺชตงนฺวา

ททามิ น วิกรมฺปามิ   ยํ มํ ยาจสิ พฺราหฺมณ
สฺนุตํ น ปตฺติลฺยฺหามิ   ทาเน เม รมติ มโน

ความว่า แน่ะท่านพราหมณ์ ท่านขอสิ่งใดกะเรา ๆ จะให้ ดั่งนั้นแก่ท่าน
ไม่ทอดอย ทยเรามิใด บัดบังไว้ ซึ่งสิ่งของที่มีอยู่เลย 256 แน่ะพราหมณ์เอ๋ย

ใจของเราหนักในการให้เป็นเบื่องหน้า แลดูพระองค์จึงตรัสว่า แน่ะ
 ท่านดาพราหมณ์ ท่านจงคอยท่าเราอยู่ที่นั่นก่อน จึงได้ตั้งชนบนปราสาท
 ให้มีหาชนมีอำมาตย์เป็นต้นมาประชุมพร้อมกันแล้ว ให้เชิญนางปทุมาวดี
 ราชเทวกับพระจันทกุมารราชโอรสเข้ามาเฝ้า ทรงจุมพตกอดรัดแล้วตรัสว่า
 ดูกุรุษียบตรัยอดรักของบิดา พ่อจงอย่าได้ประมาท จงอดคำให้ท่านรักษา
 คัด บิดาจักบำเพ็ญอชฌตคกทานในวันนั้น แลดูเชิญพระราชโอรสขึ้นประทับ
 เหนือรัตนบัลลังก์ ทรงหลังนำด้วยพระเศวตาทองคำ ทำราชพิธีอภิเษกแล้ว
 มอบราชสมบัติให้พระราชโอรสจันทกุมารในกาลครั้งนั้น

เมื่อพระบรมโพธิสัตว์ มอบราชสมบัติให้ราชโอรสเสร็จแล้ว จึง
 เสด็จไปยังสำนักอินทรพราหมณ์ ทอดพระเนตรอากาศแล้วประกาศด้วย
 สัจจวาจาว่า ข้าแต่เทพยดาทั้งหลายผู้มีเจริญ ขอเชิญหมู่เทพยดาจงมา
 พร้อมกันฟังคำข้าพเจ้า บัดนี้ข้าพเจ้าจะบริจาควัดให้เป็นทาน โดยความ
 ประสงค์แก่พระโพธิญาณเท่านั้น แลดูทรงอธิษฐานว่า ธรรมนิยมพระ
 มหาสัตว์แต่ปางก่อน ย่อมถึงพระดีพัพพัญญุตญาณด้วยเบญจมหาบริจา
 กเทียงแท้ ด้วยความตั้งใจจริงอนันต์ ขอเดชะจงตกลงมาณะบัดนี้

ในขณะนั้น ด้วยกำลังอธิษฐานบารมีของพระมหาสัตว์ มนุษย์สองตน
 รูปร่างน่ากลัว มีเขี้ยวใหญ่ยาวฟันแดงในตาแดง ขนควมแต่ผมหงอกก็แดง
 ถอดเสื้อออกคนมกตาแหวกแผ่นตมผุดขนมายน้อยตรงหน้าพระที่นั่ง พวก
 มนุษย์ทั้งหลายเห็นมหาภัยกลัวสองตนนั้น ตกใจกลัวจนตัวสั่นพากันหนีไป
 ไกล พระราชาสริจุฑามณี ทอดพระเนตรมหาภัยกลัวแล้วตรัสว่า ๒๕๐ ตีแล้ว

มหาฤษี ท่านจงอนุโมทนาอานิสงค์ที่ท่านของเรา ๆ ต้องการจะให้ร่าง
 กายของเราสักหนึ่งแก่พราหมณ์เถา ท่านจงกรุณาแก่เรา ช่วยเดอຍกาย
 เราตั้งแต่ศีรษะถึงบาท ฆ่าออกให้เป็นสองส่วน เราจักให้แก่พราหมณ์
 ส่วนหนึ่ง เหลือจากนั้นท่านจงกินเถิด

มหาฤษีทั้งสองนั้นรับราชบัญชาว่า ดำริแล้ว ก็เข้าไปยืนอยู่ใกล้
 พระมหาสัตว์ ๆ ทรงจับเดอຍลบท เมื่อจะประกาศให้ห่มเทพดาทราบ
 จึงทอศพระเนตรอากาศคร่ำครวญว่า ข้าแต่เทพดาเจ้าทั้งหลายผู้เจริญ ข้าพเจ้า
 ไต่บริจาคศวให้เป็นทานครึ่งหนึ่ง จะปราถนาสมบัติมนุษย์สมบัติอนทรพรหม
 แดบรมจักรพรรดิก็หาไม่ แดจะปราถนาบ้จเจกพุทธสมบัติแด่ดาวกด์มบค
 หาบมิได้ ขอให้เป็นปัจจัยแก่พระสัพพัญญุตญาณตั้งเดยวเท่านั้น เมื่อ
 ดำริเสร็จพระสัพพัญญุตญาณแล้ว จักช่วยปลดเปลื้องสัตว์โลกให้พ้นจาก
 ดั่งดาร์ทุกขด้วยประการฉะนี้

คราวนั้น ห่มเทพนิกรก็เอิกกะเริกเป็นโกธาหต มหาชนมีอำมาตย์
 เป็นคณ พวกนั้นมาประชุมอยู่เกลื่อนกล่น เขามือทบออกถ้อยมรืองเสียง
 หวดกรวดกราด ประหนึ่งว่าจะขาดใจตาย มหาฤษีก็มาพระเคียรพระ
 มหาสัตว์ด้วยคมเดอຍ ตูน่าเวทนา

พระนางปทุมาวดีเทวี แดพระจันทรกุมารราชโอรส ทรงพระกำสรดได้ถา
 ตรงเขากอดพระบาทไว้ ทรงกรรแสงรำไห้ด้วยประการต่าง ๆ เมื่อคม
 เดอຍหยั่งถึงพระนาค พระโศหิตก็ไหลล้าดออกมาน่าดังหวาดเดยวใจ

๗ ตรีจตุตามนิชาตก

ในสมัยกาดนั้น เทพยดาทั้งหลายซึ่งประชุมอยู่นั้นชวนกันโบกธงอยู่ได้ว
เดียงเทพมโหรรค์คกงกักก้องดังนั้นไป ฝนดอกไม้ ไต่ตกลงมาเกิดอนกถาด
ถ่ายฟ้าบนอากาศก็แถบอยู่ไปมา หม่อมเทพยดาทำบูชาด้วยสักการมปทบ
รูปแสดดอกไม้เป็นต้น

ครั้นเมื่อคมเดอย ดวงเดยพระนาคมาถึงพระโอรสแล้ว พระมหาสัตว์ยัง
ครัดสอนมหาชนว่า อย่าได้พากันเศร้าได้กร่ำไรเลย เมื่อคมเดอยดวงเดย
ถึงพระศอ ทุกขเวทนามีกาตงกถาเกิดชุนมาก แต่พระองค์หากอดกถนไว้
ยังครัดสรรเสริญคุณพระดีมีมาดีมีพทธเจ้าได้ เมื่อคมเดอยดวงเดยไปไกล
หัวใจ พระองค์ได้ตรัสบอกมหาฤษภว่า ให้ช่วยตดให้ตติ มหาฤษภก็
เดอยให้เดียงหัวใจ เดยไปถึงพระอทรตตอดไปเบองคำ ทำให้เป็นสองซีก
สองส่วน ควรนำจะพิศวงพระองค์จะได้ต้นพระชนมภหาไม้

ครั้งนั้น พระนางปทุมมาวดีราชเทวีกับพระโอรส แดพวกอำมาตย์ราชเดวก
ทงมหาชน ลมสดบตงณะปลพ พระเจ้าตรีจตุตามณิ จึงครัดประทาน
ดีระซีกหนึ่งแก่อนทรพราหมณ์ ๆ รับเอามาประกบเข้ากับร่างกายของ
ตน ทนนเทพยดาพร้อมกันทำดาฐการชุนอกหนหนึ่ง ดุจนยทกถาวแล้ว
แต่เบองตน

คราวนั้น ท้าวสักเทวราชทำสังนรกายของพระมหาสัตว์ ให้คตตนิต
คินเหมือนอย่างเก่า พระมหาสัตว์เจ้าทรงอุฐฐาการประกบหนึ่ง พระ
มิ่งตั้งงามคจรูปหุดอดด้วยทองคำ ท้าวสักเทวราชทราบว่พระมหาสัตว์
มีพระอชยาศรัยอนมืองแล้ว แลวจึงสรรเสริญพระมหาสัตว์เจ้าว่า ข้าแต่

มหाराช พระองค์ทรงบำเพ็ญทานกรงน^{๕๕} พร้อมด้วยเจตนาสำนึกเมื่อ
เริ่มจะให้ แด่เมือให้ย้อยแด่ให้แล้ว มีน้ำพระหฤทัยมองแผ้ว ขอพระองค์
ทรงอุมตวยทานเพียงนฤๅต พระเจ้าชา เทวราชทำราชการพระมหาสัตว์
แล้ว จึงตากถบยงไพชยนต์พิมาน ด้วยประการฉนี้

ในลำดับนั้น ท้าวสามนตราชมีอำมาตย์เป็นต้น แด่มหาชนมคหบดี
เป็นอาทิ ได้พนัดตชนตามปรกติแล้ว พร้อมกันทำราชการเป็น โภคาหต
หน่อพระทศพลทรงบำเพ็ญทานแล้ว เมื่อถึงพระชราจึงออกไปบรรพชา
ถือเพศเป็นฤษีอยู่ในไพร ทำฌานให้เกิดขนิมโตเต็ม ครนต้นพระชน
มายุแล้ว จึงเสด็จไปยังพรหมโลกพิมาน

สตุถา อิมิ ชมฺมเทสนิ อหริตฺวา สมนเด็จพระบรมศาสดา
ทรงนำพระธรรมเทศน์มาแล้วตรัสว่า ตถาริกษุทั้งหลาย ตถาคตจะได้
ยนิตตวยทานในกาลตบตนาหามิได้ แมแต่กาลปางก่อน ตถาคตบริจาค
อชฌมตคกทานมาแล้วอย่างน พระองค์จึงประมวลชาตกว่า นางปทุมาวดี
ราชเทวีในกาลตบตนั้น กถบชาติมาคือพระยโสธรา จันตกุมารราชโอรส
ในกาลตบตนั้น กถบชาติมาคือพระราหุต บริษททั้งหลายในกาลตบตนั้น
กถบชาติมาคือพุทธบริษท พระเจ้าสรจุตามณในกาลตบตนั้น กถบชาติ
มาคือโลกนาถตถาคต มีพุทธพจนให้จบตงตวยประการฉนี้
จบสรจุตามณชาตกที่ ๗

๗ จันทราชชาตก

น โมเจมีตี อีที สตุลา เซตวเน วิหรนโต สตุตโมจัน
อารพุก กเถสี

สตุลา ตมเด็จพระบรมศาสดา เมื่อพระองค์ทรงประทับอยู่ณพระ
เชตวันวิหาร ทรงพระปรารภความปลดเปลื้องสัตว์จากทุกข์ ให้เป็นเหตุ
จึงตรัสพระธรรมเทศนานามคำเริ่มว่า น โมเจมี ตงนเป็นอาทิ

อนุสนธิปัจจุบนินทานมพิสดารว่า วันหนึ่งพระภิกษุทั้งหลายนั่งประชุม
กันณโรงธรรมสภา พากันตั้งรเรณิยพระบารมีพระผู้มีพระภาคว่า ตมเด็จพระ
พระบรมศาสดาเจ้าของเราทั้งหลาย เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมี
อยู่ ก็เพื่อจะปลดเปลื้องสัตว์ ให้พ้นจากสังสารทุกข์เป็นเบื้องหน้า ครั้น
นั้นตมเด็จพระบรมศาสดา เสด็จออกจากคณชกุฎไปประทับณโรงธรรม
สภา มีพระพุทธานุภาพตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย บดินชเชตวันทั้งหลาย
ประชุมพูดกันด้วยเรื่องราวอะไร ครั้นภิกษุทั้งหลายกราบทตามมตัญญที่
ต้นทหนักันให้ทรงทราบแล้ว จึงมีพุทธดำรัสว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตถา
คตจะไต่ปลดเปลื้องสัตว์ออกจากทุกข์แต่เพียงหนักหาไม่ ในกาลปางก่อน
ตถาคตเป็นพระโพธิสัตว์ มบญญายังอ่อนจรไปกับพวกพานิช เคยปล้ถ้อย
สัตว์ให้รอดชีวิตมาเป็นอนมาก ทรงตรัสตงนแล้วกนงอยู่ ภิกษุทั้งหลาย
จะใครรู้เรื่องราวจึงกราบทถอาราธนาให้ทรงตรัสเทศน์าคื่อไป ตมเด็จพระ
พระบรมศาสดาทรงนำเรื่องราวที่ตวงแล้วมาอ้างตงจะกล่าวคื่อไปนว่า

อดีตเต พาราณสีย์ เอโก วานิชो ชนโก นาม วสตี ใน
 กาลที่ดวงแก้วแต่หลัง ยังมีพ่อค้าคนหนึ่งชื่อว่า ชนกะอยู่ณะเมืองพาราณสี
 ภรรยาของนายชนกะพ่อค้าชื่อนันทา นายพ่อค้าผู้นั้นเป็นใหญ่กว่าพ่อ
 ค้าหารอย คราวนั้น พระบรมโพธิสัตว์เสด็จอยู่ณะดาวดึงส์พิภพ เมื่อสิ้น
 อายุแล้วจึงลงมาถือปฏิสนธิในครรภ์แห่งนางนันทา ๆ ทรงไว้ซึ่งครรภ์พอ
 ครบกำหนดสืบเดือน คณวณหนึ่งเป็นเวลายาวจะใกล้รุ่ง นางนันทานั้น
 ฝันไปว่า มีตาบดองค์หนึ่งเหาะลงมาทางอากาศ ถือเอาจันทรมณฑลมา
 วางไว้ในมือของนาง ๆ ตื่นขึ้นแล้วก็คิดอศบศบเป็นผู้ชาย นางคิดว่าเรา
 ได้ลูกอันประเสริฐเพราะเราฝันเห็นแล้วนั้น จึงให้นามบุตรชื่อว่าจันท
 กุมาร ๆ เจริญรุ่งชน โดยลำดับมีอายุครบได้ ๑๖ ปี เป็นที่รักที่ขนิตชอบใจ
 ของชนทั่วไป แต่ได้เรียนรอบรู้ ศิลปศาสตร์ทั้งปวงจนชำนาญชำนาญ
 คราวนั้น พวกพ่อค้าหารอยจะพากันไปค้าขายณะเมืองสุวรรณภูมิ
 ฝ่ายจันทกุมารนั้นจึงกราบไหว้มารดาบิดาขอตาว่า ข้าพเจ้าจักไปค้าขาย
 ณเมืองสุวรรณภูมิกับด้วยพ่อค้าหารอย มารดาบิดาจึงห้ามว่า ลูกพ่อ ๆ
 อย่าไปเลย พ่ออย่าละทิ้งมารดาบิดาเลยเถย ลูกพ่อ ชื่อว่าทองที่เต็ม
 ความดีดกน้อยนัก บางคราวก็ดีดก บางคราวก็ไม่ดีดก ทั้งอันตรายก็
 มีมาก ลูกรักของมารดาบิดาพ่ออย่าไปเลย เมื่อห้ามอยู่นั้นจึงกล่าวคาถา
 ดั่งนี้ว่า

หahaha ปียปุตตก   หahaha ปียหทย ตาต
 มา โน ปหาย ปุตตก   ตาต มา โน จ ฉทุเทหิ

ความว่า ฮื่อ ฮื่อ ดุกรักเล่มอดด้วยดวงใจของบิดามารดา พ่อเป็น
 ดุกลมเดียวเท่านั้น ขอพ่ออย่าละทิ้งมารดาบิดาไปเสียเลย จันทกุมารจึงตอบ
 ว่า ข้าแต่บิดามารดาฯ อย่าห้ามข้าพเจ้าเลย ข้าพเจ้าจักไปกับพวกพานิช
 ให้จงได้ มารดาบิดาไม่อาจห้ามไว้ ได้จึงอนุญาตว่า พ่อจักไปกับตาม
 ใจเทอญ จันทกุมารรับคำอนุญาตแล้ว ก็กราบไหว้ บิดามารดาด้วย
 บัญจางคประดิษฐ์ทั้งห้า ถือเอาขงทรพยตามสมควรแล้วลาไป
 ครั้นถึงวันฤกษ์งามยามดี จันทกุมารนุ่ง ขนไปอยู่ในเรือสำเภาลำ
 ใหญ่ไปพร้อมกบด้วยพวกพ่อค้าทั้งหลาย สำเภาใหญ่นั้นแล่นไปถึงฝั่ง
 คำบตหนึ่งจึงให้จอดเรือพักอยู่ที่นั่น จันทกุมารเห็นมหาชนเขาไปตลาด
 กัน จึงลงเรือขึ้นไปในตลาดขายของ เห็นมหาชนเขาขายสัตว์ต่าง ๆ จึง
 ขอหนุแต่ค่างเป็นเป็นมาได้เรือไว้ ครั้นเคลื่อนเรือจากฝั่งนั้น ไซ้ใบแล่น
 ต่อไปถึงฝั่งอื่นก็ให้จอดเรือเขากลับ จันทกุมารเห็นตลาดขายของก็ขึ้นไป
 เตือกขอตะกวดแดงเป็นเป็นอีกนำมาได้ไว้ในเรือ พวกพ่อค้าทั้งหลายเห็น
 สัตว์เหล่านี้จึงถามว่า ดุกรพ่อจันทกุมาร ท่านขอสัตว์เป็นเป็นมาเพื่อตอ
 การอะไร ข้าแต่พานิชทั้งหลายผู้เจริญ ข้าพเจ้าขอสัตว์เป็นเป็นมาปรารถนา
 จะเอาไปปล่อย ดุกรพ่อจันทกุมาร ธรรมดาพ่อค้าเขาค้าขายก็หมายจะ
 ให้ได้ทรัพย์มาก ก็ตัวท่านกลับมาขอสัตว์ปล่อยน้อยทรัพย์ของท่านก็
 จักพินาศหมดไป ท่านเป็นคนโง่เสียแล้ว ข้าแต่ท่านพานิชทั้งหลาย
 ข้าพเจ้าหาใช้คนโง่ไม่ ท่านทั้งหลายนั้นแหละเป็นคนโง่ เพราะเหตุใด

แต่ เพราะความหาชนคนที่ปด้อยสัตว์ ย่อมได้คุณดมบตมีอายุยืนยาวเป็น
คน บันทิตชนยอมสมัครรับบุญผู้ปด้อยสัตว์ ชนที่ได้ทำบุญแล้วมีปด้อย
สัตว์เป็นคน ย่อมจะด้วยผลคือความดีอย่างยิ่ง ฝ่ายชนที่ไม่ได้ทำบุญแล้ว
ย่อมถึงซึ่งความพินาศใหญ่

พวกพาดินชทั้งหลายไม่อาจห้ามจันทกมารนั้นได้ ก็พากันแค้นเรือดอ
ไป พระมหาสัตว์คือจันทกมารเห็นภูเขาดูกหนึ่ง สูงใหญ่งดงามตั้งอยู่ริม
ฝั่งน้ำจึงคิดว่า ภูเขาดูกนี้งามสมควรจะครองค้ำอยู่เป็นแน่ เราควรจะนำ
สัตว์ที่ขอมาไปปด้อยไว้ยังสำนักแห่งดมณะนั้น คิดแล้วให้จอตเรือไถ้นำ
เอาสัตว์ทั้งหลายขึ้นไปยังภูเขาดูกนั้น มีพระเถระองค์หนึ่ง ประสงค์
จะทำความสงบจิตต์ มานั่งเจริญภาวนาอยู่ณะที่ดบายในภูเขานั้น

พระมหาสัตว์เห็นพระเถระเจ้าแล้ว มีความเลื่อมใสได้เดินเข้าไปใกล้นั่ง
ดงกราบไหว้แล้วปราถได้ว่า ข้าแต่พระเถระผู้เจริญ พระผู้เป็นเจ้ามานั่ง
อยู่ณะที่นตองการอะไร ๆ ดกรอบาตัก เราทำความเพียรเพื่อจะทำ
ความสงบจิตต์ จึงมานั่งอยู่ณะที่น พระมหาสัตว์เห็นเหงอไหลโตรมทั่ว
ร่างกายพระเถระจึงพูดว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าตองการจะทำบุญ ๆ
ดกรอบาตัก เชิญท่านทำบุญเถิด พระมหาสัตว์จึงตักเอาน้ำมาแปดหม้อ
ให้พระเถระตั้งรับแล้วถวายชาน้ำแด่หมากพลู จุดตามประทับอีกแปด
ดวงถวายพระเถระ แล้วแกัดตัวเป็นทขอมาปด้อยไว้ณะสำนักพระเถระ
ยกมือประนมไหว้ เมอจะตงใจซึ่งความปราถนา จึงกล่าวพระคาถาดังนว่า

กนุเต เถร จ อุตตม
พนุชนา สดุดโมจัน
อิมินา ปุณฺณกมุเมน
ชาติปารี ตริสฺสามิ
ธมฺมนาวี สมารุยฺห

สุณฺณถ มม วจัน
ปุณฺณกมุมํ กตํ มยา
พทฺุโธ โหมิ อนาคเต
สนฺตาราเสสฺสํ สเทวกํ
อุทฺธริสฺสามิ ชนตํ

ความว่า ข้าแต่พระเถระผู้เจริญ พระผู้เป็นเจ้าผู้สูงสุดในพระพุทธศาสนา
จงฟังถ้อยคำปราศรัยของข้าพเจ้าดังนี้ว่า บุญกรรมคือปถ้อยคำให้
พ้นจากทุกข์ของข้าพเจ้าได้ทำแล้ว ด้วยบุญกรรมอนัน ขอให้ข้าพเจ้า
ได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในภายหน้า ข้าพเจ้าจักขามไปให้พณฺง
คือชาติแด่เรือนประชุมชนกับทั้งเทพยดา บันทุกให้เต็มกรรมนาวาแล้ว
นำขามส่งให้ถึงฝั่งคือพระนฤพาน ด้วยประการดังนี้
พระเถระได้ฟังดังนั้น มีจิตตเกษมदानต์ เมื่อจะทำอนุโมทนาทาน
จึงกล่าวพระคาถาดังนี้ว่า

ยํ ยํ ปตฺถิตํ ตฺยํหํ
อิมินา ปุณฺณกมุเมน
ชาติปารี ตริตฺวาน
ธมฺมนาวี สมารุยฺห

ตํ ตํ สพฺพํ สมิชฺฌตฺ
พทฺุโธ โหหิ อนาคเต
สนฺตาราเหหิ มหาชนํ
ปาปฺณิสฺสสํ นิพฺพานํ

ความว่า ความปราศรัยที่ท่านตั้งไว้ด้วยกายวาจาใจอย่างใดใด ขอความ
ปราศรัยอย่างนั้นทั้งหมด จงสำเร็จในภพของท่านที่ตั้งไว้ ด้วยบุญ
กรรมอนัน ขอให้ท่านได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าองค์หนึ่งในภายหน้า ท่าน

ข้ามถึงฝั่งอันเป็นที่ลัดของชาติใดแล้ว ขอท่านช่วยชนมหาชนบันทุกให้
เต็มธรรมนาวา แล้วพาข้ามดั่งให้ถึงพระนิพพานด้วยเทอญ

พระมหาสัตว์จึง ทำปทกษณ แด กราบไหว้พระเถระเจ้า แล้วกตภาถับ
ดงจากภูเขาชนดัดเกาแผ่นดิน ไปกับด้วยพวกพ่อค้าทั้งหลาย เรือสำเภานั้น
ครั้นแล่นไปยังท่ามกดาจตุมุต ก็โคตง แคลงคดยกกำลังมพตกดำ พระมหา
สัตว์ทราบชัดแล้วว่าเรือสำเภาก็แตกแน่ จึงรีบบริโภคอาหารที่มรด แล้ว
พระองค์เอามาเนอคมาดองฝน ชุบน้ำมนต์แล้วนุ่งผูกพันธเขาไว ใหม่
คง ประสงค์จะให้มกาดงวายน้ำ มหาชน มหาชนบรรดาอยู่ในเรือ
สำเภานั้น ก็กลัวความตายพากันร้องไห้รำไรต่าง ๆ พระมหาสัตว์จึงบน
ขันไปนั่งอยู่ณเสาศระโคงทางศรัษะเรือ เมื่อเรือแตกจะจมตงพระองค์ก็
โดดไปด้วยกำลังแรง ข้ามพ้นฝูงปลาทั้งหลายไปได้ มหาชนทั้งหลายก็
เป็นภักษาหารแห่งฝูงสัตว์ มีปลาเป็นคณ

วันที่สำเภาแตกนั้นเป็นวันอุโบสถ พระมหาสัตว์แต่บุตรของบนักทราบ
ว่าวันนั้นเป็นวันอุโบสถแน่ พระองค์ทรงบ้วนปากแล้ว สืบมาทานอุโบสถ
ศีล ตั้งสัตมนคงระตักอยู่ในองค์ศีลเป็นอนัต

คราวนั้น พระมหาภษตริยครอบครองสัมปัตณะจึงหวัดสัตว์รรณภูมิ
ทรงประชอรหนักแพทย ไม่สามารถจะรักษาให้หายได้ ถึงต้นชพฤวรรคา
ตย์ในวันเดียวกันเมื่อเรือสำเภาแตกนั้น

ในระหว่างนั้น นางเทพธิดาชอมณเมชดา ทำวโดกบาดทงตั้ง
ไว้ให้เป็นพนักงวรรักษามหาสมุทร สำหรับอนุเคราะห์คนที่ควรอนุเคราะห์

คำของข้าพเจ้าคงจกกล่าวต่อไปนี้ ล้วนทั้งหลายในโลกนี้ ที่เกิดออกแล้ว
อยู่ด้วยบาปประมาทอยู่มากนัก เราผู้ใดถือเอาดีตัวเหตานั้นไปปล่อยไป
เพราะว่าเรานั้น ยังอาจล่อด้วยบุญแดกกรรม ต้องเพียรทำตนให้ข้ามไป
ตามสติกำลัง เมื่อเราพยายามว่ายข้ามสมุทรไม่หยุดยั้ง จึงมาบรรลุ
ยังสำนักแห่งท่านใดพบกันดังนี้

นางมณิเมชดา พงวาทพระมหาสัตว์ตรัสดังนี้ มีจิตตเกษม
ด้านดี ได้มนต์ จึงอุ้มพระมหาสัตว์เจ้าเหาะไปโดยอากาศเวหา พา
พระมหาสัตว์เจ้าไปวางไว้ในมณฑลสัตตาทต ในราชอุทยานณจังหวัด
สุวรรณภูมิ บังคับเทพยดาที่เฝ้าสวนอุทยานนั้น ให้ช่วยกันรักษาพระมหา
สัตว์ไว้มิให้เป็นอันตราย แลนางมณิเมชดาก่อนตรธานหายไป
จะกล่าวมาย่างเมืองสุวรรณภูมิ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินผู้ปกครองทิว
ศตแล้ว ยามาคยทั้งหลายมีเดนาบตเป็นต้น จึงพร้อมกันถวายพระ
เพลิงพระศพพระเจ้าสุวรรณภูมิตามราชประเพณีเสร็จแล้ว จึงปรึกษา
กันว่า พระราชโอรสของพระราชทานมีไม่ มีแต่พระราชธิดาทรงพระนาม
ว่าดีมีพลีพระองค์หนึ่ง พวกเราทั้งหลายจะควรทำประการใด บางพวก
ก็เห็นว่าบุรุษชนคนหนึ่ง ซึ่งมีบุญสมควรแก่พระราชธิดาเจ้านายของเรา
คงจะมีแน่ พวกพราหมณ์ทั้งหลายจึงพูดว่า ควรเราจักเลี้ยงทายปัสต์รถ
ถ้าปัสต์รถไปสู่สำนักใด ผู้นั้นเป็นบุญใหญ่สมควรแก่ราชธิดาแห่ง
เจ้านายของเรา ผู้นั้นและจักได้เป็นทพแก่พวกเรา ปรึกษาเห็นดีพร้อม
กันแล้ว พราหมณ์ทั้งหลายก็พากันจัดแจงแต่งปัสต์รถเสร็จแล้วก็ปล่อยไป

แล้วจุดไฟคนถือธงแดงเครื่องบุญจากคนตรีให้ตามไปเบื้องหลัง ปลัดรถ
นั้นทำปทักษณพระนครแล้ว ก็บ้ายหน้าไปสู่วราชอุทยาน

ตथा มหาสโตโต คราวนั้น พระมหาดัตวเจ้า พระองค์ทรงกาย
ว่ายน้าดำบากมาในมหาสมุทร ทรงคลุมศีรษะนอนหลับอยู่ณะแท่นมงคต
ลิตา ปลัดรถก็ตรงไปถึงแท่นมงคตลิตา ทำปทักษณแล้วปรารภเพื่อ
จะทูลบาทมตพระมหาดัตวเจ้า พราหมณ์หนึ่งได้เห็นพระมหาดัตวนอน
อยู่ข้างหน้าแห่งปลัดรถนั้นจึงดำริหว่า มาณพณจะมบุญหรือหาไม่ เรา
จักพิจารณาตให้รู้แนก่อน คิดแล้วก็ตรวจจุดลักษณะในบาททั้งสองของ
พระมหาดัตว ก็ทราบชิตว่ามาณพณมบุญดามารถจักเป็นพระราชาครอง
ราชสมบัติในทวีปทั้งสี่ได้ จึงทำสัตตญาให้ชาวเครื่องดนตรีตเบาชนพร้อม
กัน อัญเชิญพระมหาดัตวเจ้าว่า ท่านมบุญใหญ่ ราชสมบัติมาถึงท่าน
แล้ว ท่านจงเป็นพระราชาแห่งชาวพเจ้าทั้งหลายเถิด

พระมหาดัตวเจ้าได้ฟังดังนั้น ก็ตกขนนงแล้วถามพราหมณ์ว่า ตกร
ท่านพราหมณ์ พระราชาของท่านไปไหนเสียเล่า ฯ พระราชาของชาวพเจ้า
ทวงคตเสียแล้ว ฯ ราชบุตรแตราชชิตาของพระราชานันไม่มีคอกหรือ ฯ
พระราชาบุตรห้ามไม่ มีแต่พระราชชิตาอยู่ของคหนึ่ง ฯ ถ้ากระนั้นเราจัก
รับเป็นพระราชาแห่งท่านทั้งหลาย

อำมาตยทั้งหลายมีพราหมณ์เป็นต้น จึงเชิญพระมหาดัตวให้ขึ้นสู่
ปลัดรถแล้วพร้อมด้วยมหันตบริวารนำเสด็จเข้าสู่พระนคร พระมหา
ดัตวเสด็จถึงพระนครแล้วเสด็จขนยงมหาปราสาท ทรงประทับเห็นอราช

อาดันนภาย ไคเศวตฉัตร ซึ่งเจ้าพนักงานได้ประจงจัดถวายเป็นอันดี
 ยำมาตยทงหลายจึงมอบถวายราชสมบัติแก่พระมหาสัตว์ ยกขึ้นให้เป็น
 บรมกษัตริย์ทรงพระนามบัญญัติว่าจันทราชา แล้วให้เชิญพระนางดีมพดี
 ราชธิดามาตั้งให้เป็นอรรคมเหษีของพระเจ้าจันทราชา พระเจ้าจันทราชา
 เสด็จราชสมบัติโดยธรรมจรรยาแต่ธรรมจรรยา

จำเดิมแต่กาลที่มหาสัตว์ ไคเสวตฉัตรโดยราชสมบัติแล้วนั้น ได้ทรงบำเพ็ญ
 มหาทานทุก ๆ วัน พระเจ้าจันทราชานั้น ให้ราชบุรุษไปรับบิดามารดามา
 แต่เมืองพาราณสี ทรงปฏิบัติมารดาบิดาเป็นนิตยทุกวันไปมิได้ขาด พระ
 เจ้าจันทราชทรงระลึกถึงการก่อก่อที่พระองค์ ได้ปลดปล่อยตัวแล้วก็เกิดคิดได้ม
 นต์ว่า โอหน้อศักรรย์ใจ บุญที่เราทำยอมให้ผลสำเร็จในทันตาเห็น
 เทียบหนอ

คราวนั้น เทพยดาทั้งหลายได้นำเอาน้ำหอมแต่สระอินทาดมา
 ถวายเป็นน้ำชำระวันละแปดหมื่นหม้อ ทุกวัน ๆ ด้วยอานุภาพที่พระองค์
 ถวายน้ำอาบแปดหม้อแก่พระเถรทุกรูปนั้น เทพยดาทั้งหลายได้บันดาล
 ฌอฟ้าใบระกามหาป่าด่าทให้ รุ่งเรืองแปดหมื่นพันทำบูชาทุกวัน ๆ ด้วย
 อานุภาพที่ไคบชาปทีปแปดดวงแก่พระเถรนั้น

นกแขกเต้าแปดหมื่นพัน ได้นำเอาข้าวล้าดแต่ป่าหิมพานต์มาบูชา
 พระเจ้าจันทราชทุกวัน ๆ ด้วยอานุภาพที่ไคบด้อยนกแขกเต้าในคราว
 ก่อนนั้น เหยี่ยวฆาตะไกรแปดหมื่นพันพากันไปนำดอกไม้ต่าง ๆ แต่ป่า

หิมพานต์มาบูชาพระเจ้าจันทราชทุกวัน ๆ ด้วยอานุภาพที่ได้ปล่อยเหยี่ยว
ชาคะไกรในคราวก่อนนั้น

หนูทั้งหลายแปดหมื่นสี่พันพากันมาช่วยเกิดตเมตตชาวต่างถวายเป็น
เจ้าจันทราช ด้วยอำนาจกุศลที่ได้ปล่อยหนูในคราวนั้น หมูทั้งหลาย
แปดหมื่นสี่พันพากันไปนำผลไม้ต่าง ๆ แต่บ้างหิมพานต์มาบูชาพระเจ้า
จันทราชทุกวัน ด้วยอานุภาพที่ได้ปล่อยค่างทั้งหลายนั้น จะกวดทั้งหลาย
แปดหมื่นสี่พันพากันไปนำไม้มะเดื่อมาบูชาพระเจ้าจันทราช ด้วยอานุ
ภาพที่ได้ปล่อยจะกวดในคราวก่อนนั้น พวกงทั้งหลายแปดหมื่นสี่พัน พากัน
ไปนำเอาแก้วมณีแก้วมณีมาบูชาพระเจ้าจันทราช ด้วยอำนาจ
กุศลที่ได้ปล่อยงูในคราวก่อนนั้น บรรดาสัตว์ทั้งหลายมากด้วยกัน นำ
เครื่องสักการมาแต่ทิศต่าง ๆ บูชาพระเจ้าจันทราชทุกวัน ๆ อีกเทพยดาทั้ง
หลายเหล่าอื่น ๆ ได้นำเครื่องบูชามาบูชาอยู่เนื่องนิตย์ ท้าวพระยารอย
เ็จในต่างทิศทั่วป ได้้นำเครื่องบรรณาการมาบูชาพระมหาสัตว์ โดยอเนก
ประการดังนี้

จำเดิมแต่พระบรมโพธิสัตว์ ได้ดำรงราชสมบัติแล้วนั้น พระเกียรติยศก็
ปรากฏไปทั่วในชมพูทวีป ครั้นอยู่ต่อมาภายหลัง พระนางสิม
พลีราชเทวีได้ประสูติพระโอรสองค์หนึ่ง พระราชากับอำมาตย์ทั้งหลาย
ได้ตั้งนามพระนามว่า มหิตกุมาร พระบรมโพธิสัตว์ได้เสวยสุขสมบัติ
อยู่ในจังหวัดสุวรรณภูมิ เมื่อทรงพระชราลงพระองค์ดำริว่า เราจะให้

สัตว์ตัดตมมหาทาน จึงรับสั่งให้หาตัวเสนาศุดอำมาตย์มาเฝ้าแล้วตรัสว่า
 บदनเราจักบริจาคสัตว์ตัดตมมหาทาน ท่านจงตระเตรียมช่างเจ็ดร้อย มา
 เจ็ดร้อย รถเจ็ดร้อย ทาสเจ็ดร้อย ทาสีเจ็ดร้อย โคมเจ็ดร้อย โคน
 นมเจ็ดร้อย แดขาวปลาอาหารอย่างอื่น ออกตั้งโต๊ะเจ็ดร้อย ๆ ท่านจงเตรียม
 เสร็จแล้วจงบอกให้เราแจ้ง ฝ่ายเสนาศุดอำมาตย์รับโองการแล้ว รับจัด
 เตรียมไว้ เสร็จตั้งประดงค้ำแวกราบทุกให้ทรงทราบ พระมหาสัตว์เจ้า
 ไตเสด็จไปยัง โรงทานทรงบริจาคมหาทานเป็นการใหญ่ตั้งโต๊ะเจ็ดร้อย ๆ

คราวนั้น เทพยดาทั้งหลายได้ช่วยบ่าวร้อง แก่พระราชาแฉะจากทั้ง
 หลายในสำนักทวิปวา พระเจ้าจันทราชบริจาคมหาทาน ท่านทั้งหลาย
 ต้องการแล้วเชิญไปรับทานเถิด มหาชนทั้งหลายมีพระราชาแฉะจาก
 เป็นต้น เกิดอนกถนพากันมาแต่ทิศานุทิศ ล้วนพระราชาก็ขอรับเอาเหต่า
 พวกนารีแล้วกลับไป ล้วนพวกยาจกคนจนก็ขอรับเอาทรัพย์ ได้แล้วกลับไป
 ไป ผู้ที่ต้องการสิ่งใดก็ขอรับทานสิ่งนั้นไปตามประสงค์ของตน ๆ พระ
 เจ้าจันทราชบรมโพธิสัตว์ ทอดพระเนตรมหาชนรับทานแล้วดีใจกลับไป
 เปนหมู่ ๆ พระองค์ยังทรงปราโมทย์ยินดี

คราวนั้น ด้วยอำนาจทานบารมี มหาปถพอนหนาแน่นได้สองแสนสี่
 หมื่นโยชน์ ก็หวนไหวครวญครางดุจเสียงช่างร้อง พระยาภูเขาด์เนรูก
 น้อมยอดทอดไปข้างสุวรรณภูมินคร เหมือนยอดหวายอ่อนอ่อนบุทกถน
 ไฟฉนั้น น้ำในสาครก็บวนปั่นเป็นฝอยฟอง ใช้ฤตูกาตพากระหนองพากรอง

แต่เปล่งแสงแถบทั่วทิศา ฝนตกเห็บกับันตาดตกลงมาเกิดอนกถัน ด้ยง
สนัน โกตาหดแต่ปลถพถงพรหมโลกเป็นที่สุด

ครังนั้น ด้วยอำนาจทานบารมีของพระบรมโพธิสัตว์ บันดาลให้พิภพ
ทำว้ลกกเทวราช แด่ดงอาการเราร้อนให้ปรากฏมี ทำว้โกสัยใคร่ครวญ
คฤเหตุนนทุกประการ ทรงจินตนาการว่า พระเจ้าจันทรราชาของคณ เป็น
หน่อแนวพระพุทธเจ้า ได้ทรงบำเพ็ญสัตตศตคณมหาทานเป็นการใหญ่
เรากวรรจะดงไปยงมนุษย์โลกณะบดิน ดำริห์แถวจิงเล่ตจขณเวชยันตรถ
ไปประคิษฐานปรากฏอยข้างหน้าปราสาท พระมหาสัตว์ ได้ทอดพระ
เนตรแถว เมื่อจะทรงถามให้ ได้ความชตจิงตรัดคานันว่า

กี วิมานัน ปุเรณูจิติ เทวปุตโต สชาคโต

ตณจ อหิ น ชานามิ ควิ เม อกขานี ปุณนิโต

ความว่า วิมานอะไร ได้มาตั้งอยู่หน้าปราสาทเรา ท่านเป็นเทวบุตรหรือ
ใครมาชระอะไร เรายังไม่รู้จกท่าน เราถามท่าน ๆ จงบอกให้แจ้งณะ
บดิน ทำว้โกสัยจิงกราบทถว่า ข้าพเจ้าเป็นทำว้ลกกเทวราช ได้ดงมายัง
สำนักพระองค์ โดยอำนาจทานบารมี ยินค่อนโมทนาทานของพระองค์
เมื่อจะทรงทำความสรรเสริญค่อไป จิงกล่าวนัยคานันว่า

สพเพ ชิตา เต ปจจุหา เย ทิพพา จ เย มานุสา
พรหมยานมโนกมุข สคเค เต ติ วิปจตุ
ตทาสี ยิ ภิสนภิ ตทาสี โลมหัสน
มหาทานะ ปทินนมहि เมทนี สมกมุปล

ยังเป็นโพธิสัตว์ก็ได้ปล่อยสัตว์ให้พ้นทุกข์เป็นอันมากดังนี้ แล้วพระองค์
 ทรงประกาศอริยสัจสี่ประการ เมื่อจบอริยสัจลงพระภิกษุทั้งหลายมาก
 ด้วยกัน ก็ได้ตั้งอยู่ในมรรคผลมีพระโสดาปัตติผลเป็นต้น พระบรมศาสดา
 จึงประมวลบัญชีชาตกว่า นางเทพธิดาในกาดนั้นกตบชาตาคือ
 นางอุบลวันณาเถรี เสด็จมาตามชายฝั่งแม่น้ำในกาดครั้งนั้นกตบชาตาคือ
 พระดำริบุตร มหิดราชกุมารในกาดครั้งนั้น ครั้นกตบชาตาคือพระรา
 หุดพุทธชินนรดี พระนางสิมพลีราชเทวีในกาดครั้งนั้น กตบชาตาคือ
 พระยโธธรรมาภรรยาราชมารดาในกาดครั้งนั้น กตบชาตาคือ
 พระมหามายา ธนกะพานิชผู้เป็นบิดาในกาดนั้น กตบชาตาคือพระสุท
 โธทนมหาราช พระราชาร้อยเอ็ดในชมพูทวีปณะกาดนั้น กตบชาตาคือ
 คือพุทธบริษัท พระเจ้าจันทราชในกาดครั้งนั้น ครั้นกตบชาตาคือเรา
 ตถาคต มีพุทธพจน์ให้จบลงด้วยประการดังนี้

จบจันทราชชาตก